

КАРАЛУСТА
ШТРЕЦЫ

Балтийское
Море

Либонский
Орден

Мемель

Медзика

Уайта

Вильна

Самбия

Ратит

1348

Касово

Данциг

Кенигсберг

Марбениг

Райгарт

Тарнобруж

Лива

Хельма

Амштатин

Битва

Куйавия

Силезия

Познань

Томаш

Арагония

Медзика

Бавария

Польша

Краков

Гродно

Радом

Холм

Уластимир

Уартабеск

Вроцлав

Аране

Краков

Перемисль

Бел

Львов

Лук

Краков

Астрог

Пардувица

Радом

Силезия

Лива

Мемель

Вена

Брауцлава

Ковшув

Ужгород

Мункач

Каменица

Морган

Ауга

КАРАЛУСТА
ДЕЛТВА
БЫА

Бердсва

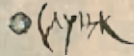
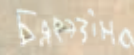
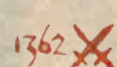
Хуст

Шибеник

МАРИЯ
СКОПСКА
АМЛА

Вялікае Княства Літоўскае (1345-1377 г.)

- Межы Вялікага Княства Літоўскага
- Асноўныя населяныя пункты
- Асноўныя рэкі
- Месца і дата асноўных бітваў

1362 X

Жыццяпіс вялікіх князёў літоўскіх
Lives of the Grand Dukes of Lithuania

Серыя заснавана ў 2005 годзе
The series was established in 2005

Алесь Краўцэвіч

Дзяржава волашай

АЛЬГЕРД і КЕЙСТУТ —
гаспадары Вялікага Княства Літоўскага (1345–1377 г.)

Ales Kraucevič

Realm of Giants

ALHIERD and KIEJSTUT —
the Rulers of the Grand Duchy of Lithuania (1345–1377)

Мінск
«Медыял»
2020

УДК 821.161.3-4
ББК 84(4Бел)-44
К78

Пераклад з беларускай мовы на англійскую *Антона Станкевіча*
Translated from Belarusian to English by *Anton Stankevič*

Пад агульнай рэдакцыяй *Міхася Скоблы*
Under the General Editorship of *Mihaś Skobla*

Мастак *Ігар Гардзіёнак*
Artwork by *Ihar Hardzijonak*

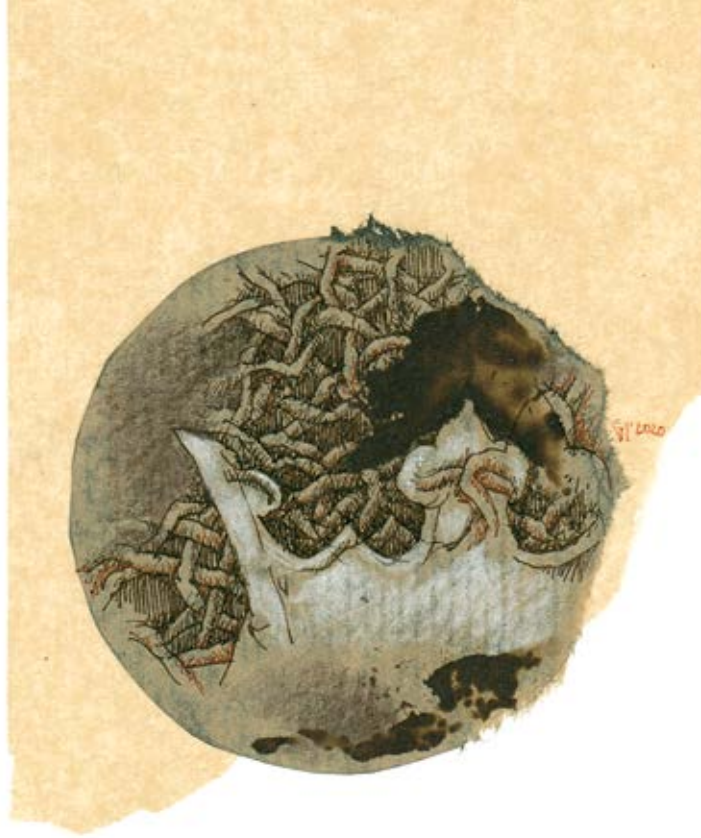
Кніга выйшла дбаннем і накладам спадара *Анатоля Луневіча*
The book was thanks to the efforts of *Anatol' Lunevič*

Аўтар выказвае шчырую падзяку *сп. Анатолю Луневічу*,
без якога гэтая праца не дайшла б да чытача.

The author commends *Mr. Anatol' Lunevič*,
without whom this work would not have reached its readers.

ISBN 978-985-7229-30-7

© Краўцэвіч А. К., 2020
© Станкевіч А., пераклад, 2020
© Гардзіёнак І. Л., ілюстрацыі, 2020
© Афармленне. ТАА «Медыял», 2020

Гісторыкі часам гавораць, што гісторыю твораць народы. Можна з гэтай тэзай згаджацца ці яе аспрэчваць, але несумненна адно: непасрэдня рашэнні (у тым ліку і лёсаносныя для народаў) прымаюцца канкрэтнымі асобамі. Індывідуальнасць гэтых асобаў накладвае свой непаўторны адбітак на хаду гістарычнага працэсу, надае яму менавіта тую, якая ёсць, а не іншую форму рэалізацыі. Асоба ў гісторыі — гэта заўсёды цікава. Мне здаецца, што малавядомая беларусам гісторыя дзяржавы, якая стала калыскай для сучаснага беларускага народа, можа стаць да нас бліжэй, калі звязаць яе з жыццём і лёсам ейных гаспадароў — вялікіх князёў літоўскіх. Гаспадар — так у нас даўней тытулавалі кіраўніка дзяржавы. Адсюль пайшло слова спадар — ветлівая форма звароту ў сучаснай беларускай мове, гэтаксама як у іншых народаў ад тытулаў каралёў паходзяць звароты: пан — у палякаў і чэхаў, сіньёр — у італьянцаў ды іспанцаў, месье — у французаў і г.д.

Устун

У 1341 г. памёр кароль Літвы і Русі Гедымін, і ягоныя дзеці мусілі самі даваць рады — сабе і дзяржаве. Многія з іх ужо мелі адпаведны жыццёвы досвед і былі гатовыя да дзяржаўнай працы. Аднак усім ім прыйшлося нялёгка, бо сітуацыя склалася няпростая як у самой краіне так і пры яе межах, між іншым, з-за тастаменту бацькі.

Гедымін падзяліў дзяржаву паміж сынамі на амаль самастойныя ўдзелы-княствы, а вялікім князем у сталічнай Вільні пакінуў аднаго з малодшых — Яўнута, пра якога раней не згадвалі ні летапісы, ні хронікі. Магчыма, з-за малага веку (дакладныя даты нараджэння Гедымінавых дзяцей невядомыя) не паспеў што-небудзь вартаснае зрабіць, магчыма, быў не надта актыўны ці здольны да дзяржаўнай дзейнасці. Бо ў той самы час пра некаторых ягоных братоў летапісцы з храністамі пісалі неаднойчы, часам даволі падрабязна.

Адзін з летапісцаў у другой палове 16 ст. занатаваў: «*Яўнута, меншаму сыну, якога Гедымін больш за ўсіх сыноў любіў, даручыў і запісаў старшынство пасля свайго смерці над братамі ў Вялікім Княстве Літоўскім, Рускім, Жамойцкім і места Вільню, сталіцу Вялікага Княства Літоўскага, з замкамі аддаў, таксама аддаў яму Ашмянскі, Ваўкамірскі і Браслаўскі наветы*». Замежныя аўтары хронікаў і летапісцаў у большасці ўвогуле не заўважылі гаспадаранне Яўнута, хоць яно трывала каля чатырох гадоў.

Адсутнасць прынцыпу першародства ў наследванні трона і падзел краіны паміж сынамі — сведчанне патрыманняльнага ўстрою Вялікага Княства Літоўскага, г.зн.

дзяржава з'яўлялася ўласнасцю вялікага князя. У Заходняй Еўропе на той час ужо ўвайшло ў норму аддзяленне асобы караля (манарха) ад кароны (дзяржавы). Асобна існавалі дзяржава — *карона* і пасада манарха — *караля*. Карона не з'яўлялася ўласнасцю караля, ён лічыўся толькі кіраўніком дзяржавы. Тое ж адбывалася ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе — Польшкім, Венгерскім і Чэшскім каралеўствах.

А ў Літве, таксама як і ў Паўночна-Усходняй Русі (Расіі) дзяржава надалей застава-лася вотчыннай (патрыманняльнай) — краіна лічылася прыватнай ўласнасцю вяліка-га князя. Гедымін дзяліў яе, як хацеў, і наступніка вызначаў на свой выбар. Дакладна так рабіў і яго сучаснік — уладар Маскоўскага княства Іван Каліта.

Падзел аслабіў дзяржаву, бо ўдзельныя князі мелі вялікую самастойнасць, амаль незалежнасць, некаторыя нават білі сваю манету. Узнікла рэальная пагроза ўнутра-нага канфлікту, бо кожны з Гедымінавічаў, па праву прыналежнасці да дынастычна-га роду, мог прэтэндаваць на вялікакняскі трон. Увогуле, у сярэднявечнай Еўропе змаганне паміж братамі і блізкімі сваякамі за каралеўскую карону было нормай, і старэйшы перамагаў далёка не заўсёды.

Рашэнне Гедыміна пра наступства трона цяжка патлумачыць рацыянальна, такса-ма як цяжка паверыць, што бацькоўская любоў асяпіла такога дасведчанага паліты-ка і дыпламата. Можна, залішне верыць у сілу традыцыі, у святасць апошняй волі ўла-дара, ці быць празмерна ўпэўнены ў сыноўнім паслушэнстве і пасля свайго сыходу. Наўрад ці мы даведаемся пра матывацыю ягонага рашэння, застаецца прыняць, як многія гісторыкі, летапісную версію — Яўнут быў улюбёным сынам Гедыміна. Тое па-цвярджаецца пазнейшымі дзеяннямі Альгерда і Кейстута, якія таксама выбралі сабе на змену не старэйшых, а ўлюбёных сыноў.

Яўнут, не заўважаны ў пісьмовых крыніцах, меў аднак палітычную падтрымку найперш у асобе сваёй маці — вялікай княгіні Еўны і, напэўна, аднаго са старэйшых братаў — пінскага князя Нарымунта.

Дуумвірат¹ Альгерд-Кейстут не быў першым у гісторыі Літвы. Каля васьмідзесяці гадоў таму дзяржавай некалькі гадоў сумесна кіравалі пра-васлаўныя князі Войшалк Міндаўтавіч і Шварн Данілавіч (1264–1267 г.).

¹ *Дуумвірат*
(з лац. *duumviratus*;
ad duo — два і
vir — муж) — сумеснае
кіраванне двух асобаў.

Альгерд і Кейстут пражылі бурлівыя жыцці, багатыя на падзеі і мо-цна пераплеценыя між сабой. За ўсё іхняе кіраванне цяжка знайсці хоць адзін спакойны год без вайсковых паходаў, нейкай пошасці-эпідэміі ці адказнай дыпламатычнай акцыі.

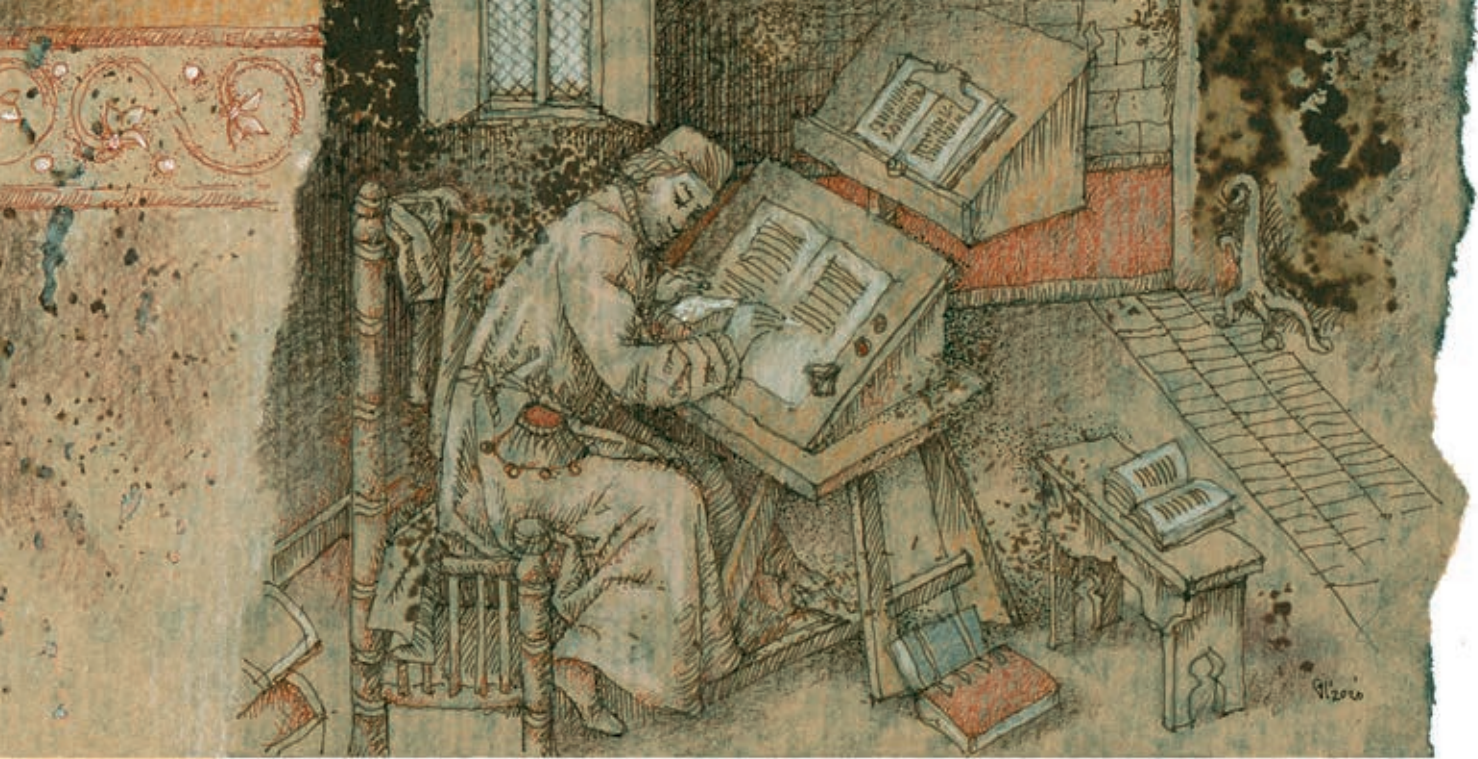
У гэтай кнізе расказваецца пра незвычайныя лёсы Альгерда і Кейстута, паказва-ецца, як у розных жыццёвых сітуацыях праяўляліся іх характары, якімі сваімі ўчын-камі яны засталіся ў гісторыі Беларусі.

Л

янікіх людзей
відно здаляк

АСНОЎНЫЯ звесткі пра Вялікае Княства Літоўскае ў 14 ст. і жыццё яго гаспадароў паходзяць з наратыўных, г.зн. апісальніцкіх крыніцаў — летапісаў і хронікаў. Найбольш інфармацыі знаходзім ва ўласна літоўска-беларускіх летапісах², што праўда, створаных пазней дуумвірату, у 15–16 ст. Аднак іх аўтары несумненна ведалі вусныя пераказы мінулых гістарычных падзеяў і, верагодна, карысталіся нейкімі крыніцамі, якія да нас не дайшлі. Тое ж можна сказаць і пра «Гісторыю Польшчы» Яна Длугаша (напісаная ў 1455–1480 г.), «Хроніку польскую, літоўскую, жамойцкую і ўсёй Русі» Мацея Стрыйкоўскага (другая палова 16 ст.), летапісаў ноўгарадскіх, пскоўскіх, маскоўскіх, цверскіх і інш.

² Тэрмін «беларуска-літоўскія летапісы», які ўведзены ў міжнародны навуковы зварот гісторыкам Мікалаем Улашчыкам, паказвае на прыналежнасць гэтых пісьмовых крыніцаў да беларускай пісьмовай традыцыі.

Дарэчы, Ян Длугаш, як і маскоўскі летапісец 16 ст., наступнікам Гедыміна назваў адразу Альгерда. Яўнут Гедымінавіч быў заўважаны некаторымі крыніцамі толькі тады, калі яго скідалі з трона.

Пра справы Альгерда і Кейстута таксама паведамляюць сучасныя ім крыніцы ці, прынамсі, блізкія па часе стварэння. Напрыклад, летапісы Вялікага Ноўгарада і Пскова, хроніка Лівоніі Германа Вартберга, хроніка Прусіі Віганда з Марбурга.

Захаваліся некаторыя звесткі і ў хроніках іншых заходніх суседзяў Літвы, найперш польскіх, звязаныя са шматгадовым змаганнем Польшчы з Літвой за галіцка-валынскія землі. У тую барацьбу неаднойчы ўмешваліся і венгерскія каралі, адсюль пэўная ўвага да Літвы венгерскіх храністаў, якія, скажам, цікава апісалі польска-венгерскі паход у 1351 г., калі адбылася вядомая прысяга Кейстута.

Гнязда Гедыміна

Біяграфічныя даведкі:

АЛЬГЕРД — адзін са старэйшых сыноў вялікага князя Гедыміна, нарадзіўся каля 1303–1305 г., памёр у 1377 г. Пры жыцці бацькі быў удзельным князем крэўскім і віцебскім. Стаў вялікім князем літоўскім у канцы 1344 — пачатку 1345 г. Стварыў дуумвірат з малодшым братам Кейстутам. Меў тытул вялікага князя, спецыялізаваўся ва ўсходняй палітыцы. Практычна завершыў палітычнае аб’яднанне беларускіх земляў (адносна самастойнай заставалася толькі Смаленшчына). Апрацаваў і паспяхова рэалізоўваў праграму аб’яднання ўсіх усходнеславянскіх земляў пад уладай Вялікага Княства Літоўскага. Далучыў да дзяржавы большую частку Украіны, амаль усю Смаленшчыну і Браншчыну.

Упершыню ў гісторыі нанёс паразу татарам на іх тэрыторыі — у бітве ля Сініх Водаў у 1362 г. Пры ім Вялікае Княства Літоўскае здабыло лідарства ва Усходняй Еўропе.

Бацька Ягайлы — пачынальніка дынастыі польскіх каралёў Ягелонаў.

КЕЙСТУТ — малодшы брат Альгерда, нарадзіўся каля 1308–1310 г., загінуў у 1382 г. Асноўныя ўладанні — Трокскае і Гарадзенскае княствы, таксама Падляшша. Галоўную рэзідэнцыю меў у Троках. Быў фактычным выканаўцам дзяржаўнага перавароту ў канцы 1344 — пачатку 1345 г. У дуумвіраце з Альгердам адказваў за заходнюю палітыку. Быў галоўным арганізатарам абароны Літвы ад Ордэнскай дзяржавы.

Пасля смерці Альгерда не змог працягнуць супрацу з яго сынам, вялікім князем Ягайлам, скінуў таго з пасады, займаў вялікакняскі пасада у 1381–1382 г., аднак прайграў Ягайлу ў міжусобнай вайне. У 1382 г. задушаны ў вязніцы Крэўскага замка.

Бацька двух вялікіх князёў літоўскіх: Вітаўта і Жыгімонта Кейстутавічаў.

ЯЎНУТ Гедымінавіч нарадзіўся, магчыма, між 1306–1309 г. Дата смерці дакладна невядомая (прыкладна пасля 1366 г.). Займаў вялікакняскі пасада па волі Гедыміна ў 1341–1345 г.

Меў удзельнае княжанне ў складзе Віленскай, Ашмянскай, Ваўкамірскай і Браслаўскай земляў. За час кіравання нічым асаблівым не вызначыўся, крыніцы ўпершыню пра яго згадваюць у сувязі з адхіленнем ад улады.

Уцёкшы з вязніцы, куды яго змясцілі браты, выехаў у Маскоўскае княства, прыняў там праваслаўны хрост пад імем Іван. Каля 1347 г. паразумеўся з братамі, вярнуўся ў Літву, атрымаў у валоданне Заслаўскае княства. Стаў пачынальнікам роду князёў Заслаўскіх.

Выхаванне будучых манархай

Даты народзінаў Альгерда і Кейстута гісторыкі вызначылі толькі прыблізна: першы нарадзіўся каля 1303–1305 г.; другі — каля 1308–1310 г. Пра дзяцінства абодвух нічога невядома, але можна не сумнявацца, што атрымалі выхаванне, належнае князям манаршага дому, найперш і найбольш засвойвалі рыцарскую навуку. Несумненна, прайшлі суворую школу — шмат часу праводзілі ў сядле, дасканалы валодалі зброяй. Ёсць звесткі, што Кейстут у дарослым веку асабіста прымаў удзел у баявых сутычках. Тое ж можна сказаць і пра Альгерда, які на чале войска хадзіў у далёкія паходы.

Княжычы адмыслова вучыліся кіраваць вайсковымі аддзеламі. Навука была няпростая, прафесія ваяра небяспечная (Альгерд кульгаў на правую нагу, верагодна, пашкодзіў у баі ці падчас скалення). Каб ачоліць ваенны паход, мала было мець княскае паходжанне, патрабаваліся яшчэ асаблівыя здольнасці і асабісты аўтарытэт, уменне кіраваць і весці за сабой, праходзіць з войскам вялікія адлегласці, выбіраць зручныя месцы для адпачынку, выстаўляць варту, арганізоўваць выведку, нападаць на ворага зняацку. Ці, наадварот, пралічваць, выведваць маршрут варожага атрада і засланяць яму дарогу, нападаць з засады, не згубіць галавы ў пагоні. Княжычам дапамагалі, асабліва напачатку, спрактыкаваныя ваяводы, прыстаўленыя бацькам.

Яны ўмелі чытаць і пісаць па-русінску (па-старабеларуску), Альгерд ведаў нямецкую мову, пра што ёсць сведчанне сучасніка. Можна меркаваць, што і Кейстут мог паразумець па-нямецку, бо шмат гадоў сутыкаўся з ордэнскімі рыцарамі на полі бою і вёў з імі перамовы. Адноўчы, падчас уцёкаў з палону, пераапануты ў рыцара-крыжака, сустрэў сапраўднага ордэнскага брата, павітаўся з ім, і той не распазнаў чужака. Вядома, што Кейстут гаварыў па-беларуску, нават захавалася задакументаваная ягоная фраза, якую на слых запісаў венгерскі храніст.

На час смерці бацькі Альгерда і Кейстут, у адрозненне ад малодшага брата Яўнута, былі ўжо дасведчанымі і вядомымі дзяржаўнымі мужамі — удзельнымі князямі і вайсковымі правадырамі. Мелі таксама досвед сумесных паходаў, што, напэўна, прыдалося пры зрынанні з трону Яўнута.

Захаваліся апісанні іх знешнасці, зробленыя сучаснікамі з Тэўтонскага ордэна, дзе дуумвіраў добра ведалі і з вялікай увагай сачылі за іх дзейнасцю, бо ад яе часта залежаў лёс Ордэнскай дзяржавы.

Пра Альгерда ордэнскія дыпламаты (і адначасова выведнікі) паведамлялі свайму кіраўніцтву ў 1357 г.: *«Маё велічную паставу, ружовую скуру, твар даўгаваты, нос выступае, вочы блакітныя, вельмі выразныя, бровы густыя, светлыя, барада доўгая светла-русяя, трохі сівая, як і валасы на галаве, што спераду выпалі, высокі лоб. Росту вышэй сярэдняга, ні занадта худы, ні тоўсты. Гаворыць голасна, выразна, прыемным для слыху голасам. Выдатна ездзіць конна, але калі ходзіць, кульгае на правую нагу. Таму звычайна абапіраецца на кій або на плячо збраяносца. Добра разумее нашу мову і можа гаварыць па-нямецку, але заўсёды пры размовах з нашымі мае пры сабе перакладчыка».* (Апошняе можа сведчыць пра асцярожнасць і разважлівасць — князь хацеў мець больш часу на абдумванне сваіх словаў.)

Апісанне знешнасці Кейстута пакінуў таксама ордэнскі аўтар, які ў 1361 г. убачыў палоннага князя, калі таго прывезлі ў Мальбарк: *«Кейстут быў высокі, статны, прамяністыя вочы гарэлі на бледным твары, доўгія валасы пакрывалі яго галаву, сівая барада спадала на грудзі. Скупыя былі яго вусны, але кожнае слова имат значыла. Калі ён пагражаў, то на ілбе ўздываліся вены. Увесь выгляд яго абуджаў страх».* Апошняе не дзівіць, бо Кейстут Гедымінавіч дзесяцігоддзямі даваўся ў знакі крыжакам, мяркую, у Прусах нямецкія маткі палохалі ім дзяцей.

Браты трымаліся тагачаснай моды — насілі доўгія валасы і бароды, як і тэўтонскія рыцары.

Пра асаблівасці характару Альгерда напісалі летапісцы Паўночна-Усходняй Русі — будучай Расіі, — там яго ведалі яшчэ лепш, чым на Захадзе: *«Гэты Альгерд быў вельмі разумны, гаварыў на многіх мовах і ўсіх пераўзышоў уладай і маястатам. Быў вельмі стрыманы, не прымаў мітуслівых спакусаў, пацехаў, гулянняў, але думаў пра дзяржаву ўдзень і ў ночы. І п'янства не прызнаваў, віна і піва, і мёду, і ўсялякага пітва п'янкога. І ад таго набыў вялікі розум і кемлівасць, і вялікія задумы меў, і падступным чынам заваяваў многія краіны і землі, і гарады і княствы сабе забраў, і меў вялікую ўладу, і павялічыў княжанне сваё больш за ўсіх, за бацьку і дзеда».* Разам з тым летапісцы маглі абазваць Альгерда «злаверным», «бязбожным» з-за ягонай прыхільнасці да веры продкаў — язычніцтва.

Асабліва адзначалася вайсковае майстэрства вялікага князя: *«Быў жа ў Альгерда Гедымінавіча такі звычай: ніхто не ведаў, куды збіраецца ісці ў паход, навошта збірае вялікае войска, бо і самыя ваяводы і ўсё войска не ведалі, куды ідуць — ні свае, ні чужыя, ні госці-прыхадні. Усё тварыў у вялікай таямніцы, каб не пайшла вестка ў зямлю, на якую хоча ісці вайною. І такой хітрасцю захапіў многія землі, заняў многія гарады і паланіў краіны не столькі сілаю, колькі мудрасцю ваюючы. І быў ад яго страх на ўсіх, і многіх пераўзышоў княжаннем і багаццем».*

Тут усё зразумела, Альгерд скрупулёзна трымаўся фактару нечаканасці, які быў галоўнай умовай поспеху на сярэднявечнай вайне. Шматлікага войска тады не было магчымасці трымаць у адным месцы з-за цяжкасці яго пракорму, большасць ваяроў жыла па ваколільных вёсках, і іх збор займаў некалькі дзён. Адсюль у сярэднявеччы вялікая ўвага да выведкі намераў ворага, каб мець час на падрыхтоўку абароны.

Пра характар і ўчынкі Кейстута больш можна даведацца з хронікаў заходняга суседа — Тэўтонскага ордэна. Там яго ведалі гэтаксама добра, як Альгерда на ўсходзе. Асобу Кейстута крыжацкія крыніцы паказваюць у двух розных, супярэчлівых між сабой, ракурсах. Першы — стандартныя, можна сказаць, дзяжурныя фразы, якія заходні храніст-хрысціянін (як і ўсходнеславянскі хрысціянін-летапісец) лічыў патрэбным устаўляць у апісанне асобы язычніка. Гэтым самым прынізіць яго вербальна і падкрэсліць ніжэйшасць у параўнанні з хрысціянамі. Адсюль такія выразы ордэнскага храніста пра Кейстута, як «шалёны сабака», са «сваім д'ябальскім народам». (Усходнеславянскія летапісцы адносна ліцвінскіх уладароў або татарскіх ханаў ужывалі эпітэты «няверны», «бязбожны», «акаянны».)

Другі ракурс праяўляўся, калі храніст апавядаў непасрэдна пра асобу князя Кейстута Гедымінавіча. Тут ужо відна вялікая павага ордэнскіх рыцараў да грознага ліцвіна, не меншая, чым да любога хрысціянскага манарха: «Кейстут быў вельмі мужным чалавекам і заўжды трымаў слова. Калі збіраўся ў паход на Прусы, то інфармаваў пра свой намер маршала і абавязкова прыходзіў³, а калі заключаў мір з Ордэнам, дакладна яго трымаўся. Калі бачыў, што нейкі брат (рыцар-крыжак — А.К.) моцны і адважны, аказваў яму вялікі гонар».

³ Гэтае сведчанне супярэчыць звыклай тагачаснай тактыцы нечаканых нападаў, таму можна меркаваць, што Кейстут наўрад ці інфармаваў пра дакладнае месца свайго ўварвання ў Прусы.

Ордэнскі храніст апавядае, як у 1378 г. Кейстут не дазволіў сваім воям-язычнікам прынесці ў ахвяру багам рыцара-крыжака, які здаўся ў палон. А яшчэ ёсць даволі красамоўнае апісанне няшчаснага выпадку з маладым княжычам — сынам Кейстута. Той падчас паходу ў Прусы шукаў броду і пачаў тапіцца ў бурлівай рацэ. Ubачыўшы тое, мясцовы крыжацкі комтур (камандзір акругі), паслаў сваіх людзей яму на паратунак, а потым адправіў да бацькі, бо «хацеў спадабацца каралю Кейстуту».

Напэўна, найлепшая характарыстыка і ацэнка асобаў Альгерда і Кейстута — сам факт іхняй узаемнай вернасці і палітычнай лаяльнасці на працягу больш трыццаці гадоў. Такое нячаста сустранеш у сярэднявеччы (як і ў любыя часы) сярод палітыкаў. Вось як напісаў наш летапісец: «І ўчынілі ўгоду паміж сабою вялікі князь Кейстут і

вялікі князь Альгерд, што ўсе іх браты павінны слухацца вялікага князя Альгерда, што здабудуць, горад ці воласць, усё дзяліць напалам. І прысягнулі яны адзін аднаму быць да канца жыцця ў любові і дружбе і ніколі не задумаць нічога благога. І захавалі яны клятву да канца жыцця свайго».

А пасварыць братоў-дуумвіраў спрабавалі не раз і не два! З усіх бакоў — і суседнія манархі, і нават германскі імператар ды Папа Рымскі! Ведалі, чым спакушаць — самай прывабнай для палітыкаў нажыўкай — адзінаасобнай уладай. Але браты на гэтую прынаду не трапляліся, інтрыгі разгадалі, а часам і паварочвалі на сваю карысць. Падыгрывалі, удавалі, што клянулі, напэўна, яшчэ і цешыліся пры гэтым.

Кейстут быў прыкінуўся, нібыта згодны стаць каталіком і прыняць каралеўскую карону асобна ад Альгерда, чым нямала парадаваў Папу Рымскага і венгерскага караля, праўда ненадоўга. Ускосныя звесткі пра гэтую «нязгоду» між братамі трапілі нават у пісьмовыя крыніцы і сталі падставай для дыскусіі між сучаснымі гісторыкамі — была яна ці не. Дыскусія без сэнсу, бо далейшая хада падзеяў паказала, што ніякага канфлікту не было, дуумвіры яго імітавалі, каб выйграць час і адвесці пагрозу вайны ад сваёй дзяржавы.

Браты былі доўгажыхарамі, а па тагачасных мерках увогуле жылі неверагодна доўга. Сярэдняя працягласць жыцця на той час нават у дабрабытныя часы рэдка перавышала трыццаць гадоў, а Альгерд памёр на восьмым дзясятку, Кейстута пазбавілі жыцця прыблізна ў такім жа ўзросце. Прычына іхняга доўгажыхарства ў тым, што князі не мелі такой праблемы з харчаваннем, як простыя сярэднявечныя людзі, якія елі адзін раз у дзень і пастаянна галадалі. Дадамо яшчэ актыўны лад жыцця, пастаянныя фізічныя практыкаванні ў экалагічна чыстым асяроддзі, і ўсё стане зразумелым.

Князі былі пладавітым і мелі здаровых нашчадкаў. Гісторыкі налічылі больш дваццаці дзяцей ў Альгерда (у двух шлюбам), а Кейстут ад адной жонкі меў каля дзесяці.

Альгерд упершыню ажаніўся па волі бацькі яшчэ ў юнацкім (калі не хлапечым) узросце з віцебскай князёўнай. Мясцовы князь, які не меў мужчынскага патомства, аддаў дачку за Альгерда, каб зрабіць яго сваім наступнікам на віцебскім пасадзе. Так праз некалькі гадоў і сталася пасля смерці цесця. Другі раз Альгерд ажаніўся пасля смерці першай жонкі (каля 1349 г.) з цверскай князёўнай Уллянай.

З вядомых звестак пра жаніцьбу Кейстута вынікае, што ягоны шлюб быў не палітычным, а хутчэй рамантычным. Праўда, ягоная абранніца так не лічыла, прынамсі напачатку, бо была жрыцай і замуж увогуле не збіралася. Як занатаваў летапісец, *«Бірута багам сваім, паводле звычаю паганскага, паабяцала дзявоцтва захоўваць, і саму яе людзі лічылі за багіню»*. Кейстут узяў яе ў жонкі сілай (у сярэднявеччы тое было амаль нормай). На вяселле сабраліся браты, бацька сярод гасцей не згадваецца, адсюль выснова гісторыкаў, што яно адбылося ўжо пасля смерці Гедыміна, найраней каля 1342 г. Шлюб аказаўся багатым на дзяцей.

Дера як справа прыватная і дзяржаўная

Пра веравызнанне князёў, іх пабожнасць варта пагаварыць асобна, бо ў жыцці сярэднявечнага чалавека рэлігія займала асаблівае, вельмі паважнае месца. Дакладней будзе сказаць, што ўсё жыццё тагачасных людзей (прыватнае і грамадскае) было прасякнута рэлігіяй. Тое ж адносіцца і да дзяржавы, бо практычна любая палітычная і дзяржаўная дзейнасць у сярэднявеччы вялася пад рэлігійнымі лозунгамі, а любая ідэалогія прымала рэлігійную форму.

Яскравы прыклад — дзейнасць Тэўтонскага ордэна ў Прыбалтыцы. Ягонай афіцыйнай ідэалагічнай дактрынай была не пабудова ўласнай дзяржавы (чым браты-рыцары пераважна і займаліся), а змаганне з язычнікамі да поўнага іх навяртання ў хрысціянства. А калі справа даходзіла да вайны Ордэна з хрысціянамі, то афіцыйнай прычынай часта аб'яўлялася падтрымка тымі язычнікаў.

Альгерд і Кейстут таксама былі людзьмі свайго часу, але яшчэ і выдатнымі палітыкамі. А сапраўдныя палітыкі ўсюды і ва ўсе часы вызначаюцца адсутнасцю рэлігійнага фанатызму і да рэлігіі падыходзяць хутчэй інструментальна. Альгерд, каб ажаніцца з віцебскай князёўнай, прыняў праваслаўе, але, стаўшы вялікім князем, заставаўся пры звычаях і веры продкаў, быў пахаваны паводле язычніцкага абраду. Кейстут не пабаяўся гневу сваіх багоў і гвалтам ажаніўся з іх жрыцай.

Спакойны і прагматычны падыход да рэлігіі быў звыклым для гістарычнай Літвы — краіны, дзе стагоддзямі суіснавалі дзве хрысціянскія канфесіі і язычніцтва. Праваслаўе тут з'явілася ў другой палове 11 ст., найперш у гарадах. Вялікія князі не перашкаджалі дзейнасці і каталіцкіх місіянераў, нават будавалі для іх храмы (Віцень — у Наваградку, Гедымін — у Наваградку і Вільні). Нездарма кароль Літвы і Русі Гедымін у 1324 г. звяртаўся да папскіх пасланнікаў: *«Няхай кожны шануе Бога па-свойму!»*

Калі веравызнанне вялікіх князёў у іх вотчыне Літве было справай асабістага выбару, то інакш выглядала сітуацыя на Русі з яе нашмат даўнейшай і мацнейшай традыцыяй хрысціянства. Прыход сюды язычніка на княскую пасаду быў абумоўлены яго абавязковым хрышчэннем.

Асабліва сці рэлігійных паводзінаў Альгерда варта абгаварыць падрабязней, бо з імі звязаныя пэўныя гістарычныя спекуляцыі. Напрыклад, невядома адкуль паходзяць тэзы пра існаванне «летувіскай язычніцкай імперыі» (гэта пра Вялікае Княства

Літоўскае), пра пагардлівых адносіны нібыта паноўных у дзяржаве летувісаў-язычнікаў да русінаў-хрысціянаў. Ці таксама невядома адкуль узятая тэза пра абавязковае язычніцкае веравызнанне вялікага князя літоўскага. З яе выводзіцца такое ж неабгрунтаванае сцвярджанне, што Альгерд, пайшоўшы ў прымы ў праваслаўны Віцебск, заставаўся язычнікам, каб не губляць шанцаў на вялікакняскі ліцвінскі пасад і г.д.

Калі ж прыгледзецца да вядомых фактаў як з гісторыі Літвы, так і з біяграфіі Альгерда, то пералічаныя вышэй тэзы выглядаюць звычайнымі спекуляцыямі. Вось як ацаніў іх гісторык, так бы мовіць, збоку, не ангажаваны ў мясцовыя беларуска-летувіскія спрэчкі, — амерыканскі даследчык Цімаці Снайдэр: *«Літоўскія патрыёты ў пошуках выйсця звярталіся да ўяўнага Вялікага Княства Літоўскага... Іх апанавала рамантычная настальгія па часах паганства»*.

Уся гісторыя Вялікага Княства Літоўскага ад самых пачаткаў сведчыць, што для вялікіх князёў літоўскіх актуальным было прыняцце хрысціянства, а не наадварот — захаванне ці падтрымка язычніцтва. Вядома шмат прыкладаў пераходу або афіцыйнай дэкларацыі пераходу ў хрысціянства вялікіх князёў літоўскіх, князёў з роду Гедыміна, прадстаўнікоў балцкай родавай арыстакратыі. А каб сталася наадварот — звестак няма. Здараліся выпадкі, калі князь, прыняўшы хрысціянства з палітычнага разліку, заставаўся ў душы прыхільнікам ранейшай веры (як той жа Альгерд, або галіцка-валынскі князь Баляслаў-Юры). Яшчэ ў 13 ст. бывала, што Вялікім Княствам Літоўскім кіравалі праваслаўныя хрысціяне — Войшалк Міндаўгавіч і Шварн Данілавіч (у 1264–1270 г.).

Ужо першы ліцвінскі гаспадар Міндаўт афіцыйна прыняў каталіцтва, а калі праз нейкі час вырашыў, што яно палітычна не актуальнае, то і забыўся пра свой хрост. Ягоны забойца Даўмонт, уцёкшы ў Пскоў, там хрысціўся і дзейнічаў пад імем Цімафей (асабліва праславіўся ў войнах з былымі землякамі-язычнікамі). Перайсці ў каталіцызм афіцыйна дэкларавалі Віцень, Гедымін і (неаднакроць) Альгерд і Кейстут.

Красамоўны выпадак адбыўся з мазавецкім князем-каталіком Баляславам Трайдэнавічам, які, каб стаць на чале Галіцка-Валынскага княства, перайшоў у праваслаўе пад імем Юры (адсюль у гістарыяграфіі Баляслаў-Юры). А паколькі ён заставаўся ўсё ж апантаным каталіком і імкнуўся ўвесці ў праваслаўным краі каталіцтва, то быў атручаны мясцовымі баярамі (вось прыклад шкоднасці для палітыка рэлігійнага фанатызму).

Цяжка ўявіць, каб віцебскі праваслаўны князь (хрысціянства ў Віцебску мела ўжо больш за трохсотгадовую традыцыю) прыняў у прымы князя-язычніка, аддаўшы за яго дачку без вячання — абраду, які мог адбыцца толькі між хрысціянамі. Шлюб без царкоўнага вячання не з’яўляўся сапраўдным і, зразумела, віцебскі князь не мог дапусціць такой публічнай ганьбы сваёй дачкі.

Аўтар беларуска-літоўскага летапісу «Хроніка Быхаўца» запісаў: *«І калі князь Альгерд узяў сабе за жонку князеўну Улляну (тут пераблытана імя, трэба — Ганну — А.К.), для якой князь Альгерд ахрысціўся ў рускую веру, а літоўскія паны ўсе былі ў сваіх верах паганскіх. І князь вялікі Альгерд не чыніў ім сілы і ў веру сваю не вярнуў, а рымскай веры ў Літве не было, толькі руская»*.

Знакаміты храніст 16 ст. Мацей Стрыйкоўскі, які карыстаўся невядомымі нам крыніцамі, паведаміў, што Альгерд паставіў у Віцебску дзве мураваныя царквы — адну на Ніжнім замку, а другую «ў полі за ручаём». Стрыйкоўскі служыў афіцэрам у віцебскай залозе і ў 1573 г. бачыў на ўласныя вочы ў царкоўцы на Верхнім замку абразы з выявамі Альгерда і яго жонкі — віцебскай князеўны ў доўгіх плашчах грэцкага крою. Стрыйкоўскі канстатаваў: *«Літоўскія Гедымінавічы ахрысціліся ў хрысціянскую веру рускіх абрадаў, апрача Кейстута. Альгерд таксама яшчэ пры жыцці бацькі ахрысціўся, дзеля жонкі Уляны (трэба Ганны — А.К.), пасля і Віцебскае княства атрымаў»*.

Часам даследчыкі спасылаюцца на ўскоснае сведчанне пскоўскага летапісу, па якім можна вывесці, што Альгерд застаўся язычнікам, бо калі пскавічы ў 1341 г. прапанавалі яму хрысціцца і стаць іх князем, адказаў, што не хоча ні княжання, ні хрышчэння. Але ў іншай крыніцы адказ Альгерда прыводзіцца ў больш поўнай рэдакцыі, дзе князь не хоча хрысціцца, бо ўжо ахрышчаны.

З пскоўскага летапісу:

«И по томъ псковичи много истомишася съ княземъ Олигордом (Олигердомъ), крестити его хотяще и на княжение его посадити въ Псковѣ; и князь Олигордъ отречеся креститися и княжения псковѣского».

Псковские летописи.
Москва, 1955. Вып. 2. С. 95, 96.

З Ніканаўскага летапісу:

«Тогда Псковичи много молиша великого князя Олгерда Гедимановича, крестиши его хотяще, и на княженіи посадити во Псковѣ. Онъ же глагола имъ, уже крещенъ есмь и христианинъ есмь, і второе крестися нехоу» (выдзелена мною — А.К.), и на княженіи у васъ сѣсти нехоу.»

Русская летопись
по Никонову списку. Ч. 3. До 1362 г.
Санкт-Петербург, 1786. С. 178.

У сябе на радзіме ў Літве Альгерд заставаўся ў веры продкаў, пахаваны быў (можна меркаваць, па ўласнай волі) паводле язычніцкага абраду. Пра прыхільнасць вялікага князя да язычніцтва сведчыць таксама адсутнасць у крыніцах яго хрысціянскага імя, у той час як ягоныя браты згадваюцца пад двума імёнамі — Глеб-Нарымунт, Любарт-Дзмітры і інш.

Нельга прыняць, як доказ утрапёнага язычніцтва Альгерда, легенду пра трох віленскіх пакутнікаў, нібыта пакараных смерцю на яго загад за адмову адступіцца ад хрысціянства. Навукоўцы прыйшлі да высновы, што гэтую легенду прыдумалі расійскія праваслаўныя апалагеты ў 19 ст., калі «цудоўным» чынам былі «адкрытыя» іх мошчы. Дарэчы, гісторыкі адначасова сцвердзілі і непраўдзівасць легенды пра забойства віленчукамі-паганцамі каталікоў — францішканскіх манахаў у 14 ст., прыдуманай апалагетамі каталіцызму.

Вялікія князі літоўскія не заміналі місіянерскай дзейнасці каталіцкіх святароў і манахаў і нават спрыялі ёй. Віцень збудаваў касцёл для францішканцаў у Наваградку, а ягоны брат і наступнік Гедымін — яшчэ і ў Вільні.

У язычніцкім веравызнанні Кейстута сумненняў не ўзнікае, што і зразумела — ягоныя ўладанні знаходзіліся якраз на Панямонні, дзе язычніцтва мела тысячагадовую традыцыю, а хрысціянства — усяго пару стагоддзяў. Прысяга Кейстута, апісаная венгерскім храністам, — адназначна язычніцкая паводле абраду.

У сучаснай Летуве даволі заўважны г.зв. язычніцкі рух — за адраджэнне старажытнай нацыянальна адметнай традыцыі. І Кейстут — адзін з галоўных герояў летувіскіх неаязычнікаў. Праўда, вобраз адданага і цвёрдага ў веры князя трохі псуецца летапісным сведчаннем пра ягоны шлюб. Трымаўся веры продкаў, шанаваў багоў, але не настолькі, каб пабаяцца гвалтам узяць у жонкі іх жрыцу. Усё ж палітык ёсць палітык.

Ж

авакольны свет,
неспакойны
і страшнаваты

Еўропа ў шоку. «Чорная смерць»

У гісторыі, як вядома, не бывае лёгкіх часоў, але трэба прызнаць, што жыццё дуум-віраў прыпала на асабліва складаныя і цяжкія часы — разгар вялікага еўрапейскага крызісу, найбуйнейшага ў сярэднявеччы. Нашы героі сталі пры дзяржаўным стырне Літвы літаральна за пару гадоў да эпідэміі бубоннай чумы («Чорнай смерці»), якая перавярнула жыццё Еўропы.

Праявы крызісу сталі заўважныя ўжо ў пачатку 14 ст., калі да горшага пачаў змяняцца клімат. Пахаладала, засушлівыя гады чаргаваліся з дажджлівымі. Сярэднявечная гаспадарка, моцна залежная ад клімату, не спраўлялася з пракормам вялікай колькасці насельніцтва, якое пастаянна расло, прынамсі ад 11 ст. Мільёны еўрапейцаў галадалі, што вяло да агульнага аслаблення імунітэту.

Менавіта гэтай прычынай спецыялісты тлумачаць імклівае пашырэнне «Чорнай смерці» і неверагодна вялікую колькасць ахвяраў (лік ішоў на мільёны). Многія еўрапейскія краіны страцілі, па розных ацэнках, ад адной трэці да паловы насельніцтва. Калі на 1300 г. у Еўропе жыло прыблізна 73 мільёны чалавек, то ў 1400 г. засталася ўсяго 45 мільёнаў.

«Чорнай смерцю» бубонную чуму назвалі з-за з'яўлення чорных плямаў на целе ахвяраў. Пераносчыкам заразы былі блохі на целе пацукоў, а тыя дабіраліся ўсюды, як па сушы, так і морам на караблях. Хвароба мела дзве формы — бубонную (запаленні-пухліны лімфатычных вузлоў) і лёгачную, якая праяўлялася ў кровахарканні і перадавалася праз дыханне.

Чума пачалася з узбярэжжа Чорнага мора ў 1346 г. і пайшла найперш па марскіх шляхах. Праз год з'явілася ў Італіі, Францыі ды Іспаніі. У самы страшны 1348 г. дайшла да Брытанскіх выспаў, Нарвегіі, Ютландыі і Далмацыі. У 1349 г. апусцілася

нямецкія землі, у 1350 г. прыйшла ў Польшчу, у 1349–1353 г. — на ўсходнеславянскія землі. У 1353 г. яе ахвярамі сталі нават вялікі князь маскоўскі Сямён Іванавіч (сын Івана Каліты, зяць Гедыміна) і ягоная сям’я.

Тагачасныя ўлады і лекары (найперш у Заходняй Еўропе) змагаліся з чумой як маглі. Прымалі меры для падтрымання гігіены і чысціні, ізалявалі месцы заразы. Забаранялі збірацца каля ложка хворага, карыстацца ягонай вопраткай і інш. Аднак адзіным рэальным паратункам былі ўцёкі з густанаселеных гарадоў у вясковую глухмень, што маглі дазволіць сабе толькі багацеі.

Крызіс працягваўся да сярэдзіны — другой паловы 15 ст., эпідэміі рэгулярна вярталіся, хоць і не ў такім маштабе, як «Чорная смерць». У Беларусі крызіс 14 ст. адлюстравана ў культурным слоі нашых гарадоў і замкаў, што зафіксавалі археолагі. Праводзячы раскопкі ў Гародні, я заўважыў незвычайнасць у стратыграфіі (наслаенні адзін над адным пластоў культурнага слою) сярэднявечных пасадаў — над слоём 13 ст. адразу залягалі пласты 15 ст., г.зн. у 14 ст. тут жыцця не было — плошча горада скарацілася. Тое самае засведчыў вядомы беларускі археолаг Валянцін Собаль у гістарычнай частцы Менска.

Чума пакінула моцны адбітак на свядомасці еўрапейцаў, змяніла іх светаўспрыманне, адносіны да жыцця, мастацтва. Філасофія і літаратура заняліся тэмай смерці пад дэвізам «Memento mori!» («Памятай пра смерць!»), мастакі пачалі маляваць чалавечыя шкілеты і «танцы смерці». Сімвалам сентэнцыі «ўсё — марнасць» стала выява чэрапа, з’явіліся нават ілюстраваныя трактаты на тэму «мастацтва смерці».

У адрозненне ад адукаваных людзей, масавая свядомасць звязвала прычыны пошасці з Божым гневамі і адначасова шукала вінаватых сярод людзей. Як заўжды бывае ў часы крызісу, умацніліся грамадскія канфлікты. Прайшла чарада заклотаў і бунтаў у гарадах і вясковых акругах (напрыклад, гарадскія бунты ў Італіі, Жакерыя ў Францыі, паўстанне пад кіраўніцтвам Уота Тайлера ў Англіі), пачасціліся жыдоўскія пагромы. Жыды ўцякалі на больш спакойны ўсход Еўропы, у тым ліку ў Беларусь. Найбольш іх прыходзіла з нямецкіх земляў, адсюль у беларускіх жыдоў шмат нямецкіх прозвішчаў і мова ідыш — дыялект нямецкай.

Але, як сцвярджаюць сучасныя гісторыкі, у эканоміку крызіс прынёс аздараўленне. Занепадалі старыя гарадскія цэнтры, але побач узніклі новыя. З'явіўся дэфіцыт працоўных рук, адпаведна выраслі заробкі, і тыя, хто выжыў, пачалі жыць лепш. Сялянскія гаспадаркі ўзбуіліся і сталі больш заможнымі.

Феадалы таксама прыстасоўваліся да новых умоваў, у прыватнасці, шмат дзе пераходзілі да больш прыбыткавай за земляробства жывёлагадоўлі. Па словах знакамітага французскага медыявіста Жака Ле Гофа, крызіс *«спарадзіў грамадства эпохі Адраджэння і Новага часу, больш адкрытае і для многіх больш шчаслівае, чым задушлівае грамадства феадальнае»*.

Жыццё працягваецца

Вялікі крызіс, асабліва эпідэмія «Чорнай смерці», моцна напалохалі еўрапейцаў, але не спынілі палітычнае ды эканамічнае жыццё, агульнае развіццё гаспадаркі і тэхнікі. У Еўропе развівалася механіка, удасканальваліся розныя прылады: зубчатая перадача, кривашыпныя механізмы, свідравальныя станкі, калёсныя дамкраты, пад'ёмныя краны. З'явіліся домны, у якіх можна было выплаўляць чыгун.

Даволі актыўна развівалася вогнепальная зброя, найперш артылерыя, з'явіліся трактаты і статуты па ваеннай справе. Дасканалілася тэхніка будаўніцтва караблёў і мастацтва навігацыі, што ў наступным 15 ст. прывяло да вялікіх геаграфічных адкрыццяў.

У нашым рэгіёне — Цэнтральна-Усходняй Еўропе — якраз у часы крызісу пачалі адкрывацца першыя ўніверсітэты (у Заходняй Еўропы з'явіліся ад пачатку 13 ст.): з 1348 г. — у Празе, з 1364 г. — у Кракаве.

* * *

Палітычнае жыццё імкліва, як у дабрабытных часы. Калі сёння чытаць працы па тагачаснай палітычнай гісторыі, можа скласціся ўражанне, што крызісу і не было.

Эпідэмія «Чорнай смерці» толькі на некалькі гадоў перапыніла Стогадовую англа-французскую вайну (дакладней, серыю войнаў), якая пачалася ў 1337 і працягвалася да 1453 г. Галоўнай прычынай канфлікту было імкненне французскіх каралёў узяць пад сваю ўладу агромністыя тэрыторыі на кантынэнце, якія належалі англійскай Кароне, прычым далёка не ўсе іх насельнікі французскай улады хацелі. Ад другой паловы 14 ст. вайна праходзіла з пераменным поспехам, хоць англічане разграмілі французскія войскі практычна ва ўсіх значных бітвах. Потым перавага паступова схілілася на французскі бок, і ўрэшце ў руках англічанаў на кантынентальным узбярэжжы Ла-Манша застаўся толькі замак Кале.

У даўнім і перманентным канфлікце знаходзіліся дзве галоўныя сілы Еўропы — папства і імперыя, якія прэтэндавалі на еўрапейскую дамінацыю. Адны краіны падтрымлівалі папаў рымскіх, другія — германскіх імператараў. **Папская курыя** ад 1309 г. размяшчалася ў Авіньёне на тэрыторыі Французскага каралеўства і выконвала

волю французскіх каралёў. Ад 1378 г. у каталіцкай царкве пачаўся раскол, з'явіліся два папы (а бывала і тры), абраныя рознымі групамі кардыналаў. Натуральна, узмацніўся рух за рэфармаванне касцёла, найбольш актыўны ў Англіі. Народны прапаведнік лолард Джон Бол агучыў перад паўстанцамі Уота Тайлера сваю вядомую тэзу: «Калі Адам араў, а Ева прала, хто тады быў шляхцічам?»

Свяшчэнная Рымская імперыя Германскай нацыі заставалася толькі сімвалам адзінства Еўропы, бо цэнтральнай ўлады ў ёй практычна не існавала, а за пасаду імператара змагаліся некалькі родаў. Хоць па традыцыі, дзеля прэстыжу, імператары імкнуліся каранавання ў саборы святога Пятра ў Рыме (тым самым дэманструючы пераемнасць ад Рымскай імперыі), фактычна Германская імперыя была кангламератам дзясяткаў буйных і дробных дзяржаваў пераважна нямецкіх земляў. У 1356 г. чэшскі кароль Карл I, стаўшы імператарам Карлам IV, выдаў г.зв. Залатую булу, якая ўзаконіла незалежнасць паасобных манархаў.

У **Італіі** ў 14 ст. пазначыўся эканамічны падзел на развітую поўнач і больш адсталы поўдзень. Па ўсёй паўвыспе суседнічалі дзяржавы з моцна адрозным палітычным ладам: рэспубліканская Венецыя і тыранія Мілана, рэспубліка ў Фларэнцыі і манархічная папская дзяржава. На поўдні выдзяляліся каралеўствы Неапаля і Сіцыліі з моцнай цэнтральнай уладай.

Зацятая канкурэнцыя з пераходам да вайны паміж алігархічнымі рэспублікамі Генуяй і Венецыяй закончылася перамогай апошняй. Генуя захавала ўплывы ва Усходнім Міжземнамор'і і на паўночным узбярэжжы Чорнага мора. Галоўнай яе тамтэйшай базай стала Кафа (сённяшняя Феадосія) у Крыме. А Венецыя паступова становілася галоўным цэнтрам еўрапейскай гаспадаркі.

На **Пірэнэйскай паўвыспе** блізка было да поўнай перамогі рэканкісты — адваёвы хрысціянскімі дзяржавамі земляў, занятых яшчэ ў 8 ст. арабамі-мусульманамі. Асноўныя каралеўствы паўвыспы — Кастылія, Арагон, Партугалія, Навара — ужо амаль перасталі супрацоўнічаць у гэтай справе і перажывалі перыяд канфліктаў як ва ўнутраных, так і ў міжнародных адносінах. Кожнае каралеўства фармавала свой унутраны лад па-свойму, але ўсюды праблемай аказалася шматлікае дробнае рыцарства, якое пакаленнямі служыла рэканкісце. Вайна амаль заканчвалася, і шляхта-ідальга, якая засталася без справы, баламуціла грамадства, улазіла ў розныя канфлікты і палітычныя інтрыгі. Пазней, у 15 ст., калі пачаліся вялікія геаграфічныя адкрыцці,

манархі хуценька сплавлі гэты небяспечны выбуховы элемент як найдалей — на заваёву заморскіх земляў.

Падчас рэканкісты заняпала складаная сістэма ірыгацыі засушлівых земляў, створаная на працягу стагоддзяў арабскімі заваёўнікамі. На змену земляробству шмат дзе прыйшла жывёлагадоўля, асабліва папулярнымі сталі іспанскія авечкі-мерыносы, доўгавоўнавая парода якіх была выведзеная ў пачатку 14 ст. На іхнюю воўну быў вялікі попыт у сукнавыробчых цэнтрах Італіі, Англіі і Фландрыі. Іспанскія феодалы пачалі пашыраць пашы за кошт сялянскай зямлі.

У краінах Паўночнай Еўропы мацавала свае ўплывы буйная міжнародная купецкая арганізацыя — **Ганза**, якая дамінавала ў гандлі на Паўночным і Балтыйскім морах. Яна нават кантралявала экспарт і імпорт такой буйной краіны, як Англія. Ганза была не дзяржавай, а саюзам гарадоў розных краінаў, у першую чаргу нямецкіх, але вяла вялікую палітыку, не спынялася перад рэгулярнымі войнамі, калі нешта пагражала яе інтарэсам. Ганза ў 60-я — 70-я гады 14 ст. перамагла Дацкае каралеўства, нават аднойчы захапіла яго сталіцу Капенгаген.

У скандынаўскіх каралеўствах Даніі, Швецыі ды Нарвегіі нарасталала незадаволенасць моцным уплывам нямецкіх купцоў і феодалаў, якія рознымі шляхамі набывалі ў Скандынавіі маёнткі і пасады.

Усходняя Рымская імперыя (Візантыя) даўно страціла былую веліч і сілу. Яе скалалі міжусобныя войны, у якія ўцягваліся суседнія краіны, найперш Сербія і Балгарыя. Тыя таксама перажывалі не найлепшыя часы, кароткія перыяды спакою ў іх змяняліся войнамі з суседзямі і ўнутранымі сварамі.

А якраз надышоў час, калі хрысціянскім краінам на Балканах належала аб'яднацца, каб даць адпор новай знешняй пагрозе — мусульманскай Турцыі. Дзяржава, заснаваная султанам Асманам Г'азі (ён у канцы 13 ст. аб'яднаў некалькі турэцкіх княстваў, адсюль тэрмін — Асманская Турцыя), паступова адкрывала ўладанні Візантыі ў Малой Азіі, крок за крокам падбіралася да самога Канстанцінопаля. А ў 1352 г. турэцкія ваяры і каланісты высадзіліся ў Еўропе — здабылі тут першы плацдарм — замак Цымпе.

Балканскія хрысціянскія дзяржавы не здолелі аб'яднацца ў адзіны антытурэцкі фронт. Больш змагаліся між сабой, таму туркі іх разграмілі і захапілі паасобку — спа-

чатку Балгарыю, потым Сербію, нарэшце Візантыю. Імператар Візантыі (Іаан V Палеолаг) у 1366 г. упершыню ў гісторыі асабіста адправіўся на Запад шукаць дапамогі ў заходніх хрысціянаў, але безвынікова. Лёс Візантыі быў прадвызначаны.

У сярэдзіне 14 ст. самымі моцнымі дзяржавамі ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе былі Чэшскае і Венгерскае каралеўствы. **Чэхія** асаблівую сілу набрала пры каралі Карлу I (1346–1378) з Люксембургскай дынастыі, які быў абраны яшчэ і германскім імператарам — як Карл IV. Менавіта гэты знакаміты манарх увёў панятка «землі Чэшскай кароны», да якіх належалі, апроча Чэхіі і Маравіі, вялікая частка Сілезіі, Верхняя і Ніжняя Лужыцы, пазней Брандэнбургія (Бранібор). З далучэннем апошняй у 1373 г. Чэхія на некаторы час стала марскою дзяржавай з выходам да Паўночнага і Балтыйскага мораў. Карл I дамогся стварэння Пражскага арцыбіскупства і заклаў у 1348 г. (якраз у разгар чумы на Захадзе) Карлаў універсітэт — першы ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе.

Венгерскую дзяржаву ўмацавалі два манархі з Анжуйскай дынастыі — Карл-Роберт (1308–1342) і ягоны сын Людовік (Лайаш) Вялікі (1342–1382), якія паўстрымалі магнатаў (здаўна ўплывовых у Венгрыі) і ўмацавалі цэнтральную ўладу. Венгрыя вяла тэрытарыяльную экспансію (асабліва пры Людовіку) ва ўсе бакі, пераважна паспяхова. Адабрала ў Венецыі далмацінскае ўзбярэжжа Адрыятыкі, атакавала Валахію (Румынію) і Малдову. Горш выйшла з паходамі на Неапалітанскае каралеўства. У 1347 г. венгерскае войска заняло Неапаль, але ў наступным годзе паспешліва яго пакінула, каб уратавацца ад «Чорнай смерці». Саюз з Польшчай прынёс Людовіку яшчэ і польскую карону, якую ён трымаў з 1370 па 1382 г.

Цяжэйшым было становішча **Польскага каралеўства**, фармальна адноўленага пасля каранацыі Уладзіслава Лакетка (свата Гедыміна) у 1320 г. Яго сыну Казіміру III Вялікаму (1333–1370) дасталася невялікая краіна, толькі нязначная частка даўняй «дзяржавы Пястаў», абрэзаная амаль з усіх бакоў чэшскімі, брандэнбургскімі ды крыжацкімі заваёўнікамі.

Але гэты манарх, нездарма названы ў сваёй краіне Вялікім, здолеў коштам неймаверных высілкаў, прадуманай дыпламатыяй, гаспадарчай палітыкай, а найперш збронай сілай значна пашырыць межы сваёй дзяржавы. З «кракаўскага каралька», як яго называлі ворагі ў пачатку кар’еры, ён вырас у манарха моцнай еўрапейскай дзяржавы. Што праўда, не пакінуў нашчадкаў, і паводле дамоўленасці, пасля яго смерці ў 1370 г. польскі трон заняў венгерскі кароль Людовік. А ўжо з дачкой таго Ядвігай — як польскай каралевай — у 1386 г. ажаніўся сын Альгерда Ягайла.

Мазовія, падзеленая на некалькі княстваў, заціснутая між мацнейшымі дзяржавамі — Літвой, Ордэнам і Польшчай, — упарта захоўвала сваю незалежнасць. Дзеля гэтага выкарыстоўвала ўсе магчымыя сродкі: ад дынастычных шлюбав з ліцвінскімі князёўнамі да вайсковых саюзаў з Тэўтонскім ордэнам. І некаторым мазавецкім княствам удалося пратрымацца ў незалежным ці паўзалежным стане ажно да 16 ст., калі Польскае каралеўства канчаткова іх паглынула. А потым і сталіца каралеўства была перанесеная ў мазавецкі горад Варшаву.

Нягледзячы на агульнаеўрапейскі крызіс, працягвала ўзвышацца **Ордэнская дзяржава** ў Прусах. Каланізавала краіну немцамі, старанна будавала гаспадарку, узмацняла мілітарны націск на Літву і Жамойць. Апошняю крыжакі імкнуліся здабыць любым коштам, каб нарэшце злучыцца на сушы са сваёй філіяй у Інфлянтах. На дапамогу ордэнскім братам прыходзілі шматлікія атрады заходнеўрапейскіх рыцараў, якія шукалі прыгодаў, здабычы і збаўлення душы за ўдзел у вайне супраць язычнікаў. Менавіта падтрымка (мілітарная і фінансавая) заходнеўрапейскага рыцарства давала Ордэну магчымасць амаль непарыўнага наступу на Літву.

У Інфлянтах, куды з захаду Еўропы можна было трапіць толькі морам, нямецкая каланізацыя не набрала вялікіх памераў, таму да сёння захаваліся мясцовыя народы латышоў і эстонцаў. А ад Прусіі засталася толькі даўня балцкая назва цалкам анямецанай краіны.

Істотна змянялася сітуацыя ў татарскай дзяржаве — **Залатой Ардзе**. У сярэдзіне 14 ст. яна была ў зеніце моцы. Некалькі актыўных яе кіраўнікоў-ханаў паслядоўна праводзілі прадуманую гаспадарчую палітыку: закладалі і будавалі гарады, найперш у басейне Волгі, падтрымлівалі пераход качэўнікаў да аседлага ладу жыцця. Краіна перастала быць адно прасторай для выпасу табуноў і статкаў жывёлы, як і сёння яшчэ часам лічыцца. Другі наш стэрэатып наконт татараў як спрадвечу мусульманаў таксама недакладны, бо яшчэ ў другой палове 14 ст. татары заставаліся пераважна язычнікамі, мусульманамі рабіліся толькі вярхі.

Ханы Залатой Арды моцна трымалі ўладу над княствамі Паўночна-Усходняй Русі (Расіі), сачылі, каб ніводнае занадта не ўзмацнілася, падтрымлівалі ўзаемную варожасць. Праводзілі класічную імперскую палітыку па прынцыпе «divide et impera!» («падзяляй і пануй!»). Між іншым, стваралі вострую канкурэнцыю сярод князёў за вялікакняскі ярлык ад татарскага хана — прывілей на вялікае княжанне ўладзімірскае, якое, апрача прэстыжу, давала магчымасць узбагачэння. Вялікі князь ўладзімірскі збіраў падаткі для хана з усёй Расіі, а колькі аддаваў у Арду, колькі пакідаў сабе, ніхто, апрача яго, не ведаў.

Маскоўскія князі ў сярэдзіне 14 ст. не былі бясспрэчнымі лідарамі ў Расіі, хоць валодалі адной з моцных дзяржаваў у гэтым рэгіёне, які ў гістарыяграфіі называецца найчасцей Уладзіміра-Суздальскай зямлёй ці Паўночна-Усходняй Руссю. Хан часта аддаваў ярлык якраз слабейшаму, каб не дапусціць яшчэ большага ўзвышэння моцных.

Прэтэндэнту на атрыманне ярлыка належала пераканаць хана ў сваёй поўнай лаяльнасці і адначасова прыкідвацца слабым ды бедным. Пры гэтым немалую ролю адыгрывалі падарункі для самога хана і яго набліжаных — тое, што і сёння называюць хабарам. Маскоўскія князі выказвалі незвычайны спрыт у здабыванні татарскай прыхільнасці. Напрыклад, сын Івана Каліты і зяць Гедыміна Сямён Іванавіч, хоць і меў мянушку Ганаровы (Горды), быў рэкардсменам па колькасці паездак у Арду. За час свайго княжання (між 1340 і 1353 г.) ездзіў па ханскую ласку ажно шэсць разоў і ярлык на вялікае княжанне ўладзімірскае здабыў.

Кон Галіцка-Валынскага княства

Незадоўга да смерці Гедыміна пры паўднёва-заходняй мяжы Літвы пачаўся буйны міжнародны канфлікт — змаганне за спадчыну Галіцка-Валынскага княства. У гэтай украінскай дзяржаве, у свой час мацнейшай на ўсёй усходнеславянскай прасторы, перапынілася княская дынастыя Раманавічаў.

У 1340 г. мясцовыя баяры атруцілі апошняга свайго князя Юрыя-Баляслава. Ён нарадзіўся ў шлюбе мазавецкага князя Трайдэна і галіцка-валынскай князеўны Марыі. Таму, калі загінулі два апошнія галіцка-валынскія князі (пры невядомых абставінах), Баляславу прапанавалі стаць на чале дзяржавы. Дзеля гэтага ён мусіў перайсці ў праваслаўе (адсюль падвойнае імя — Юры-Баляслаў), але ў душы застаўся адданым каталіком.

Галіцка-валынскае баярства здаўна было моцнай палітычнай сілай у дзяржаве, і з Юрыем-Баляславам яно расправілася, бо той спрабаваў гвалтам насадзіць у праваслаўнай краіне каталіцызм. Польскі храніст назваў прычыну замаху — *«намагаўся змяніць права і веру»*, а чэшскі паведаміў пра атруту настолькі моцную, што цела Юрыя-Баляслава распалася на кавалкі.

Тады выявілася, што сярэднявечная манархічная дзяржава без манарха не можа спраўна функцыянаваць, становіцца ласым кавалкам для агрэсіўных суседзяў. Юры-Баляслаў не пакінуў нашчадкаў. Прэтэндэнтамі на валоданне разлеглымі, урадлівымі і багатымі галіцка-валынскімі землямі сталі Літва, Польшча, Залатая Арда і Венгрыя. Ардынскія ханы лічыліся сюзерэнамі краіны яшчэ ад 1259 г., ліцвінскі князь Любарт-Дзмітры Гедымінавіч меў на яе права «па кудзелі» — як муж мясцовай князеўны, а польскі кароль Казімір III быў крэўным сваяком апошняга галіцка-валынскага князя Юрыя-Баляслава.

Адразу пасля яго смерці ў 1340 г. Казімір III двойчы спрабаваў наскокам заняць Галіччыну. Спачатку сам, потым з венгерскай падмогай. Венгры ўмяшаліся ў гэтую справу паводле дамовы іх караля Карла-Роберта з Казімірам III. Апошні не меў сыноў і афіцыйна прызнаў правы на свой трон пляменнікаў — сыноў ад шлюбу яго сястры з Карлам-Робертам, а той абяцаў дапамагчы ў заваёве Галіцка-Валынскай Русі. Аднак мясцовае баярства тады адбілася з дапамогай татараў і ліцвінаў.

Тым не менш, баярын Дзмітры Дзедзька, які стаяў на чале Галіччыны, фармальна прызнаў сябе васалам польскага караля, караля венгерскага і ліцвінскага князя Любарта Гедымінавіча, а фактычна праводзіў самастойную палітыку. Мясцовае баярства на чале з Дзедзькам разумела патрэбу ў моцным сюзерэне на чале дзяржавы, і выбар іх быў адназначны — праваслаўны ліцвінскі князь Любарт-Дзмітры (не было рызыкi, што ён пачне насаджаць каталіцызм).

У выніку першага раўнда змагання Любарт стаў гаспадаром Валыні, у Галіччыне надалей кіраваў Дзедзька, які прызнаваў сваім князем Любарта, а зверхнікам (сюзерэнам) — татарскага хана. Калі у 1344 г. Дзедзька памёр, Любарт заняў яшчэ і Галіччыну.

Аднак польскі кароль не збіраўся прызнаваць паразу. Ён прыняў тытул «пана і дзедзіча Русі» і рыхтаваўся да новага вялікага наступу, які распачаў у спрыяльны час, у 1349 г., пасля паразы ліцвінскіх дуумвіраў у вялікай бітве з Ордэнам. Праўда, Казімір III адначасова спрабаваў пашыраць сваю дзяржаву і ў іншых кірунках, скажам, у 1344 г. хацеў адбіць у чэхаў Сілезію. Дамовіўся пра падтрымку Любарта, ліцвінскі аддзел прыняў удзел у сілезскім паходзе Казіміра, які ўсё ж не прынёс поспеху.

Барацьба за галіцка-валынскія землі паміж Польшчай і Літвой з удзелам венграў і татараў цягнулася амаль да канца 14 ст. Яна вялася з пераменным поспехам і закончылася падзелам — Валынь адышла да Літвы, Галіччына — да Польшчы. У каталіцкай дзяржаве — Польскім каралеўстве — з'явілася вялікая праваслаўная правінцыя, і быў запачаткаваны векавы польска-украінскі канфлікт.

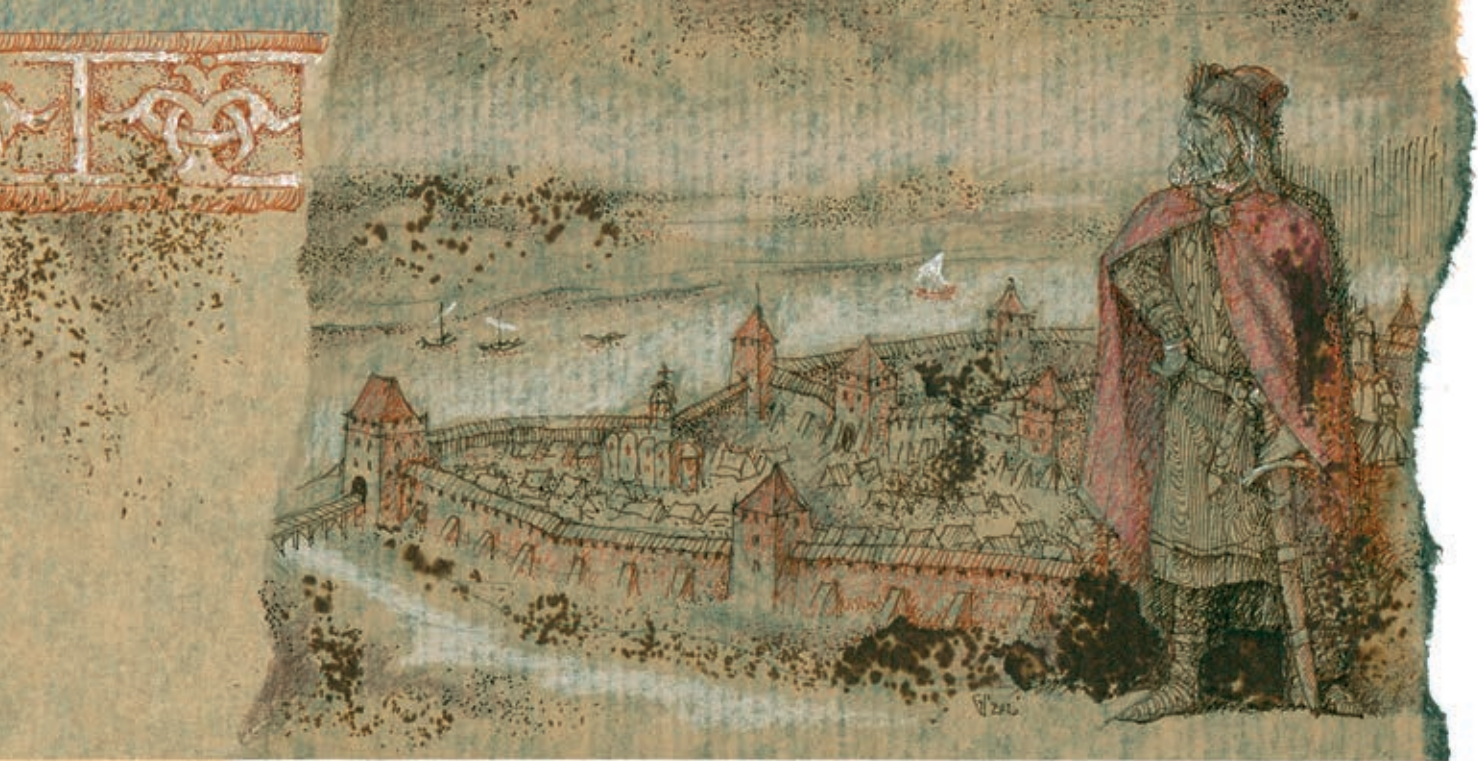

Шавука

Дзяржаўнага кіравання

АЛЬГЕРД і Кейстут гадаваліся і сталелі ў цікавай краіне — Літве, якая складалася з моцна славянізаванай паўднёвай і паўднёва-усходняй часткі — Гарадзеншчыны, Наваградчыны, Слонімшчыны, Ваўкавышчыны і паўночна-заходняй (бліжэй да Вільні), дзе яшчэ жыло пераважна балцкамоўнае (яцвяжскае, летувіскае) насельніцтва, якое трымалася веры продкаў — язычніцтва. Яно паступова хрысціянізавалася з двух бакоў — праз праваслаўных місіянераў з беларускіх земляў і праз каталіцкіх манахаў (францысканаў і дамініканаў) з Заходняй Еўропы. Дзейнасць апошніх, хоць трохі і падтрыманая вялікакняскай уладай, была не надта паспяховай, бо мясцоваму люду даваліся ў знакі рэгулярныя напады Тэўтонскага ордэна, які паліў і рабаваў пад сцягам пашырэння каталіцызму.

Як ужо гаварылася, Альгерд яшчэ ў юнацкім веку паўдзельнічаў у буйной дыпламатычнай кампаніі Гедыміна — серыі шлюбаў ягоных дзяцей з прадстаўнікамі суседніх манархічных родаў. Праз шлюбы сваіх дзяцей Гедымін пасваячыўся практычна з усімі суседзямі, апроча grosмайстраў Тэўтонскага ордэна (напэўна, толькі з-за таго, што крыжацкія рыцары-монахі не маглі жаніцца).

Летапісы ў адзін голас паўтараюць: «*А да таго віцебскі князь не меў сыноў, толькі дачку, і ён за Альгерда аддаў сваю дачку і прыняў яго ў Віцебскую зямлю*». І гэта самая ранняя згадка пра Альгерда ў пісьмовых крыніцах. Праз некалькі гадоў, калі памёр цесць, Альгерд стаў паўнапраўным віцебскім князем.

У Віцебску дзесьці ў пачатку 30-х гадоў 14 ст. ён пачаў будаваць магутны замак — першы мураваны на ўсходзе дзяржавы. Закончыла будаўніцтва ягоная жонка, пра што паведамляе Хроніка Літоўская і Жамойцкая: «*Року 1351 (1358). Замок Витебский и вежу змуровала Улияна княгиня, жона Олгердова, в небытности Олгерда, гды был на войню пруской, также и палац, от Нижнего замку праве вспанялый велми,*

и муром округ обвела з баштами вынеслыми и вежами, которого потым зламано, тылко теперь една стъна стоит на памятку».

Археологі адкрылі парэшткі таго замка, а ацалелыя падмуркі адной з вежаў сёння экспануюцца ў адмысловым павільёне. Высветлілася, што замак меў восем вежаў па тры-чатыры ярусы, таўшчыня муроў каля падэшвы даходзіла ажно да 3 метраў! Альгерд дачакаўся помніка ў незалежнай Беларусі — у Віцебску, каля ратушы, які віцьбічы паставілі ў 2014 г., пераадолеўшы супраціў Расійскай праваслаўнай царквы.

Пра жаніцьбу Кейстута летапісы пераказваюць іншую легенду — як князь закахаўся ў язычніцкую жрыцу Біруту і ўзяў яе за жонку сілай, не пабаяўшыся гневу багоў. Напэўна, дзякуючы гэтай легендзе, імя Бірута такое папулярнае ў сучаснай Летуве.

Пра межы ўдзельных уладанняў Альгерда і Кейстута захаваўся запіс у нашым летапісе, што праўда пазнейшы, зроблены ўжо пасля Люблінскай уніі 1569 г. Таму запіс той неабходна карэгаваць з улікам тэрытарыяльных зменаў на працягу двух стагоддзяў. Альгердава Крэўскае княства, атрыманае па тастаменце бацькі, межавала з Віцебскім (жончын пасаг). Паводле таго самага запісу, Яўнут таксама меў неамае ўдзельнае княства ў складзе Віленшчыны, Ашмяншчыны і Браслаўшчыны, што праўда, без буйных гарадоў, апроча сталічнай Вільні. Кейстут атрымаў ад бацькі Старыя Трокі, Гародню, Коўна, Упіту, Ліду. Валодаў таксама Падляшшам.

Як і паўсюдна ў тыя часы, ліцвінскія ўдзельныя князі мелі вялікую самастойнасць не толькі ва ўнутраных, але і знешніх стасунках. Напрыклад, ёсць звесткі, што Кейстут у 1342 г. заключыў гандлёвую дамову з Англіяй, па якой англійскія купцы маглі свабодна наведваць ягоныя ўладанні.

Гаспадар, вялікі князь агулам кіраваў і каардынаваў знешнюю палітыку дзяржавы, але князі, прынамсі пры межах сваіх земляў, маглі самі ладзіць ваенныя паходы, высялаць пасольствы і дамаўляцца з суседзямі. Карацей кажучы, мелі свабоду тактычнага маневру, у той жа час стратэгічныя справы вырашаліся ў Вільні.

Віцебскае княства па сваім геаграфічным становішчы мела надзвычай важнае значэнне для Літвы, бо праз яго па Заходняй Дзвіне вяла дарога да стратэгічнага Тарапецка-Ржэўскага плацдарму ў Смаленскай зямлі — ключа да панавання над усёй Усходняй Еўропай. Там знаходзяцца водападзелы і вытокі ўсіх галоўных рэк Усходняй Еўропы — Заходняй Дзвіны, Дняпра, Волгі, Ловаці.

Вялікае Княства Літоўскае здабыло гэты рэгіён яшчэ на мяжы 13 і 14 ст. Апрача кантролю над міжнародным гандлем з яго галоўнымі дарогамі — рэкамі і волакамі на водападзелах, адсюль можна было тымі ж рэкамі хутка перакінуць войска ў любым напрамку: і на Вялікі Ноўгарад, і на Маскву. Той, хто меў гэты плацдарм, трымаў у руках ключы да Усходняй Еўропы.

Невыпадкава Масква ўжо ў 14 ст. усімі спосабамі імкнулася гэты плацдарм забраць сабе, і першая ў гісторыі маскоўска-літоўская зброяная сутычка адбылася ў 1335 г. менавіта тут — яшчэ пры Гедыміне ды Іване Каліце.

Таксама невыпадкава Альгерд яшчэ ў пачатку гаспадарання Яўнута спрабаваў пашырыць гэты плацдарм да басейна Акі, дзеля чаго схадзіў паходам на Мажайск. Дарэчы, назва гэтага горада лічыцца балцкай, вытворнай ад ракі Мажайкі (маžoі — малая). Горад Альгердам здабыты не быў, але той паход дакладна акрэсліў кірунак галоўнай увагі будучага вялікага князя літоўскага ў міжнароднай палітыцы — усход, Русь Паўночна-Усходняя і Паўднёвая (Расія і Украіна) і, адпаведна, іх сюзерэн — Залатая Арда.

Кейстут адказваў за адносіны з заходнімі суседзямі: прускімі ды інфлянцкімі немцамі, а таксама палякамі ды іх саюзнікамі венграмі. Таксама меў свабоду дзеянняў у міжнароднай палітыцы на гэтым кірунку, настолькі значную, што Запад прапаноўваў яму каралеўскую карону.

Мядзвежая дапамога Пскову

Альгерд і Кейстут яшчэ пры жыцці бацькі, потым пры гаспадаранні Яўнута, правялі некалькі сумесных ваенных паходаў. Можна з пэўнасцю сцвярджаць, што ўжо тады зарадзіўся іх палітычны саюз — як працяг братэрскага сяброўства.

У 1336 г. Гедымін адправіў войска ў паход на Мазовію, асобнымі аддзеламі ў ім камандавалі ягоныя сыны, у тым ліку Альгерд і Кейстут.

У год смерці бацькі (1341) браты разам зладзілі вядомы паход у дапамогу Пскоўскай рэспубліцы супраць Інфлянцкага ордэна. Вядомым паход стаў дзякуючы дэталёваму апісанню пскоўскімі і ноўгарадскімі летапісамі.

Рыцары Інфлянцкага ордэна пачалі будаваць замак у стратэгічна важным месцы, і пскавічы, не даўшы рады самі, паслалі па дапамогу спачатку ў Вялікі Ноўгарад, а калі той адмовіў, — да Альгерда ў Віцебск. Пскоўскі летапісец занатаваў: *«Пскавічы имат кланяліся Ноўгараду, каб далі пскавічам намесніка і падмогу; і ноўгарадцы не далі пскавічам ні намесніка, ні дапамогі. А немцы ў тую зіму прыехалі з усёй сілаю і паставілі гарадок на рацэ Піўжы, на пскоўскай зямлі... І потым пскавічы, парайўшыся, паслалі ў Віцебск да князя Альгерда Гедымінавіча Якава Дамашыніча, Ёсіфа Лачковіча прасіць дапамогі: «Браты нашы ноўгарадцы нас адрынулі, не дапамагаюць нам, памажы нам, пане, як хутчэй».*

Альгерд не стаў марудзіць, адразу паслаў у Пскоў свайго ваяводу з дружынай, потым дачакаўся Кейстута, і яны вырушылі разам з *«мужамі літоўскімі і віцяблянамі»*. Яшчэ Альгерд узяў з сабой свайго сына Андрэя, як удакладняе пскоўскі летапісец, *«такое ў яго было імя малітоўнае, але яшчэ не быў ахрышчаны»*.

Ліцвінская дапамога, аднак, далася пскавічам у знакі, бо Альгерд з Кейстутам ухіліліся ад генеральнай бітвы з немцамі, а іх войска патаптала і панішчыла пскоўскія палі і сенажаці. Апрача таго, пскавічы баяліся за свае дамы і сем'і, таму, калі ліцвінскае войска скіравалася ў Пскоў, за ім пайшлі і пскоўскія ваяры, *«каб пільнаваць сваіх дамоў, жонак і дзяцей ад Літвы»*.

Тым не менш, у Пскове Альгерду прапанавалі стаць князем, дзеля чаго правесці над ім абрад хрышчэння. Мяркую, апошняе было чыста фармальнай справай, на паказ

Вялікаму Ноўгараду, які вінаваціў пскавічоў у супрацы з язычнікамі. Вось тады Альгерд, паводле Ніканаўскага летапісу, адказаў, што ўжо ахрышчаны і другі раз хрысціцца не жадае. Прапанаваў пакінуць князем свайго сына, і пскавічы на тое пагадзіліся. Андрэй Альгердавіч некалькі гадоў княжыў у Пскове, але калі там пачалася эпідэмія, вярнуўся на радзіму.

Наступны сумесны паход будучых дуумвіраў адбыўся ў 1342 ці 1343 г. і быў скіраваны на Інфлянты. Пра яго напісаў ордэнскі храніст, прычым на першым месцы назваў Кейстута (Інфлянты былі ягонай зонай адказнасці). Па ўсёй верагоднасці, паход быў прымеркаваны да вызвольнага паўстання эстаў, калі войскі Ордэна скіраваліся яго ліквідоўваць.

На працягу кіравання Яўнута ў першай палове 40-х гадоў паступова змянялася міжнародная сітуацыя пры заходніх межах Літвы. Польскі кароль урэгуляваў тэрытарыяльныя спрэчкі з Ордэнам — па «вечным замірэнні» ў Калішы 1343 г. прызнаў за крыжакамі Памор'е, Хельмінскую і Міхалаўскую землі, узамен атрымаўшы грашовую кампенсацыю і вернутыя Куювы і Добжынскую зямлю. Казімір яшчэ абавязваўся не падтрымліваць язычнікаў (да іх залічваліся і праваслаўныя жыхары Літвы). Такім чынам кароль прыкрываў тылы на час вайны з чэхамі, а пазней — з ліцвінамі. Кіраўніцтва Ордэна ўсцешылася, бо, па-першае, умовы замірэння былі для ордэнскай дзяржавы выгодныя; па-другое, яна магла ўжо не асцерагацца антыордэнскага польска-ліцвінскага саюзу, як тое здарылася ў Гедыміна з Лакеткам.

У першай палове 40-х гадоў унукі Гедыміна — сыны Міхала-Карыята — скарысталіся аслабленнем Арды і ўзялі пад свой кантроль частку суседняга з Галіччынай Падолля — землі міжрэчча Днястра і сярэдняга Паўднёвага Буга.

Нідзе ў апісаных падзеях не згадваецца вялікі князь літоўскі Яўнут Гедымінавіч. Да яго зрынання заставалася зусім няшмат часу.

П

ераняцъ стырно
са слабых рук

ВАШЭННЕ Гедыміна пра падзел дзяржавы на асобныя ўладанні яе аслабіла. Княствы-удзелы ў Вялікім Княстве Літоўскім былі большыя па тэрыторыі за многія еўрапейскія дзяржавы. Князі Гедымінавічы па праву прыналежнасці да дынастычнага роду маглі прэтэндаваць на вышэйшую ўладу ў Вялікім Княстве.

Дакладна невядома, калі Альгерд з Кейстутам згаварыліся пра зрынанне брата Яўнута з вялікакняскага пасаду. Паводле цьмянага паведамлення ў летапісе, сігналам да дзеяння стала смерць маці Яўнута Еўны, вялікай княгіні-ўдавы па Гедыміне: *«Але князю вялікаму Альгерду, іх старэйшаму брату, і князю вялікаму Кейстуту не спадабалася, што Яўнут княжыць у Вільні і ў княстве Літоўскім, бо княгіня Еўна памерла»* (вылучана мной — А.К.) Можна меркаваць, што ў тагачаснай Літве вялікая княгіня-удава мела немалы палітычны ўплыў. Прынамсі, мы ведаем пра актыўную палітычную, у тым ліку міжнародную, дзейнасць жонкі Альгерда пасля яго смерці.

Верагодна, вялікая княгіня-удава Еўна дапамагала сыну трымаць пад кантролем сітуацыю ў краіне, і гэта да пары задавальняла ці, дакладней сказаць, стрымлівала братоў-змоўшчыкаў.

Верагодна, змова супраць вялікага князя Яўнута выспявала паступова, калі браты падчас сустрэчаў, у сумесных паходах абмяркоўвалі сітуацыю ў краіне і крытычна яе ацэньвалі. Можна здагадацца, пра што былі тыя размовы –агромністай дзяржаве патрэбная моцная ўлада і спраўнае кіраванне. Братоў несумненна непакоілі трывожныя весткі з Захаду. Адтуль чакаўся буйны крыжовы паход супраць Літвы. Падрыхтоўка яго вялася некалькі гадоў, з вялікім размахам і без захавання таямніцы, як выглядае, спецыяльна, каб запалохаць ліцвінаў. Каб адбіць напад крыжаносцаў, замала было сілаў аднаго-двух удзельных княстваў, патрабавалася мабілізацыя баярства ўсёй краіны.

Адхіленне ад улады Яўнута было праведзена хутка, рашуча і фактычна адным Кейстутам. Альгерд спазніўся, напэўна, выпадкова, а можа, з-за сваёй слаўтай асцярожнасці. Яўнут, заспеты знянацку, кінуўся наўцёкі, хаваўся непадалёк у «Тур'іх гарах», памарозіўся (справа адбывалася зімой) і быў схоплены.

Непасрэднай прычынай перавароту, па ўсёй верагоднасці, была навіслая знешняя небяспека, а смерць удавы Гедыміна — толькі імпульсам, сігналам да пачатку. Магчыма, Кейстут таму і пачаў дзейнічаць самастойна, не чакаючы Альгерда, каб не ўпусціць спрыяльны момант.

Калі прыбыў Альгерд, браты канчаткова вызначыліся з падзелам улады, дакладней, афіцыйна абвясцілі тое, пра што дамовіліся загадзя. Тытул вялікага князя прыняў Альгерд, але ўсе новаздабытыя землі мусілі дзяліцца пароўну. На практыцы, калі далучаліся новыя землі на ўсходзе бліжэй да ўладанняў Альгерда, то яны ўключаліся ў яго дамен, а Кейстут атрымліваў кампенсацыю на захадзе краіны пры сваіх межах.

Аўтары беларуска-літоўскіх летапісаў, а таксама князь Вітаўт, падкрэслівалі добрую волю Кейстута, маўляў хоць ён сам скінуў Яўнута, вышэйшую ўладу аддаў Альгерду — «як старэйшаму брату». Несумненна, такі быў агульны план, і Кейстут непахісна яго трымаўся да канца жыцця брата — трыццаць два гады. Зноў жа, згодна з планам, падтрымаў сына Альгерда Ягайлу, аднак супраца з апошнім не атрымалася.

Зразумела, за вернасцю Кейстута стаялі не толькі братэрскія пачуцці, але і цвярозы аналіз палітычнай сітуацыі. Ён ведаў, што адзін не дасць рады справіцца з іншымі ўдзельнымі князямі. Таму дзеля грамадскага і ўласнага добра згадзіўся на статус другой асобы ў дзяржаве. Учынак сапраўднага дзяржаўнага дзеяча.

Яўнута браты трымалі ў няволі, але, відаць, турэмны рэжым быў не надта суворы, бо той уцёк, «пералез цераз сцяну» і скіраваўся спачатку ў Смаленск, а адтуль у Маскву, дзе яго хрысцілі пад імем Івана. Смаленскі князь асцярогся канфлікту з магутнымі ліцвінскімі гаспадарамі і адмовіў уцекачу ў палітычным прытулку.

Істотна, што браты-дуумвіры, насуперак звычайнай сярэднявечнай практыцы, захавалі зрынутамаму брату-спадужніку жыццё. Не забілі, не асляпілі, а толькі пасадзілі ў вязніцу з лагодным рэжымам утрымання. Прычына не толькі і не столькі ў тым, што не бачылі ў Яўнуце сур'ёзнага канкурэнта, а ў свядомым падтрыманні выключнага статусу асобаў з дынастычнага роду — нельга падымаць руку на князя Гедымінавіча! А вось у вязніцу па заслугах — калі ласка і на колькі заўгодна! Выняткам стала забойства Кейстута ў Крэўскім замку ў 1382 г., ад якога Ягайла потым адхрышчваўся да канца жыцця.

Пазней, у 15 ст., літоўскія пань паднялі руку на роднага брата Вітаўта Жыгімонта Кейстутавіча — з-за яго надзвычайнай жорсткасці. Спрабавалі і на Казіміра Ягайлавіча — у 1481 г. Тады быў пакараны смерцю адзін з удзельнікаў замаху Міхал Амелькавіч, які належаў да роду Гедыміна.

Трохі загадкава выглядаюць уцёкі з краіны яшчэ аднаго Гедымінавіча — пінскага князя Нарымонта, які таксама падаўся на ўсход, яшчэ далей за Яўнута — да татарскага хана, з сястрой якога і ажаніўся. Па ўсёй верагоднасці, прычынай уцёкаў была яго прыналежнасць да прыхільнікаў Яўнута.

Цікава, што ніхто не ўцякаў у нашат бліжэйшую ордэнскую дзяржаву, а там апазіцыйнага Гедымінавіча прынялі б з радасцю і пашанай. Пэўна, уцекачы разумелі, што пераход да самага зацятага ворага Літвы азначаў бы для іх палітычную смерць і закрываў дарогу да вяртання на радзіму.

Прэцэдэнт палітычнага хаўрусавання з крыжакамі, а нават выкарыстання Ордэна ў палітычнай барацьбе за вышэйшую ўладу ў Літве, стварыў вялікі князь Ягайла, а першым палітычным уцекачом (не перабежчыкам!) Гедымінавічам у Ордэне стаў Вітаўт Кейстутавіч. Праўда, і Кейстут Гедымінавіч неяк уступіў у хаўрус з Ордэнам, але той кароткі саюз у 1355 г. быў толькі актам міжнароднай палітыкі і ствараўся выключна супраць трэцяй краіны.

Канфлікт дуумвіраў з Яўнутам і Нарымонтам урэшце вырашыўся палюбоўна, яны замірыліся з братамі і вярнуліся. Нарымонт прыкладна з 1346 г. стаў кіраваць сваім Пінскім княствам, Яўнута прыблізна ў 1347 г. аддалі Заслаўе пад Менскам.

Дуумвіры вылучалі сваіх сваякоў з роду Гедыміна сярод іншых князёў і хоць не дапускалі празмернага павелічэння іхніх уладанняў (каб не ствараць сабе канкурэнтаў), але прыцягвалі да ўдзелу ў міжнароднай палітыцы. Князі Гедымінавічы пастаянна фігуравалі як падпісанты дамоваў з суседнімі дзяржавамі побач з дуумвірамі, а часам і без іх.

Аб'яднання сілы двух буйных княстваў-удзелаў пад кіраўніцтвам такіх дасведчаных дзяржаўных мужоў, як Альгерд з Кейстутам, гарантавалі ім перавагу і, адпаведна, лаяльнасць іншых удзельных князёў. Тым больш, што дуумвіры дзялілі новаздабытыя землі толькі між сабой, таксама як і некаторыя ўладанні братаў у выпадку смерці апошніх.

Падзел улады ў дзяржаве быў праведзены паводле тэрытарыяльнага прынцыпу, што таксама не было нечым дзіўным у сярэднявеччы. Вядома, што такая буйная еўрапейская дзяржава, як Французскае каралеўства, яшчэ ў 16 ст. была падзеленая на чатыры часткі, і кіраўнік кожнай з іх вёў замежную палітыку. Прычына — агромністыя памеры краіны, марудны абмен інфармацыяй праз цяжкасці тагачаснай камунікацыі, што моцна запавольвала прыняцце і рэалізацыю рашэнняў. Напрыклад, ад атрымання весткі з далёкай ускраіны ў цэнтр пра надыход ворага да прыняцця рашэння і пераказання яго назад маглі прайсці тыдні і месяцы, а вораг у гэты час не спаў у шапку.

Крыжацка-ліцвінская вайна вялася пераважна ў форме кароткіх, імклівых нападаў (рэйзаў, як іх называлі ў Ордэне), што па часе займалі ад некалькіх дзён да пары тыдняў. Рэагаваць на іх належала імгненна (а яшчэ лепш — з апераджэннем), інакш пагоня заставала толькі спустошаную, выпаленую зямлю без людзей, забраных у палон.

Адсюль падзел улады паміж дуумвірамі і іх вялікая самастойнасць у знешняй палітыцы. Кейстут адказваў за заходні кірунак — адносіны з Ордэнам (фактычна вёў з ім непарыўную вайну), Мазовіяй, Польшчай і Венгрыяй. Альгерд меў поўную свабоду дзеянняў на ўсходзе ў кантактах з Руссю і Залатой Ардой. Час ад часу патрабавалася канцэнтрацыя ўсіх сілаў на адным напрамку — усходнім ці заходнім. Дзеля гэтага належала забяспечыць мір на процілеглым баку, каб не атрымаць удар у спіну. У выпадку з Ордэнам падобная сур'ёзная небяспека ўзнікала, калі крыжакам удавалася сабраць для паходу на Літву значныя сілы рыцараў з Заходняй Еўропы. А вайна ў выглядзе перыядычных кароткіх нападаў невялікімі сіламі сталася ўжо звычайнай справай і спецыяльнай увагі дуумвіраў не вымагала.

Можна не сумнявацца, што браты мелі добра арганізаваную службу ганцоў, якія пастаянна курсавалі між імі, дзе б яны не знаходзіліся. Вельмі верагодна, што дзейнічала таксама птушыная (галубіная) пошта. Таксама пры кожнай нагодзе дуумвіры сустракаліся асабіста. Гэта было неабходна, каб абмеркаваць зменлівую міжнародную сітуацыю, выпрацаваць план дзеянняў і скаардынаваць яго дэталёвае выкананне.

Размовы вяліся сам-насам, бо многае, асабліва пры планаванні вайсковых аперацый, залежала ад захавання таямніцы. Пры неабходнасці на нараду дапускаліся давераныя асобы-пісары — для занатоўвання плана ці складання дыпламатычных дакументаў. Відаць, браты час ад часу збіралі нарады князёў і давераных супрацоўнікаў дзяржаўнай канцылярыі, асабліва калі справа тычылася вялікай міжнароднай палітыкі ці паважных унутраных справаў, напрыклад, падаткаў. Традыцыя склікання гаспадарскай рады з нявызначаным і дакладна не акрэсленым складам удзельнікаў была закладзеная вялікімі князямі яшчэ ў 13 ст.

На пачатак 1345 г. Тэўтонскі ордэн падрыхтаваў буйны крыжовы паход на Літву з надзвычай прадстаўнічым удзелам еўрапейскай арыстакратыі, у тым ліку некалькіх манархаў. Дуумвірам адразу пасля захопу ўлады давялося вырашаць гэтую праблему. Мусілі паказаць і ўласнай краіне, і суседзям сваю вартасць у якасці кіраўнікоў дзяржавы.

Першыя трыумфы дуумвіраў (1345–1348 г.)

Дзяржаўны пераварот быў праведзены хутка, рашуча і не выклікаў міжусобнай вайны, як часта здаралася ў падобных выпадках. Ніхто і не пікнуў, прынамсі, адкрыта не выступіў, інакш летапісцы з храністамі пра гэта абавязкова напісалі б. Разлік дуумвіраў аказаўся дакладным. Адносна спакойная і хуткая пераемнасць цэнтральнай улады была забяспечаная аўтарытэтам Альгерда і Кейстута ў краіне, рашучасцю іх дзеянняў, ды і князі-сваякі былі свядомыя аб'яднанай вайсковай сілы дуумвіраў.

Адсутнасць звычайнага пры змене ўлады перыяду безуладдзя, змагання і разборак між прэтэндэнтамі на трон аказалася для краіны вельмі дарэчы. Бо літаральна праз пару месяцаў на Літву абрынулася вялікае крыжаноснае войска каталіцкай Еўропы. Кіраўніцтву Тэўтонскага ордэна ўдалося сабраць шматлікае заходнееўрапейскае рыцарства з аддаленых краінаў і хіба самую прадстаўнічую за ўвесь час ордэнска-ліцвінскай вайны феадальную арыстакратыю. У паходзе бралі ўдзел чэшскі кароль Ян Люксембургскі з сынам Карлам (будучым чэшскім каралём і германскім імператарам), венгерскі кароль Людовік Анжуйскі, граф Галандыі Віллем IV, герцаг Бурбон і іншыя арыстакраты са сваімі рыцарскімі атрадамі.

Войска сабралася шматлікае і ордэнскае кіраўніцтва планавала, як найбольш эфектыўна яго выкарыстаць. Найлепш было б давесці справу да генеральнай бітвы, каб знішчыць як найбольш ліцвінскага баярства. Пэўна, адсюль нетаропкая і галосная падрыхтоўка крыжовага паходу, каб даць ліцвінам час на збор ваяроў з усіх куткоў разлеглай краіны.

Аднак са стратэгічнай маштабнай задумы выйшаў пшык. Крыжаносцы купіліся на тактычную хітрасць ліцвінаў — прынялі на веру дэзінфармацыю пра рух ліцвінскага войска. Нездарма летапісцы адзначалі ўменне Альгерда трымаць у таямніцы кірункі сваіх паходаў. Ордэнская выведка (а яна была сапраўды добрай) данесла, што Альгерд выпраўляецца паходам у зямлю Самбію ў Прусіі, і крыжацкае войска проста з маршу, не марудзячы, павярнула ў бок Самбіі, на перахоп ліцвінаў.

Аднак неўзабаве высветлілася, што Альгерда ў Прусіі няма і блізка, ён павёў сваё войска зусім у іншы бок. Аб'ектам ліцвінскай атакі былі ордэнскія ўладанні ў Інфлянтах, дзе мясцовыя браты-рыцары ў той час змагаліся з паўсталымі эстамі. Не су-

стрэўшы сур'ёзнага супраціву, ліцвінскія аддзелы спустошылі варожую зямлю ажно да ваколіц Рыгі.

Выходзіла, што доўга і старанна рыхтаваны паход заканчваецца марна. Жалезны крыжовы кулак ударыў у пустэчу. Час быў упушчаны, харчовыя прыпасы абмежаваныя. Правадыры крыжаносцаў адчулі сябе асмешанымі — іх разам з высакароднымі рыцарамі з усёй Еўропы падманулі, як дзяцей, павадзілі па пустым лесе нейкія язычніцкія князькі. Раздражненне і гнеў еўрапейскіх арыстакратаў выліліся на галоўнага арганізатара ўсёй справы — grosмайстра Ордэна. Ды яшчэ свае браты-рыцары таксама пачалі наракаць, і ў Людольфа Кёніга фон Ватцаў не вытрымала псіхіка — крапуўся розумам і быў вымушаны пакінуць пасаду. Паводле сухой канстатацыі крыжацкага храніста, grosмайстар «страціў святло розуму».

Наступныя некалькі гадоў хіба ўпершыню за ўвесь час ордэнска-ліцвінскага змагання стратэгічнай ініцыятывай валодалі ліцвіны. Дуумвіры між 1345 і 1348 г. з поспехам правялі некалькі сумесных паходаў на Прусію і Інфлянты, прычым аднойчы, у 1346 г., нават адначасова атакавалі абедзве ордэнскія філіі.

У той самы год дуумвіры патрывожылі і Вялікі Ноўгарад. Прычынай для вайны паслужыла абраза Альгерда ноўгарадскім пасаdnікам, які нібыта абазваў вялікага князя літоўскага сабакам. Хіба так было папраўдзе, бо ноўгарадскі летапісец паведаміў, што нястрыманасць у словах каштавала палітыку жыцця — яго забілі самі ноўгарадцы. У 1347 г. у чарговым прускім паходзе прымаў удзел Нарымонт Гедымінавіч, які вярнуўся з эміграцыі і атрымаў у спадчыннае валоданне свой Пінск.

Гэтыя два гады — 1346 і 1347 — былі багатымі на міжнародныя падзеі. На англа-французскай вайне ў 1346 г. здарылася знакамітая бітва пры Крэсі, дзе англічане чарговым разам разграмілі французскае рыцарства. У 1347 г. Канстанцінопальскі Патрыярх па ініцыятыве Масквы ліквідаваў нядаўна створаную праваслаўную Галіцка-Валынскую мітраполію.

Гэтымі ж гадамі пазнейшыя маскоўскія летапісы датуюць легенду пра нібыта пакаранне Альгердам смерцю трох летувісаў за прыняцце праваслаўя. Аднак гісторыкі не даюць веры гэтай легендзе і лічаць яе прапагандысцкай маскоўскай прыдумкай, бо ніякіх аўтэнтычных звестак пра тое пакаранне няма. Ды і супярэчнасць агульнай рэлігійнай палітыцы хрышчанага ў праваслаўе Альгерда відавочная.

Пры паўднёва-заходняй мяжы Літвы паступова выспяваў новы клопат — Казімір III, «апошні Пяст»⁴, актыўна шукаў аптымальны кірунак тэрытарыяльнай экспансіі, каб павялічыць сваю невялікую дзяржаву. У сярэднявеччы моц дзяржавы была наўпрост звязаная з велічынёй яе тэрыторыі, з колькасцю насельніцтва і велічынёй падаткаў.

Пасля няўдалай спробы захапіць Галіччыну ў пачатку 40-х гадоў Казімір нацэліўся на багатую Сілезію — частку раннефеадальнай польскай дзяржавы 10–11 ст., якую ў першыя дзесяцігоддзі 14 ст. занялі чэхі.

⁴ *Пясты* — першая польская княская і каралеўская дынастыя, легендарным пачынальнікам якой быў селянін Пяст. Першы гістарычна пацверджаны князь з гэтай дынастыі Мешка I (каля 960–992 г.), апошні — кароль Казімір III (1333–1370).

Яму ўдалося парушыць чэшска-ордэнскі саюз, прапанаваўшы крыжакам выгядныя ўмовы «вечнага міру» ў Калішы ў 1343 г. Казімір III навязаў таксама прызныя стасункі з ворагамі чэшскай дынастыі Люксембургаў — баварскімі Вітэльзбахамі. Апрача таго, прыцягнуў да ўдзелу ў паходзе на Сілезію ў 1345 г. венграў і ліцвінаў. Верагодна, яму на падмогу прыйшла дружина Любарта Гедымінавіча, які нядаўна (у 1344 г.) аб'яднаў пад сваёй уладай Валынь і Галіччыну. Падрыхтоўка вялася грунтоўна, аднак чэхі аказаліся моцным арэшкам. Іх войска замест абароны Сілезіі рушыла наўпрост на сталіцу Казіміра Кракаў, і той быў вымушаны спыніць сілезскі паход. Пазней польскі кароль ужо з чэхамі не ваяваў, наадварот, заключаў выгядныя для іх дамовы, каб забяспечыць тыл на час вайны з Літвой за Галіцка-Валынскія землі.

Рыхтуючыся да змагання за Сілезію, дальнабачны палітык Казімір III адначасова рыхтаваў глебу для аднаўлення вайны за Галіччыну. Яшчэ ў 1343 г. прасіў і атрымаў згоду ад Папы Рымскага пакінуць яму сабраную з Польскага каралеўства царкоўную дзесяціну за два гады — на змаганне з ліцвінамі, русінамі і татарамі. Аднак зручны момант для новай атакі на Галіччыну надарыўся толькі праз некалькі гадоў — пасля паразы ліцвінаў у бітве ля ракі Стрэве 2 лютага 1348 г.

Шчаслівы пачатак дуумвірату, калі ўдавалася літаральна ўсё ці амаль усё, згуляў злы жарт з братамі-дуумвірамі. Яны расслабіліся, паверылі ў свой шанцунак. Расплата наступіла хутка і ярка у той год, калі на Захадзе шалела «Чорная смерць».

Ш

алежным
кылаком над дых

Гимна на пакі Емрэве, 1348 г.

БЯДЫ нічога не прадвяшчала. У пачатку 1348 г. дуумвіры грунтоўна, як заўсёды, рыхтаваліся да нападу на Ордэн. Даведаліся пра чарговы крыжовы паход на Літву і, натхнёныя нядаўнімі поспехамі, вырашылі гэтым разам даць генеральную бітву. Сабралі баяраў з усёй краіны, у тым ліку з земляў, моцна аддаленых ад крыжацкай мяжы: Валынскай, Берасцейскай, Пінскай, Віцебскай, Полацкай, Смаленскай. Некаторым з іх да Вільні трэба было дабірацца заснежанымі дарогамі і па замерзлых рэках ледзь не месяц.

⁵ **вялікі маршал** — ваенны міністр Тэўтонскага ордэна, меў абавязак непасрэдна кіраваць ваеннымі аперацыямі;

вялікі комтур — намеснік вялікага магістра (гросмайстра), прадстаўляў Ордэн на час адсутнасці апошняга.

Ордэн таксама падрыхтаваў вялікі паход з удзелам шматлікіх рыцараў-гасцей (іх яшчэ звалі пілігрымамі) з розных краінаў Еўропы, нават такіх далёкіх, як Францыя і Англія. Войска крыжаносцаў павялі на Літву вышэйшыя ордэнскія чыны (намеснікі гросмайстра) — вялікі маршал і вялікі комтур⁵. Увайшлі ў Аўкштоту, нарабілі там гвалту («*выбілі паганаў абодвух палоў, старых і моладзь, а зямлю знішчылі агнём*») і павярнулі назад. Рухаліся няспешна, упэўненыя ў сваёй сіле, чакалі, пакуль іх дагоняць. Ліцвінская пагоня перастрэла крыжаносцаў каля ракі Стрэве (правы прыток Нёмана, сёння тэрыторыя Летувы).

Бітва атрымалася жорсткая, палегла шмат ваяроў з абодвух бакоў, у тым ліку асобы высокага рангу, што сведчыць пра зацягласць і ідэалагічны характар бітвы, бо звычайна знатных рыцараў бралі ў палон дзеля выкупу. А тут крыжаносцы-каталікі сталі твар у твар з «язычнікамі і русінамі». З ліцвінскага боку загінуў Гедымінавіч — пінскі князь Нарымонт, які нядаўна вярнуўся з эміграцыі. Крыжакі страцілі восем братаў-рыцараў (усе рыцары былі камандзірамі аддзелаў), у тым ліку гданьскага комтура.

Ордэнскі храніст адзначае, што падчас бітвы доўгі час ніхто не мог узяць верх, і пераказвае дэталі, цікавыя для гісторыкаў. Апісвае адметныя спосабы бою ліцвінскіх вояў, пры гэтым атаясамлівае этнонімы і канфесіёнімы⁶: «*Пагане кідалі свае дзіды ў хрысціян, русіны лукамі і стрэламі ранілі шмат коней і людзей*». Якраз **пагане** — язычнікі-балты (літоўцы) — былі вядомыя сваімі кароткімі кідальнымі дроцікамі, **русіны** — праваслаўныя хрысціяне-беларусы — славіліся дасканалым валоданнем баявым лукам.

⁶ **этнонімы** — назва нацыі, народаў, народнасцяў, плямёнаў, племянных саюзаў і г.д.; **канфесіёнім** — калектыўнае імя, назва супольнасці людзей, якія трымаюцца пэўнай рэлігіі.

Крыжаносцы з цяжкасцю ўтрымалі сваю харугву з выявай Панны Марыі, пры якой палегла іх некалькі дзясяткаў. Менавіта заступніцтву Божай Маці храніст прыпісвае канчатковую перамогу ў бітве. Крыжаносцы выстаялі і змусілі ліцвінаў да адступлення. Храністы называюць іх страты — ад 10 000 да 18 000 забітых, што з'яўляецца яўным перабольшваннем, бо добра калі столькі было ўсяго войска з абодвух бакоў.

Паласа ўдачаў і лёгкіх перамогаў на міжнароднай арэне для дуумвіраў скончылася. Сітуацыя імгненна змянілася. З усіх бакоў (апрача, як ні дзіўна, Ордэнскай дзяржавы-пераможцы) на Літву кінуліся сквапныя суседзі, каб адарваць кавалак-другі зямлі на памежжы.

Гэта было сур'ёзным выпрабаваннем, і браты-дуумвіры ўзяліся за працу як мае быць. Выявілі вялікае ўмельства і спрыт у вайне і дыпламатыі, навучыліся знаходзіць уважаныя адэкватныя адказы на паўсталыя знешнія і ўнутраныя выклікі, прадбачваць падзеі і аддзяляць важнейшыя праблемы ад другарадных. Каб пераадолець наступствы паразы ля Стрэве і нанова авалодаць стратэгічнай ініцыятывай у рэгіёне, ім спатрэбілася каля пяці гадоў.

Дзяржанне страшай

А наступствы тыя аказаліся сур'ёзнымі. Польскі кароль канчаткова вызначыўся з галоўным кірункам сваёй тэрытарыяльнай экспансіі — Галіцка-Валынская зямля, і пачаў паспешліва рыхтавацца да вайны, якую і распачаў у наступным 1349 г. Татарскі хан пайшоў на нечуванае парушэнне дыпламатычнага этыкету, асабіста абразіўшы Альгерда. Хан затрымаў ліцвінскага пасла, ды не абы каго, а князя Гедымінавіча — Міхала Карыята з усім пасольствам. Мала таго, перадаў ліцвінскае пасольства свайму васалу — маскоўскаму князю, а той нахабна (несумненна, з ханскай падачы) запатрабаваў выкуп за вызваленне ліцвінаў. Альгерд за брата, натуральна, заплаціў, але абразы не дараваў ні хану, ні яго падручнаму маскавіту. Толькі мусіў пачакаць з адказам — да пары да часу.

Нават даўні саюзнік і сатэліт Вялікага Княства Літоўскага Пскоў таксама паказаў нораў — адмовіўся прыняць на свае «прыгарады» намеснікаў сына Альгерда — князя Андрэя Полацкага. Падобна, пскавічы пайшлі на гэта пад уплывам эмоцый ад буйнога знешнепалітычнага поспеху, які здабылі ў тым годзе. Па Болатаўскай дамове 1348 г. Пскоў фармальна стаў незалежным ад Вялікага Ноўгарада.

Можна было чакаць, што найбольшую актыўнасць разгорне Ордэнская дзяржава ў Прусах, акрыленая перамогай, але так не сталася. Сапраўды, у год свайго трыумфу над Стрэве крыжакі два разы схадзілі на Жамойць, але потым, пачынаючы ад 1349 г., іх напады спыніліся на некалькі гадоў. Напэўна, галоўнай прычынай такой пасіўнасці стала эпідэмія чумы — «Чорнай смерці», якая тады ахапіла невялікую ордэнскую дзяржаву. У той самы час цярпела ад эпідэміі і Заходняя Еўропа, адкуль Ордэн атрымліваў падмацаванні ў вайне з Літвой.

У бітве над Стрэве загінуў цвёт ліцвінскага баярства, а каб вышкаліць новых ваюроў ды аднавіць ранейшую баяздольнасць войска, патрабаваўся час. Таму дуумвіры рознымі спосабамі адводзілі вайну ад сваіх межаў, найперш імкнуліся не дапусціць адначасовага нападу на краіну з двух ці больш бакоў.

Самая вялікая пагроза тады сыходзіла ад польскага караля. Той вёў актыўную падрыхтоўку да вайны: замірыўся з чэхамі (адмовіўшыся ад прэтэнзіяў на Сілезію), урэгуляваў памежныя канфлікты з Ордэнам і нават заключыў саюз з татарскім ханам — фармальным уладаром Галіцка-Валынскай зямлі.

Залатая Арда вяла традыцыйную імперскую палітыку — сачыла, каб суседнія дзяржавы не надта ўзмацняліся, і падтрымлівала слабейшых супраць мацнейшых. Гэтым разам татары пайшлі на часовы саюз з польскім каралём супраць Літвы, якая кантралявала ўсю Галіцка-Валынскую зямлю. Але пасля буйных поспехаў палякаў зноў падтрымалі ліцвінаў, каб праз некалькі гадоў, калі верх пачалі браць ліцвіны, аднавіць саюз з палякамі.

Вайна з Польшчай выглядала непазбежнай, і дуумвіры ўзяліся мацаваць тылы. На ўсходзе разгарнулі небывалую матрыманіяльную актыўнасць — паслалі сватоў адначасова да двух княскіх сем'яў Паўночна-Усходняй Русі. Любарт-Дзмітры Ге-дымінавіч, якому найбольш пагражала вайна з Польшчай, зрабіў шлюбную прапанову растоўскай князёўне. Сам Альгерд, які нядаўна аўдавеў, пасватаўся да цвярской князёўны Уляны (будучай маці Ягайлы).

Сватаўство мусіла заняць даволі шмат часу: пакуль дабяруцца да месца ганцы з весткай, потым само шлюбнае пасольства. Далей пойдучь няспешныя перамовы, бо нельга ж адразу згаджацца, належыць трымаць гонар. Належала атрымаць і згоду сюзерэна — вялікага князя ўладзімірскага. Потым — вяртанне сватоў, пасольства ад сям'і маладой, абмеркаванне ўмоваў шлюбу і г.д. На ўсё пойдзе як мінімум год. І на ўвесь час перамоваў — ніякай вайны, гарантаваны спакой на ўсходняй мяжы!

На захадзе як мог цягнуў час Кейстут, які падыграў польскаму каралю Казіміру III у ягонаў пакручастай дыпламатычнай інтрызе, звязанай з падрыхтоўкай вайны за Галіцка-Валынскую зямлю. Казімір нібыта імкнуўся адначасова дасягнуць дзве мэты: нейтралізаваць Кейстута на час вайны з галіцка-валынскім князем Дзмітрыем-Любартам і разбіць ліцвінскі дуумвірат. Дзеля гэтага ён інспіраваў з прыцягненнем Папы Рымскага справу хрышчэння ў каталіцтва і каранацыю Кейстута, абмінуўшы Альгерда. З захаваных папскіх булаў відно, што вярхоўны пантыфік веў справу сур'ёзна і канкрэтна: падштурхоўваў польскага караля не спыняцца на хрышчэнні, а давесці справу да каранацыі ліцвіна. Другой булаў даручаў галаве польскага касцёла — гнезенскаму архіепіскапу — паслаць святароў на Літву для правядзення хрысціянізацыі. Выслаў таксама ліст-булу да самога Кейстута.

Апошняму, натуральна, залежала на зацягванні часу — перамовы аддалялі пагрозу вайны. Але Казімір III, як выявілася, проста выкарыстоўваў Папу «ўцёмную», бо напэўна не верыў у лёгкае хрышчэнне аднаго з ліцвінскіх дуумвіраў (нездарма ж збіраў дзесяціну на вайну з Літвой), а ўся валтузня з хрышчэннем і каранацыяй Кейстута была яму патрэбная, каб аслабіць чуйнасць ліцвінаў, пераканаць, што вайны не будзе, прынамсі, пакуль цягнуцца перамовы. У выніку польскі кароль перайграў Кейстута з Любартам — пачатак вайны заспеў ліцвінаў знянацку, а для палякаў быў вельмі ўдалым.

Менавіта да таго часу (1349–1350 г.) адносяцца няпэўныя звесткі, якія паходзяць з 15 ст., пра нейкую нязгоду паміж Кейстутам і Альгердам. Хоць звесткі вельмі цьмяныя, тым не менш некаторыя гісторыкі вывелі з іх далёкасяжныя высновы. Адзін польскі аўтар нават заявіў, што пара скончыць з фальшывым стэрэатыпам пра ідылію

ў адносінах паміж Альгердам і Кейстутам, якую прадставіў Вітаўт у лісце да ордэнскага кіраўніцтва. А ўкраінскі гісторык без усялякіх доказаў выказаў версію, што Кейстут нібыта нейкі час трымаў Альгерда ў няволі.

Падобныя версіі абвяргаюцца ўсёй далейшай хадой падзеяў, адсутнасцю хоць бы намёкаў на канфлікты між дуумвірамі. Кейстут працягваў захоўваць вернасць брату нават пасля яго смерці, калі прызнаў вялікім князем ягонага сына — маладога Ягайлу.

Польскі паход супраць Літвы ў 1349 г. дасягнуў небывалага датуль поспеху. Казімір III заняў не толькі Галіччыну і Валынь, але добраўся нават да ўладанняў Кейстута. Упершыню ў адносінах паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Польшчай польскі жаўнер зайшоў так далёка. Да гэтага на дзясяткі ліцвінскіх паходаў разрозненыя польскія княствы не змаглі адказаць ніводным. Кейстут страціў Падляшша і Берасце, у Любарта ў руках застаўся толькі Луцк на Валыні. Гэта ўжо пагражала стратэгічнай паразай, амаль катастрофай.

Вось тут Літве вельмі дарэчы прыйшоўся спакой на ўсходніх межах, забяспечаны шлюбнымі перамовамі. Апрача таго, татарскі хан перастаў падтрымліваць Казіміра III, мабыць, быў непрыемна ўражаны ягонымі ваеннымі поспехамі.

Дуумвіры мабілізавалі ўсе наяўныя сілы і абрынуліся на палякаў. Ужо ў канцы лета 1350 г. вярнулі Берасце, Уладзімір-Валынскі, Белз (трэба памятаць, што мясцовае насельніцтва было прыхільнае да аднаверца — праваслаўнага князя Дзмітрыя-Любарта) і яшчэ некалькі драбнейшых замкаў. Мала таго, ліцвіны паспелі правесці некалькі

спусташальных паходаў на ўласна польскія землі. Польскі ханіст са скрухай адзначаў, што з «Божага папушчэння» палякі нязменна цярпелі паразы пры сутычках з ліцвінамі ў адкрытым полі. Нядзіўна, бо мелі дачыненне з войскам, якое дзесяцігоддзямі шліфавала майстэрства рэйзавай вайны з лепшай арміяй Еўропы — рыцарамі Тэўтонскага ордэна. Тактыка імклівых кароткіх нападаў, дасканалася індывідуальнае валоданне зброяй (важнае ў рыцарскіх сутычках), замацаванае баявой практыкай, прыносілі свой плён.

Выдатны палітык Казімір III не збіраўся ўпускаць здабычу і падбаў аб магутным саюзніку — венгерскім каралі. Як заўсёды, дасягнуў сваёй мэты шчодрымі абяцанкамі, тым разам прызнаўшы каралю Венгрыі сваім спадкаемцам на выпадак, калі не народзіць сыноў. Калі нашчадкі ўсё ж з'явіцца, венгерскі кароль ці яго наступнікі маюць права адкупіць у Польшчы Русь (здабытыя землі Галіччыны і Валыні) за 100 000 фларэнаў². Забягаючы наперад, скажу, што хоць Казімір III, па словах абазнанага гісторыка, «вёў багатае эратычнае жыццё», сыноў так і не займеў. Ягоная карона пасля смерці ў 1370 г. перайшла да венгерскага каралю Людовіка, а ўжо дачка таго Ядвіга пашлюбавалася з Ягайлам Альгердавічам у 1386 г.

Такім чынам у вайну аказалася ўцягнутая Венгрыя — мацнейшая дзяржава Цэнтральна-Усходняй Еўропы. Ужо ў наступным 1351 г. аб'яднанае венгерска-польскае войска вырушыла супраць Літвы. Яго вялі два каралі, сіла ішла вялікая, і дуумвірам зноў давялося звярнуцца да дыпламатыі і ваеннай хітрасці, каб адвесці бяду.

² *Фларэн* — залатая манета масай каля 3,5 грама, бітая ў Фларэнцыі. Венецыянскім адпаведнікам фларэна быў цэхін, потым дукат. Стагоддзямі фларэны капіявалі ў многіх еўрапейскіх краінах, ад 14 ст. іх білі і венгерскія каралі.

Мяркую, хітрыкі Кейстуту ўдаліся, бо меў справу з адным Людовікам. Наўрад ці змог бы ашукаць такога майстра дыпламатыі, як Казімір III. Але той у дарозе моцна захварэў і застаўся ў Любліне. Людовік нават на ўсякі выпадак узяў ад прысутных польскіх паноў пацвярджанне сваіх правоў на польскі трон і павёў аб'яднанае войска далей.

Сустрэча з Кейстутам адбылася дзесьці на мяжы Драгічынскай (на Падляшшы) і Берасцейскай земляў. Пачаліся перамовы. Да Кейстута прыбылі трое венгерскіх арыстакратаў — як закладнікі, а сам ён адправіўся у лагер Людовіка. Дайшлі да паразумення, выгоднага абодвум бакам, а найбольш венгерскаму каралю. Кейстут фактычна згадзіўся прызнаць сябе яго васалам, абавязаўся прыняць каталіцкае хрышчэнне разам з братамі, стварыць у Літве структуры каталіцкага касцёла (парафіі, біскупствы, кляштары). Але толькі ў тым выпадку, калі атрымае каралеўскую карону ад Папы Рымскага. Згадзіўся Кейстут і прымаць удзел у вайсковых аперацыях венграў, аднак пры ўмове, што венгерскі і польскі каралі вернуць Літве землі, забраныя Ордэнам, і надалей будуць бараніць яе ад крыжакоў і татараў. Кароль Людовік быў не такі просты, каб паверыць язычніку на слова, таму забіраў Кейстута з сабой у Венгрыю, каб там хрысціць і каранавець на Літву.

Дамова была замацаваная прысягай Кейстута. Яе ў дэталях апісалі два венгерскія аўтары, адзін, як выглядае, сам быў прысутны на месцы падзеі, другі пісаў са слоў іншага сведкі. Для венгерскага храніста цырымонія прысягі была настолькі цікавай і экзатычнай, што ён пастараўся занатаваць усе дэталі, нават словы Кейстута. Хоць мовы не разумеў (цікава, што назваў яе літоўскай), запісаў на слых. Як вызначылі гісторыкі, абрад прысягі праводзіўся па тыповым для балтаў-язычнікаў сцэнары. Спачатку дапыталіся волі багоў — ці спрыяюць яны задуманай справе? Быў прыведзены вол чырвонай масці, прывязаны да двух дрэваў, і князь ударыў яго нажом у шыю, цэлячы ў артэрыю. Патрапіў, кроў пырснула высокім струменем — гэта і азначала спрыянне багоў. Потым Кейстут і ягоныя прыбліжаныя памазалі рукі і твар кроўю забітай жывёлы, пры гэтым Кейстут прамовіў фразу, якую і занатаваў венгерскі храніст: «*Rogachina roznpachy gospananu*» («*Рагаціна разненахы госпананы*») і прывёў яе пераклад: «*На рагатага звярні вочы свае, Бог з намі і душами. Прысяга абяцаная намі, сённяя выкананая*». Але то не была яшчэ прысяга, а толькі падводка да яе.

Потым валу адцялі галаву, і ліцвіны тройчы прайшлі паміж галавой і тулавам — прысяга была скончаная. Гісторыкі лічаць, што апісаная працэдура — тыпова балцкі абрад з дакладна прадуманымі дэталямі. Ахвярная жывёла ў стаячай пазіцыі; магічная лічба — тры, наступанне на кроў, якая расцяклася па зямлі між тулавам і галавой вала, — усё гэта мела сімвалічнае значэнне.

Ужо ў 20 ст. польскі філолаг прааналізаваў прамоўленую Кейстутам фразу «*Рагаціна разненахы госпананы*» і здзівіўся, што ў ёй няма ніякіх прыкметаў летувіскай мовы, а словы хутчэй беларускія. «Рагаціна» — ад слова «рог»; «разненахы» — ад слова «разпазнаць»; «госпананы» — «госпад з намі» («*рагаціна распазнала — Госпад*

з *намі*»). Верагодна, ліцвінскі князь гаварыў на мове, якая ў той час была адной з моваў дыпламатыі. Апрыёры лічыцца, што Кейстут па жыцці гаварыў па-летувіску, але, дзякуючы венгерскаму храністу, маем дакументальнае сведчанне, што князь карыстаўся беларускай мовай.

Усё складвалася як найлепш, венгерскі кароль без праліцця крыві прывёў да хрысціянства цэлую язычніцкую краіну і, мабыць, ужо ўяўляў, з якім гонарам сустрэнуць яго ў каталіцкай Еўропе. Як уездзе ў сталічную Буду ў суправаджэнні князя-язычніка са світай, як увесь горад збяжыцца паглядзець на такое дзіва...

Па тагачасным звычаі пасля прысягі меўся адбыцца рыцарскі пір, магчыма, і турнір, нягледзячы на паходныя ўмовы. Потым венгерска-польскае войска развярнулася на зваротны шлях. Усё ішло па плане, але нядоўга, бо на трэція суткі Кейстут з венгерскага лагера прапаў. Уцёк уначы разам са сваімі ліцвінамі, вярнуўся да дружыны і адпусціў венгерскіх закладнікаў. Храніст піша, што венгерскі кароль, як і польскі, вельмі засмуціліся, што *«былі так асмешаныя... ды нічога ўжо напавіць не маглі»*.

Ваенная хітрасць (называю яе ваеннай, бо справа адбывалася падчас вайсковага паходу) Кейстута ўратавала краіну ад спусташэння. Далей ужо гісторыкі не знойдуць нават намёку на нязгоду Кейстута з Альгердам аж да канца іх гаспадарання.

Вайна працягнулася, але без ранейшай напругі. У лютым-сакавіку 1352 г. чарговы венгерска-польскі паход, гэтым разам на Белзскую зямлю, адбіваў адзін Любарт. Альгерд з Кейстутам былі занятыя паходам у Прусы — адказвалі на крыжацкі выпадак супраць Жамойці.

Белзскі замак венгры з палякамі здабывалі штурмам, але не надта паспяхова. Абаронцы зацята адбіваліся, штурмоўцы дабіраліся да сценаў праз роў па горла ў вадзе і пад абстрэлам. Было шмат забітых і параненых, нават самому венгерскаму каралю хтосьці добра прылажыўся дубінай (*«драўляным молатам»*), але напэўна меў добрыя даспехі, яны і ўратавалі.

Пачаліся перамовы, абаронцы згадзіліся на знак пакоры вывесіць над замкам венгерскія сцягі — замест сваёй харугвы з выявай *«галавы чалавека з чорнымі валасамі»* (пэўна, Хрыста), але брамы не адчынілі. Перамога атрымлівалася не надта пераканаўчай, аднак каралі загадалі трубіць адыход, і своечасова, бо на зваротнай дарозе даведаліся, што на падмогу ліцвінам ідзе татарскае войска.

А дуумвіры ў лютым ваявалі ў Прусах з загадзя сабраным войскам (прыбылі воі нават з далёкай Смаленскай зямлі). Якраз у гэтым паходзе здарылася выратаванне сына Кейстута, апісанае храністам. Той выпадак засведчыў сапраўдныя адносіны ордэнскіх рыцараў — адданных абаронцаў хрысціянства — да Кейстута, закаранелага язычніка. Слова іх храністу: *«Кароль, шукаючы броду, ледзь не загінуў, убачыўшы гэта, брат Гэнінг выцягнуў караля з ракі Дэйм і, узрадаваны, паклаў яго на воз і адправіў дадому, захицеўшы спадабацца каралю Кейстуту* (вылучана мной — А.К.), *бо то быў ягоны сын, і аддаць яму як вялікі падарунак»*. Якраз такія ўскосныя свед-

чанні найбольш каштоўныя, бо аб'ектыўныя, г.зн. узніклі паміма волі аўтара крыніцы, які паведамляў пра нешта іншае, у дадзеным выпадку апісваў канкрэтнае здарэнне.

Польскі кароль, каб працягнуць барацьбу за галіцка-валынскія землі, шукаў грошай дзе толькі мог — прасіў Папу пакінуць яму дзесяціну за некалькі гадоў, браў пазыкі, а ў заклад дадаваў землі, замкі, нават касцельныя каштоўнасці. У чэрвені 1352 г. ліцвіны пустошылі польскія землі, а Казімір у жніўні-верасні хадзіў у паход супраць Літвы. У верасні бакі пагадзіліся на двухгадовае замірэнне, аформленае на паперы, арыгінал якой захаваны ў польскім архіве.

З тэксту замірэння відно, што бакі былі зацікаўленыя толькі ў перадышцы, ніхто не збіраўся задаволіцца дасягнутым. Галіцка-валынская спадчына была падзеленая: Галіччына (Львоўская зямля) прызнавалася за Польшчай, Валынь з Берасцейскай зямлёй — за Літвой. Толькі Крамянец часова, пакуль не запануе трывалы мір, меўся трымаць Юры Нарымонтавіч (сын пінскага князя, які загінуў каля Стрэве ў 1348 г.) адначасова ад Літвы і ад Польшчы. Такая сітуацыя была дастаткова тыповай і мела адпаведны юрыдычны тэрмін — кандамініўм.

Чытаючы дамову, можна пераканацца ў надзвычай высокім статусе Кейстута ў дзяржаве — ён падпісаў замірэнне не толькі ад сябе але і за адсутнага вялікага князя: *«А за вялікага князя Альгерда, і за Карыята, і за Патрыкія, і за іх сыноў мы абавязваемся гэты мір трымаць вельмі цвёрда без усялякай хітрасці»*. (У арыгінале: *«А за велкого [sic!] князя Гьлькьрта, и за Корьята, и за Патрикия, и за их сыны мы ислюбуемъ тотъ миръ держати вълми твердо безо всякоѣ хитрости»*.)

Увогуле, здаецца, Альгерд ніколі асабіста не з'яўляўся на галіцка-валынскім тэатры вайны, прынамсі, у апісаннях ваенных дзеянняў ён не згадваецца. Тут мусіў даваць рады Кейстут з братамі і пляменнікамі.

У вялікага князя хапала справаў на ўсходнім напрамку. Маскоўскі князь Сямён Іванавіч вырашыў выкарыстаць момант ды вывесці з-пад ліцвінскага ўплыву і падпарадкаваць сабе Смаленск. Альгерд выслаў да яго пасольства з падарункамі, каб залагодзіць маскавіта (парахункі за выкуп брата даводзілася адкласці). Сямён Іванавіч дары прыняў, але марш на Смаленск не спыніў, і смальянам давялося самім з ім дамаўляцца, напэўна, коштам прызнання фармальнай залежнасці ад Масквы.

Альгерд вёў з Масквой дыпламатычную барацьбу яшчэ за кантроль над праваслаўнай царквой. Пасля таго, як Масква перавабіла да сябе Кіеўскага мітрапаліта, вялікі князь літоўскі пачаў змаганне за свайго кандыдата на кіраўніка Кіеўскай (г.зн. усходнеславянскай) мітраполіі, а калі ў Канстанцінопалі адмовіліся яго пасвяціць, арганізаваў пасвячэнне праз Тарноўскага (балгарскага) патрыярха.

П

а за павету
Тедыміна

Абарона на захадзе, наступ на ўсходзе

ЛІТВА паступова вяртала міжнародную пазіцыю, страчаную пасля паразы ў 1348 г. На гэта спатрэбілася ўсяго каля пяці гадоў. Апошняй кропкай адступлення стала саступка Галіччыны Польшчы праз замірэнне ў 1352 г. Дуумвірам удалося спыніць неспрыяльны бег кола фартуны і зноў павярнуць яго ў патрэбным кірунку.

У год падпісання польска-ліцвінскага замірэння адбылася знакавая падзея ў маштабе ўсёй Еўропы, якой тагачасныя еўрапейцы асаблівага значэння не надалі, — пачатак турэцкага ўварвання на еўрапейскі кантынент. У 1352 г. туркі здабылі першы плацдарм на еўрапейскім узбярэжжы Басфора — замак Цымпе. Пачалася «антыеўрапейская рэвалюцыя» — шматвяковая турэцкая заваёва Еўропы, спыненая толькі пад канец 17 ст. пад Венай з удзелам беларускіх вояў-гусараў.

Да межаў Літвы набліжалася «Чорная смерць», збірала ахвяры ў Паўночна-Усходняй Русі, Смаленскай, Кіеўскай, Чарнігаўскай землях, а ў 1352 г. наведлася і ў Пскоў.

З 1353 г. пачаўся новы перыяд жыцця і гаспадарання дуумвіраў, які з перспектывы сённяшняга дня бачыцца як стромы ўздым. Здараліся, зразумела, паразы і адступленні, але ўсе яны мелі толькі тактычнае, а не стратэгічнае вымярэнне. Напэўна, найбольш эмацыйна ўзрушальнымі сталі два цяжкія эпізоды ў ліцвінска-ордэнскім змаганні: у 1361 г. трапіў у палон Кейстут, а годам пазней крыжакі захапілі і знішчылі замак у Коўне. Але Кейстут шчасліва з палону ўцёк, а замак хутка адбудаваў.

Пяць гадоў, цягам якіх давялося вяртаць страчанае, шмат чаму навучылі братоў-дуумвіраў. Істотна, што іх параза над Стрэве не выклікала бунтаў і закалотаў унутры краіны. Альгерд і Кейстут захоўвалі вялікі аўтарытэт сярод ліцвінскага баярства, да таго ж ва ўсёй краіне вайна з крыжакімі ўспрымалася як справядлівая і найважнейшая дзяржаўная справа. Дуумвіры маглі цалкам сканцэнтравана знешне-палітычных праблемах.

Па-першае, браты яшчэ больш даткліва пачалі трымацца галоўнага прынцыпу тагачаснай знешняй палітыкі — недапушчэння вайны на некалькіх франтах. На дроб-

няя крыжацкія напады можна было асаблівай увагі не звяртаць, з імі спраўлялася наладжаная мясцовая сістэма абароны. Па-другое, пільна сачылі за зменамі міжнароднай сітуацыі, хутка і адэкватна на іх рэагавалі. Паказальны прыклад — дзёрзкі дальні паход Альгерда ў 1362 г. углыб татарскіх уладанняў, які скончыўся знакамітай перамогай на Сініх Водах.

Для Літвы сур'ёзнымі спадужнікамі былі: Тэўтонскі ордэн (дзякуючы падтрымцы каталіцкай Еўропы), Залатая Арда і ўзмацнёная Польшча Казіміра III (з дапамогай саюзага Венгерскага каралеўства). Пры падтрымцы (не заўсёды стабільнай) з боку татарскіх ханаў умацоўвалася і Масква, паступова здабываючы лідарства ў Паўночна-Усходняй Русі (Расіі).

Мазавецкія княствы, Пскоўская і Ноўгарадская рэспублікі, Смаленскае княства паасобку пагражаць Літве не мелі сілаў, але маглі ўваходзіць у варожыя ёй хаўрусы. Апрача таго, суседзі-спадужнікі Літвы мелі супярэчнасці і між сабой, што ліцвінскія дуумвіры таксама выкарыстоўвалі.

Рыхтуючы наступ на захадзе, дыпламатычна забяспечвалі тыл на ўсходзе, і наадварот. Тэхнічнае выкананне магло быць розным — ад працяглых перамоваў і ліставання павольнымі сярэднявечнымі шляхамі да заключэння часовых саюзаў і замірэнняў. Гарантаваную перадышку давала міжуладдзе ў суседа, бо нават спакойная пераемнасць улады займала час: арганізацыя каранаты новага манарха, прывядзенне да прысягі леннікаў і г.д. Не было выпадку, каб падчас міжуладдзя на краіну не нападаў нехта з суседзяў, а бывала, некалькі адразу.

У 1353 г. Любарт Гедымінавіч (несумненна ў паразуменні з Альгердам і Кейстутам) парушыў замірэнне з Казімірам III і ўзнавіў вайну за вяртанне Галіччыны. Ліцвінскія войскі ў гэты год тройчы хадзілі паходамі на Львоў, Галіч і ва ўласна Польшчу — Сандамірскую зямлю. Момант быў зручны, бо нейкі час можна было не асцерагацца ўдару з тылу, ад Масквы — там ад чумы, «Чорнай смерці», 26 красавіка 1353 г. памёр вялікі князь Сямён Іванавіч, і распачалося змаганне за ханскі ярлык на Вялікае Княства Уладзімірскае. У сакавіку таго ж года ў Маскве ад чумы памёр мітрапапіт Кіеўскі і ўсёй Русі Феагност, што выклікала востры канфлікт за яго пасаду паміж маскоўскім і ліцвінскім кандыдатамі.

Тэўтонскі ордэн пасля перамогі ў 1348 г. сканцэнтравалі сілы на Жамойці, каб вырашыць нарэшце найважнейшую стратэгічную задачу — злучыць па сушы свае прускую і інфлянцкую філіі. Верагодна, кіраўніцтва Ордэна палічыла, што Літва ўжо не ў стане рэальна дапамагчы жамойтам. Гэта было памылковае рашэнне, бо дуумвіры, па-першае, атрымалі адносна спакой пры сваёй мяжы пасля паразы ля Стрэве; па-другое, жамойтаў яны ўсё ж падтрымлівалі, у тым ліку паходамі на ордэнскую тэрыторыю.

Кіраўніцтва Ордэна толькі праз дзесяцігоддзе, у пачатку 60-х гадоў, вярнулася да разумення, што ключ да Жамойці знаходзіцца ў Літве. Ад таго часу крыжакі аднавілі націск на Літву і дасягнулі некалькіх гучных, але, як аказалася, толькі тактычных поспехаў. А ў 1355 г. Ордэнская дзяржава нават дапамагла ліцвінам у вайне з Польшчай.

Казімір III не збіраўся лёгка аддаваць здабычу на Русі. Ужо ў кастрычніку 1353 г. ён адказаў ліцвінам паходам на Белз. Як звычайна, распачаў актыўную дзейнасць па здабычы сродкаў і саюзнікаў. Чарговым разам атрымаў згоду Папы затрымаць у сябе дзесяціну з Польшчы на чатыры гады, напазычаў грошай, прасіў дапамогі ў Папы, Венгрыі, Чэхіі, Ордэна, спрабаваў дамовіцца з татарамі. Папа Рымскі спецыяльнай булаай ад 10 лістапада 1354 г. заклікаў палякаў, чэхаў і венграў да крыжовага паходу супраць Літвы. Меўся прыбыць з падмогай і брандэнбургскі маркграф. Казімір нават пісаў да гросмайстра Ордэна, што яму на дапамогу прыйшлі сем татарскіх князёў з войскам (вельмі небяспечнае для Літвы паразуменне Захаду з Усходам).

Пасля адпаведнай падрыхтоўкі Казімір III у 1355 г. выступіў у паход і нават заняў Уладзімір-Валынскі. Але ў гэты час Ордэн нечакана напаў на Мазовію, і польскі кароль мусіў вяртацца — бараніць саюзнікаў і леннікаў. Няцяжка здагадацца, што ордэнская дыверсія была інспіраваная ліцвінскай дыпламатыяй. Напэўна, невыпадкова якраз да таго часу адносіцца апублікаваная яшчэ ў 19 ст. грамата Кейстута і Любарта з дазвалам купцам ордэнскага горада Торуня свабоднага праезду ў Луцк праз Драгічын, Мельнік і Берасце.

Нападам на Мазовію Ордэн фармальна не парушыў Калішскі мір з Польшчай (не атакаваў непасрэдна землі каралеўства), але Казімір III паскардзіўся Папу, і той сваёй булаай вымаўляў гросмайстру за саюз з ліцвінамі. Далейшая хада падзеяў паказала, што ліцвінска-ордэнскі саюз быў часовай, можна сказаць, аднаразовай акцыяй. Незадоўга да яго, у 1354 г., Кейстут з Альгердам двойчы хадзілі на Прусы. Саюзная дамова не датычыла Жамойці, бо Ордэн яе атакаваў у тым самым 1355 г.

На Балканах туркі-асманы ў 1354 г. пашырылі плацдарм на еўрапейскім беразе Басфора. Скарыстаўшыся з землятрусу, які разбурыў візантыйскі горад Галіполь (усяго за 12 км ад першай турэцкай здабычы — замку Цымпе), туркі занялі пакінутае грэкамі паселішча і засялілі сваімі каланістамі. Асманская Турцыя вырушыла на заваёву Еўропы. З’яўленне турэцкага паселішча непадалёк ад Канстанцінопаля выклікала паніку ў візантыйскай сталіцы і масавыя ўцёкі жыхароў у Італію.

У 1354 г. прайшоў чарговы раўнд маскоўска-ліцвінскага змагання за кантроль над усходнеславянскай праваслаўнай царквой — Кіеўскай мітраполіяй. Канстанцінопальскі Патрыярх высвяціў на мітрапаліта стаўленіка Масквы Алексія Пляшчэева і санкцыянаваў перанос яго рэзідэнцыі з Кіева ва Уладзімір на Клязьме. Але калі прыехаў кандыдат ад Альгерда — сваяк яго жонкі князь Раман, то высвяціў і яго, толькі не на Кіеўскага, а на Літоўскага мітрапаліта, перадаўшы яму яшчэ і Валынь.

У 1356 г. Сінод патрыярхаў у Канстанцінопалі дакладна акрэсліў межы мітраполій: маскоўскаму стаўленіку Алексію пакінулі тытул мітрапаліта Кіеўскага і ўсёй Русі, а Літоўскаму мітрапаліту Раману, які меў кафедру ў Наваградку, перадалі пад апеку, апроча Полацкай і Тураўскай, яшчэ і Галіцка-Валынскія землі.

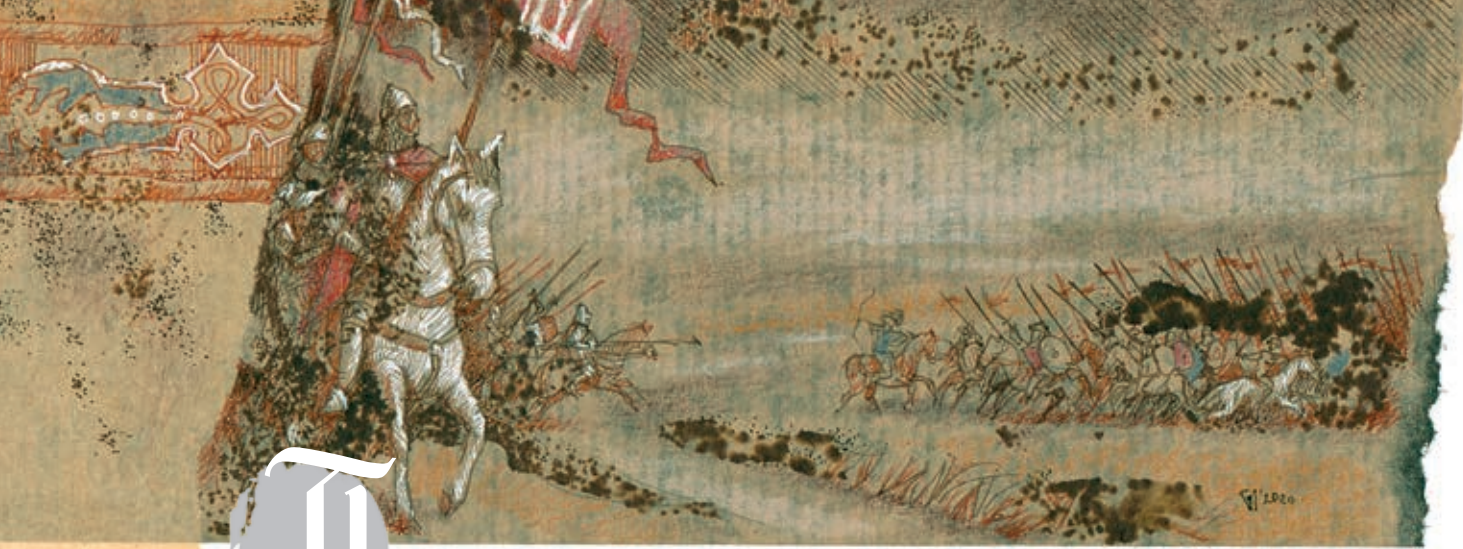
Ужо ў 1356 г. ліцвіны вярнулі ад палякаў Уладзімір-Валынскі. Казімір III мусіў часова адмовіцца ад планаў па захопе Валыні і пачаў замацоўвацца ў Галіччыне. Дзе-

ля гэтага пагадзіўся нават плаціць даніну татарам — «выхад» з гэтых зямель (Арда была фармальным сюзерэнам Галіччыны і Валыні). У тым жа годзе палічыў за лепшае заключыць мірную дамову з Вялікім Княствам Літоўскім на ўмовах замірэння 1352 г., якое прадугледжвала падзел спрэчных земляў: Галіччына — Польшчы, Валынь — Літве. Тут ужо кіраўніцтва Тэўтонскага ордэна не ўпусціла момант — данесла каталіцкаму першасвятару, што яго пратэжэ польскі кароль паразумеўся з татарамі і ліцвінамі. Папа ў сваёй буле моцна дакараў Казіміру III за саюз з «ворагамі веры».

У змаганні за Галіцка-Валынскія землі наступіў працяглы перапынак — на цэлае наступнае дзесяцігоддзе. Казімір III аднавіў вайну толькі ў 1366 г. А для ліцвінскага дуумвірату гэтае дзесяцігоддзе аказалася вырашальным у справе пераўтварэння Літвы з моцнай дзяржавы ў вялікую.

Прарыў татарска-маскоўскай заслоны (1356–1362 г.)

Паслядоўная настойлівая праца дуумвіраў над умацаваннем дзяржавы (найперш войска) пачала прыносіць свой плён. Дапамагла і спрыяльная міжнародная сітуацыя, найперш на ўсходніх межах.

Год 1356, калі быў падпісаны ліцвінска-польскі мір, стаў знакавым у гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Тады ж пачаўся наступ Літвы на Русі, які праз некалькі гадоў прывёў да прарыву татарска-маскоўскай заслоны на ўсходняй і паўднёвай мяжы.

Той год запомніўся ўсёй Еўропе. 10 студзеня імператарам Карлам IV была зацверджаная «Залатая була», якая акрэслівала палітычнае ўладкаванне Свяшчэннай Рымскай Імперыі Германскай Нацыі і дзейнічала да пачатку 19 ст. У ходзе Стогадовай вайны 19 верасня 1356 г. англічане ў бітве пад Пуацье чарговым разам разграмілі французаў і нават узялі ў палон іх караля. А ў горадзе Любеку адбыўся з'езд гарадоў Ганзы, які афіцыйна прыняў устаноўчыя дакументы і аформіў структуру гэтай унікальнай купецкай арганізацыі.

А ў нас у гэтым годзе Любарт вярнуў сабе Уладзімір-Валынскі, Альгерд правёў паход на Бранск і замацаваўся ў Ржэве над Волгай, ягоны пляменнік Дзмітры (сын Карыята) па мянушцы Баброк ажаніўся з дачкой маскоўскага князя, а Сінод праваслаўных патрыярхаў у Канстанцінопалі акрэсліў межы Кіеўскай і Літоўскай мітраполій.

У Залатой Ардзе з 1357 г. пачалася «вялікая замятня» — шматгадовае змаганне за ўладу, калі за 24 гады змянілася 25 ханаў. Бывала па два і больш прэтэндэнтаў на гэтую пасаду, і князі з Паўночна-Усходняй Русі стамляліся ездзіць то да аднаго, то да другога па ярлыкі-дазволы на свае княжанні.

Націск Літвы на ўсходняй мяжы ўсё ўзмацняўся, у 1359 г. ліцвіны прарвалі маскоўска-татарскую заслону і перайшлі ў небывалы па сіле наступ, які літаральна за некалькі гадоў ператварыў Вялікае Княства Літоўскае ў рэгіянальную супердзяржаву — найбуйнейшую і наймацнейшую ва Усходняй Еўропе. Якраз з вялікай міжнароднай палітыкі часова выпала Масква — памёр вялікі князь Іван Іванавіч, яго сын Дзмітры (будучы Данскі) меў на той час усяго дзевяць гадоў і атрымаў толькі трэцюю частку ўладанняў бацькі. Да таго ж хан Залатой Арды з-за малалетства не даў яму ярлык на Вялікае Княства Уладзімірскае.

Усяго за чатыры гады (паміж 1359 і 1362-м) Літва далучыла агромністыя тэрыторыі на ўсходзе і поўдні. Апрача этнічна беларускіх Мсціслаўскай (у 1359 г.) і Бранскай (каля 1360 г.) земляў, Ржэўскую (1356–1359 г.) на ўсходзе Смаленскай і вялікі кавалак Украіны — землі Кіеўскую (1361 г.), Чарнігава-Северскую (1362 г.) і большую частку Падольскай (1362 г.). Адным імклівым рыўком дзяржаўная тэрыторыя Вялікага Княства Літоўскага павялічылася ўдвая.

Адначасова з актыўнай палітыкай на ўсходзе ліцвіны не менш актыўна дзейнічалі на захадзе, але ўжо не вайсковым а дыпламатычным чынам. На ўсходзе пайшла ўдача, туды былі кінутыя ўсе сілы, таму Літве любым коштам патрэбны быў спакой на заходніх межах.

Дзеля перадухлення вайны на захадзе дуумвіры выкарысталі даўні, неаднойчы скарыстаны продкамі сродак — дэкларацыю прыняцця каталіцтва. Наступным крокам мусіла быць каранацыя. Вялікае Княства Літоўскае такім чынам ператваралася ў Каралеўства Літвы і Русі ды станавілася часткай каталіцкай Заходняй Еўропы. У гэтай справе, што ад пачатку была толькі дэкларацыяй з мэтай зацягвання часу і прадухлення вайны з заходнімі суседзямі, Альгерд з Кейстутам падаграваў спадужніцтва за права іх хрысціць між польскім каралём і германскім імператарам (які быў адначасова чэшскім каралём). Магчыма, дуумвіры самі тое спадужніцтва і інспіравалі.

На час перамоваў захоўваўся мір не толькі з Польшчай і яе саюзнікам Венгрыяй, але і з Тэўтонскім ордэнам, патронам якога быў германскі імператар. Здаецца, мірная паўза не датычыла Жамойці, якую крыжакі атакавалі ў 1357 і 1358 г., што можа быць дадатковым сведчаннем яе адасобленасці ад Літвы.

Казімір III у 1357 г. пісаў да Папы пра свае высілкі ў хрысціянізацыі ліцвінаў, прасіў перадаць новых вернікаў пад духоўную апеку польскага архіепіскапа. Імператар Карл у красавіку 1358 г. у лісце заклікаў ліцвінскіх князёў да хрышчэння і абяцаў абарону ад любых ворагаў. Дуумвіры адгукнуліся, і ў ліпені ў Нюрнберг — месца збору імперскага сойма — прыбыло іх адмысловае пасольства на чале з князем Гедымінавічам (верагодна, Любартам). Імператар у сваю чаргу адправіў у Літву пасольства (вельмі прадстаўнічае), якое дамовілася пра візіт Альгерда Гедымінавіча ва Уроцлаў на тэрыторыі Чэшскага каралеўства на Божае Нараджэнне — дзеля прыняцця каталіцкага хросту.

Альгерд, як выглядае, ехаць нікуды не збіраўся, бо назваў паслам умовы прыняцця ім каталіцтва, непрымальныя для імператара. Ён жадаў ад Ордэна ладнай часткі яго тэрыторыі з выхадам да мора. Сам Тэўтонскі ордэн меўся перабрацца з Прусаў ды Інфлянтаў на стэпавае памежжа Русі для змагання з язычнікамі-татарамі.

Крыжацкая хроніка прыводзіць лапідарнае выказванне Альгерда наконт Русі, якое гісторыкі называюць палітычнай праграмай (або знешнепалітычнай дактрынай) Вялікага Княства Літоўскага на ўсходнеславянскіх землях. Яна ўклалася ў адну фразу. Пасля прэамбулы наконт адсутнасці ў Ордэна юрыдычных падставаў панавання

над русінамі было сказана наступнае: «*Omnis Russia ad Letwinos deberet simpliciter pertinere*» («Уся Русь цалкам павінна належаць ліцвінам»).

Германскі імператар з гульні выйшаў, затое яна працягвалася польскім каралём. Казімір III, здаецца, зноў перайграў ліцвінаў, бо ягоная палітыка «сяброўства» з імі скончылася новай эскалацыяй ліцвінска-ордэнскай вайны, што павялічыла ягоныя шанцы на захоп Галіцка-Валынскіх земляў.

Альгерду з Кейстутам не было патрэбы прымаць каталіцызм па некалькіх прычынах. Па-першае, яны кіравалі пераважна праваслаўнай краінай, якая, лагодна кажучы, не імкнулася змяніць веру продкаў. Па-другое, браты былі цалкам самастойнымі гаспадарамі сваёй дзяржавы. Над імі нават фармальна не стаялі імператар з Папай, як над каралямі на Захадзе, ці татарскі хан, як у Расіі. Ды і сам дыпламатычны прыём з дэкларацыяй хрышчэння не вычарпаў усе магчымасці, мог яшчэ спатрэбіцца, скажам, у той жа вайне з Ордэнам (справа хрышчэння ліцвінаў зноў уздымалася ў 1373 г.) Адсюль вынікалі гульні з Папам, імператарам, каралём і зухвалы ўльтыматум Альгерда, які вядомы польскі гісторык назваў «палітычнай дыверсіяй».

Польскі кароль Казімір III, нібы нічога не здарылася, працягваў запэўніваць ліцвінаў у сваёй прыхільнасці. Дамовіўся пра ўрэгуляванне межаў Польшчы і Літвы ў Галіцка-Валынскай зямлі (у 1359 г.), у наступным годзе ажаніў свайго ўлюбёнага ўнука з дачкой Альгерда.

Але вясной 1360 г. Казімір раптам загадаў сваім леннікам-мазаўшанам будаваць замак у стратэгічным пункце — Райградзе ў Візенскай зямлі, непадалёк ад Гародні, пры самай мяжы з Ордэнам, а на думку крыжакоў — на іх тэрыторыі. Падтрымку палякам аказваў гарадзенскі князь — сын Кейстута. Пасля дарэмных пратэстаў Ордэна са спасылкай на дамову з польскім каралём у Калішы ў 1343 г. вялікі маршал разбурыў замак, пры гэтым запэўніў мазаўшанаў, што зброя будзе ўжыта выключна супраць прысутных ліцвінаў.

Вось гэта аказалася сапраўднай дыверсіяй Казіміра III супраць Вялікага Княства Літоўскага! Настрашанае перспектывай польска-ліцвінскага саюза ордэнскае кіраўніцтва развярнула свае галоўныя сілы з Жамойці на Літву. Пачалася небывалая дагэтуль эскалацыя ордэнскай экспансіі, якая прынесла крыжакам некалькі перамогаў над ліцвінамі, вядомых на ўсю Еўропу.

А ў гэты час Літва толькі-толькі пачала разгортвацца на Русі! Вайна на захадзе — удар у спіну, павінна была затрымаць, адцягнуць сілы на абарону заходніх межаў. Ордэн ішоў у наступ як ніколі маштабна, рашуча і з двух бакоў — з Прусаў і Інфлянтаў. Ягоныя войскі неаднакроць падыходзілі да самых сталіц дуумвіраў — Вільні і Трокаў.

Ліцвіны не паддаваліся і адказвалі паходамі на крыжацкія землі, што праўда, не такія частымі. У арганізацыі абароны, апроча Кейстута, актыўна ўдзельнічаў і вялікі князь Альгерд, які насіўся, як віхор, паміж усходнім і заходнім франтамі.

У 1361 г. у палон трапіў Кейстут Гедымінавіч. Падчас паходу ў Прусы (Альгерд таксама ў ім удзельнічаў) крыжацкія рыцары выбілі яго з сядла дзідай, але далікатна паднялі з зямлі і пачакалі на вышэйшага рангам крыжаносца, каб той афіцыйна ўзяў у палон ліцвінскага манарха. Звычайным братам-рыцарам (хоць і камандзірам аддзелаў) тое было не па чыне.

Князь Альбрэхт Саксонскі прывёз Кейстута ў Мальбарк. Паглядзець на ліцвіна збегся ўвесь горад. Вось тады і было зробленае апісанне Кейстутавай знешнасці, якое дайшло да нас.

У палоне Кейстут правёў каля васьмі месяцаў. Ён здолеў уцячы з дапамогай прыстаўленага да яго слугі — ахрышчанага тубыльца. Вылез праз дзірку ў сцяне, спусціўся па вяроўцы ў роў, слуга раздабыў яму коней і форменнае адзенне рыцара — белы плашч з чорным крыжам. Па дарозе Кейстут сустрэў сапраўднага рыцара, яны «ўзаемна адзін аднаго па-братэрску павіталі».

Асцерагаючыся пагоні, князь кінуў коней і пайшоў праз балота (пэўна, каб збіць са следу сабак), пераплыў раку Дрвенцу, дайшоў да Мазовіі, дзе княгіняй была яго сястра. І ўсё гэта рабіў ужо немаладым чалавекам, меў прынамсі пяцьдзясят гадоў (большасць яго сучаснікаў да такога веку і не дажывалі). З Мазовіі накіраваўся ў Літву — чамусьці пешшу (няўжо швагер не даў коней?), там у пушчы яго чакала ліцвінскае пасольства, якое двойчы было ў Мальбарку, пэўна, дамаўляліся пра выкуп.

Кейстут Гедымінавіч вырваўся з палону ў лістападзе 1361 г., а ўжо ў канцы сакавіка — красавіку наступнага года крыжакі здабылі новую гучную перамогу — знішчылі Ковенскі замак, адзін з галоўных у абарончай лініі Літвы. Уражвае скрупулёзнасць і прадуманасць аперацыі. Задоўга да паходу спецыяльна падобраныя шпегі-рамеснікі цішком вымералі вышыню і таўшчыню муроў, глыбіню падмуркаў замкавых сценаў. Па атрыманых мерках збудавалі абложныя машыны, у тым ліку некалькі рухомых вежаў. Для апошніх важнай была дакладная вышыня, каб з падведзенай на колах вежы можна было лёгка пераскочыць на замкавую сцяну. Машыны і вежы ў разабраным выглядзе прывезлі караблямі па Нёмане, як і складныя часткі наплыўнага моста.

Ордэн сабраў велізарнае войска са сваіх і замежных рыцараў з Германіі, Англіі ды Італіі. Рухалася яно спакойна і паволі, прыйшоўшы пад Коўна, рыцары за тры дні наладзілі мост і сабралі абложную тэхніку. Падышлі дуумвіры з даволі шматлікім атрадам, але не маглі і думаць справіцца з арміяй крыжаносцаў. Ліцвінаў папросту адцяснілі далей ад замка і адгарадзілі палявымі ўмацаваннямі з валам ды ірвом. Перамовы з магістрам вёў Кейстут (хоць у войску быў сам вялікі князь), што сведчыць пра яго выключную пазіцыю ў дзяржаве. Дамовіцца не ўдалося, і крыжакі пачалі штурм з выкарыстаннем усіх наяўных сродкаў. Разбілі дзве вежы, зрабілі пралом у сцяне, захапілі і разбурылі замак. Ад абаронцаў ацалелі нямногія, у спісе палонных аказалася ўсяго 36 чалавек.

Не спяшаючыся, крыжакі адслужылі падзячную імшу (якраз быў Вялікдзень), даруйнавалі замак і няспешна пайшлі ў Прусы, разабраўшы за сабой мост.

Некаторыя гісторыкі ўжо ў наш час не маглi зразумець, чаму дуумвіры ў такой сітуацыі не спынілі наступальныя дзеянні на Русі. Пісалі пра недальнабачнасць Альгерда з Кейстутам, памылковасць такой іхняй палітыкі. Адзін з даследчыкаў зазначыў, што далучэнне велізарных земляў Русі распыліла сілы ліцвінаў, чым скарыстаўся Ордэн. Маўляў, ліцвінская палітыка зайшла ў тупік, бо ўжо немагчыма было справіцца з дзвума задачамі: абаронай на поўначы і наступам на ўсходзе. Але ж рэальна дуумвіры спраўляліся, і каму як не гісторыкам пра гэта ведаць?! Другі даследчык уражваўся «нерэалістычнасцю палітыкі Альгерда» ў сітуацыі вайны на два франты. Трэці, ведаючы, што эскалацыя вайны з Ордэнам не затрымала экспансіі Літвы на Русі, назваў гэта «своеасаблівым парадоксам».

Мне бачыцца тут не парадокс, а мудрасць ліцвінскіх кіраўнікоў-дуумвіраў, якія лепш за каго іншага разумелі сітуацыю і прымалі адэкватныя рашэнні. Успрымалі ордэнскую экспансію як невылечную, але несмяротную хваробу. Яшчэ іх бацька, вялікі Гедымін, наладзіў эфектыўную сістэму стрымлівання ордэнскага націску. Ён збудаваў некалькі мураваных замкаў, напавіў старыя ў гарадах, стварыў дасканалую службу выведкі і хуткага рэагавання на крыжацкія напады. А сам у гэты час распачаў шырока закроеную экспансію на Русі.

У крыжакоў былі кароткія пяты, каб захапіць Літву. Нашкодзіць — так, знішчыць — не. Рыцары-госці прыйшлі і пайшлі, а свайго войска Ордэн меў замала, каб здабыць

ліцвінскія гарады і замкі са «шчыта Гедыміна»[§], не кажучы ўжо пра іх утрыманне сярод варожага насельніцтва.

А новыя землі на Русі да Літвы пераходзілі найчасцей добраахвотна, каб знайсці абарону ад татараў. Іх далучэнне ўзмацняла мілітарную сілу дзяржавы, і неўзабаве дуумвіры маглі ўжо дазволіць сабе адначасовую вайну на два франты. Іх дзяржава становілася сапраўды вялікай.

Развіццё падзеяў паказала, што браты-дуумвіры мелі рацыю — да самага скону Альгерда і пазней інтэнсіўны націск Ордэна не прыносяў яму істотных поспехаў. Як заўважыў адзін з гісторыкаў, міналі дзесяцігоддзі, а крыжакі ўсё хадзілі здабываць тыя самыя замкі і мясцовасці. Ліцвіны пры гэтым стараліся даць адэкватны адказ.

Ужо праз год пасля знішчэння ковенскага замка ў красавіку 1363 г. вялікі магістр зноў быў вымушаны яго разбураць — ліцвіны вельмі хутка адбудаваў фартэцу. Праз пяць гадоў, у 1368 г., крыжакі зноў хадзілі здабываць гэты замак, па сведчанні храніста, «непрыкметным чынам другі раз адбудаваны». А ў палякаў Любарт з Кейстутам забралі ўсё, што здабыў іх кароль у кампаніі 1366 г., усяго праз тры гады, адразу пасля яго смерці.

Скоўваючы па меры магчымасці ордэнскія сілы і не зважаючы на тактычныя няўдачы на захадзе, Літва ірвалася на ўсход. Крыжакі здабылі ковенскі замак увесну 1362 г., а ўжо ў канцы лета — верасні гэтага ж года Альгерд правёў два нечуваныя па дзёрзкасці паходы ў стэп супраць татараў. У першым паходзе ён падпарадкаваў ладны кавалак Украіны: большую частку Чарнігава-Северскай (гарады Чарнігаў, Ноўгарад-Северскі, Трубчэўск, Пуціўль і Курск) і Пераяслаўскай земляў. Годам раней ці ў самым канцы 1361 — пачатку 1362 г. да Вялікага Княства Літоўскага была далучаная Кіеўская зямля.

Другі паход, які закончыўся знакамітай бітвай на Сініх Водах (канец верасня — пачатак кастрычніка 1362 г.), па ацэнцы ўкраінскіх гісторыкаў, прывёў ні многа ні мала да вяртання ў Еўропу асноўнага масіву ўкраінскіх земляў з-пад уплываў качавога свету. Менавіта, сіняводская перамога ліцвінаў запачаткавала ўтварэнне балтыйска-чарнаморскай гандлёвай зоны, разгортванне земляробчай каланізацыі стэпу, асяданне на зямлі і ўкраінізацыю качэўнікаў, узнікненне казацтва, стварэнне Крымскага ханства. Не кажучы ўжо пра такія «дробязі», як вызваленне ад татарскай няволі Цэнтральнай Украіны і пашырэнне дзяржаўнай тэрыторыі Літвы да вусцяў Дняпра і Днястра на поўдні і руслаў Ворсклы і Ціхай Сасны на паўднёвым усходзе.

Каля Сініх Водаў (побач з сённяшняй вёскай Таргавіца на рацэ Сінюха ў Кіраваградскай вобласці) Альгерд меў справу не з усёй сілай Залатой Арды, а толькі з трыма яе князямі-бекамі, якія падчас развалу адзінай татарскай дзяржавы здабылі самастойнасць. Адпаведна выбраны палітычны момант, дасканалая падрыхтоўка (можна не сумнявацца, што і ў сіняводскім паходзе ніхто ў ліцвінскім войску не ведаў, куды выпраўляюцца) прынеслі першую ў гісторыі перамогу над татарамі на іх тэрыторыі.

[§] «шчыт Гедыміна» — так прапаноўваю называць лінію замкаў, складзеную са старых гарадскіх (Ваўкавыскі, Слоніўскі, Гарадзенскі, Наваградскі) і новых гатычных, закладзеных Гедымінам (Лідскі, Медніцкі, Віленскі, Ковенскі); тая лінія мела бараніць Літву ад крыжакоў.

Захаваліся пазнейшыя апісанні бітвы, з якіх вынікае, што адной з важнейшых прычынаў перамогі ліцвінаў была прадуманая тактыка бою. Па-першае, войска Альгерда стварыла баявую лінію з некалькіх гуфаў, пастаўленых праз пэўныя прамежкі. Гэта забяспечыла прастору манеўру, менавіта выхаду з-пад хмараў татарскіх стрэлаў (татары выкарыстоўвалі тактыку залпавага абстрэлу).

Па-другое, ліцвіны не паддаліся на традыцыйны татарскі тактычны прыём «імітацыя ўцёкаў», не кінуліся ў пагоню і не парушылі баявыя шыхты. Па-трэцяе, спецыяльна падрыхтаваныя конныя арбалетчыкі ліцвінаў мэтанакіравана выбівалі цяжкаўзброеную татарскую кавалерыю.

Усе гэтыя дзеянні мелі мэтай прымусіць татарскіх ваяроў зрасходаваць запас стрэлаў і пайсці ў лабавую атаку. Тут ужо спадзяванне было на індывідуальнае баявое майстэрства ліцвінскіх рыцараў-баяраў, адшліфаванае ў бясконцых баях з крыжакамі. Задума Альгерда цалкам удалася.

Літва — рэгіянальная імперыя

Дуумвіраў, несумненна, непакоіла сітуацыя на паўночным захадзе і поўначы, дзе Ордэн усё павялічваў мілітарны націск адначасова з двух кірункаў. Неяк у 1363 г. атрад крыжакоў з Інфлянтаў у паходзе супраць Жамойці пайшоў на дымы ад пажараў і сустрэўся з аддзелам братоў-рыцараў з Прусіі, якія прыйшлі па той самай справе. Павіталіся, пагаманілі і разыйшліся далей паліць і рававаць.

У 1365 г. здарылася небывалае: у Ордэн перабег князь Гедымінавіч — унук Гедыміна Бутаўт Кейстутавіч. Нешта не падзяліў з бацькам, і калі той быў у паходзе, перайшоў з групай баяраў на тэрыторыю Прусаў. На цырымонію хрышчэння высоканароджанага язычніка манаршага роду ў Каралявец² крыжакі сабралі замежных рыцараў, маўляў, глядзіце, якія мы спраўныя ў пашырэнні святой хрысціянскай веры! Ужо ў тым годзе нова-ахрышчаны каталік Генрых прыняў ўдзел у рабаўнічым паходзе супраць сваёй радзімы, але некалькі яго баяраў перабеглі да сваіх і раскрылі планы крыжакоў.

² *Кёнігсберг, сёння расейскі Калінінград*

Пераход у Ордэн Бутаўта быў менавіта здрадай, уцёкамі да ворага, а не палітычнай эміграцыяй, як пазней здарылася з Вітаўтам. Дарэчы, па інфармацыі хронікі, у тым самым 1365 г. у паходзе супраць Ордэна ўдзельнічаў «князь Аляксандр» (хрысціянскае імя Вітаўта). Верагодна, гэта першая звестка пра ўдзел у ваенным паходзе маладога Кейстутавіча — будучага вялікага князя.

Таксама невыпадкова і якраз у 1365 г. у Мальбарку з’явіўся польскі кароль. Казімір III прыбыў у ордэнскую сталіцу з афіцыйным візітам, дзеля «азнаямлення са становішчам у краіне». Усё аглядзеў: умацаванні, склады з прыпасамі, збраёўні і, напэўна, пра тое-сёе з ордэнскім кіраўніцтвам перагаварыў. Аказалася, у наступным годзе ён збіраўся пачаць новую вайну з Літвой і веў, як заўсёды, грунтоўную падрыхтоўку — шукаў грошы і саюзнікаў.

А ў гэты час разгортваўся турэцкі наступ на Еўропу. Султан Мурад (1359–1389 г.) заваяваў Фракію і ў 1365 г. перанёс сваю сталіцу з Малой Азіі ў Адрыянопаль. Візантыйская імперыя заставалася імперыяй хіба ва ўспамінах, а ў рэальнасці аказалася абмежаванай да Канстанцінопаля з найбліжэйшай ваколіцай.

У наступным 1366 г. Казімір III распачаў чарговую і апошнюю ў сваім жыцці вайну з Літвой — заатакаваў уладанні Любарта і белзскага князя Юрыя, сына Нарымонта. Добрая падрыхтоўка прынесла плён. Якраз і яўна невыпадкава актывізаваліся ордэнскія войскі (пэўна, дзеля гэтага Казімір III і ездзіў у Мальбарк) — правялі некалькі паходаў супраць ліцвінаў і пачалі будаваць новы замак над Нёманам. Кейстут, натуральна скіраваўся туды, каб перашкодзіць.

Казімір III паспяхова правёў ваенную кампанію і, паводле дамовы 1366 г., якую з ліцвінскага боку падпісаў вялікі князь Альгерд «з браццый», атрымаў значную частку Валынскай зямлі. Любарт захаваў толькі Луцк з некаторымі уладзімірскімі воласцямі. Згода на тэрытарыяльныя страты і падпісанне міру самім вялікім князем (раней абыходзіліся без яго) паказваюць, як патрэбен быў ліцвінам спакой на захадзе.

Дуумвіры разумелі, што ў наступе на Русь нельга збаўляць тэмп, пакуль у татараў «замятня», а Масква не ўвабралася ў ранейшую сілу. Хай на паўночным захадзе шалее Ордэн, хай польскі кароль бярэ, апрача Галіччыны, большую частку Валыні (потым з ім разбярэмся), але трэба ўсімі сіламі імкнуць наперад, на ўсход і поўдзень, туды, дзе Русь кладзецца бязмежнымі прасторамі пад капыты ліцвінскіх коней!

Як паказала гісторыя, разлікі дуумвіраў былі дакладнымі. Кароткі спрыяльны адрэзак часу між 1359 і 1366 гадамі яны выкарысталі напоўніцу.

А ў Паўночна-Усходняй Русі хутка вяртала свае пазіцыі Маскоўскае княства. Дзмітры Іванавіч падростаў, а галоўнае, меў добрых дарадцаў і памочнікаў. Зноў зліліся ў адно цэлае тры часткі ягонай дзяржавы, быў вернуты тытул вялікага князя ўладзімірскага. На фоне расколатай Арды Масква вырастала на галоўнага спаджніка Літвы ў Паўночна-Усходняй Русі. Непасрэднае ліцвінска-маскоўскае сутыкненне было непазбежным, і яно пачалося ў 1368 г.

Маскоўскае княства, вярнуўшы былую сілу, зноў пачало прыводзіць да пакоры меншых суседзяў і змагацца за стратэгічны плацдарм ва ўсходняй Смаленшчыне. Ліцвінскім дуумвірам належала прадэманстраваць здольнасць бараніць сваіх нованабытых васалаў у Паўночна-Усходняй Русі, найперш бліжэйшага саюзніка — Цверскае княства.

У 1368 г. Масква забрала ў Літвы найважнейшы стратэгічны пункт — Ржэву на Волзе. Час адказу прыйшоў. У лістападзе 1368 г. на маскоўскіх рубяжах з'явілася вялікае ліцвінскае войска, узмоцненае смаленскай і цверскай дружинамі. Яго вялі абодва дуумвіры з «усімі князямі літоўскімі». Пазнейшы летапісец персанальна згадвае маладога Вітаўта — *«і сын Кейстутаў Вітаўт быў тады яшчэ малады і не слаўны»*. За некалькі месяцаў перад гэтым Кейстут зрабіў імклівы выпадак супраць польскага ленніка — Мазовіі, можна сказаць, прадэманстраваў «класіку жанра» — спустошыў значную тэрыторыю і вывёў палонных раней, чым мясцовы князь паспеў сабраць сваё войска.

Альгерд, як заўсёды, з'явіўся неспадзявана для ворага. Яго чакалі і пільнавалі з паўночнага захаду ад Ржэвы, а ён прыйшоў з паўднёвага ўсходу. Спешна сабраныя з

навакольных земляў абаронцы былі лёгка адкінутыя. Альгерд паказаў, што бывае за парушэнне леннай прысягі, — пакараў смерцю мясцовых князькоў: старадубскага і абаленскага.

Маскоўскі князь малады Дзмітры Іванавіч спаліў пасады уласнай сталіцы і замкнуўся ў Крамлі, нядаўна абнесеным мураванай сцяной. Альгерд стаяў у Маскве тры дні, ягоныя войскі спустошылі Маскоўскае княства і вывелі шматлікі палон. Мясцовы летапісец параўнаў ліцвінскі наезд з татарскімі і назваў *«першай літоўшчынай»*.

Усяго непасрэдна супраць Масквы Альгерд правёў тры паходы. Наступны, у лістападзе 1370 г., праходзіў без Кейстута, бо якраз 5 лістапада памёр польскі кароль Казімір III, і пакуль уладу не пераняў наступнік — Людовік венгерскі, Любарт з Кейстутам адным паходам вярнулі Уладзімірскую, Холмскую і Белзскую землі. А яшчэ раней, у лютым таго ж года, Кейстут з Альгердам правялі вялікі паход у Прусы і каля Рудава далі жорсткую бітву крыжакам, якія паспелі сабраць свае сілы.

Дуумвіры планава і прадумана вялі вайну на два франты, а ў патрэбны момант канцэнтравалі свае сілы на ўсходнім ці заходнім кірунку. Гэта іх непасрэдна датычыла вядомае выслоўе: *«Сярэднявечны манарх больш сядзеў на кані, чым на троне»*.

У другім паходзе Альгерд стаяў каля Масквы восем дзён — да падпісання замірэння з князем Дзмітрыем. Неўзабаве быў пасланы вядомы ліст Альгерда да Канстанцінопальскага Патрыярха, які засведчыў уплыў Літвы ў Расіі на пачатку 70-х гадоў 14 ст. Альгерд звінаваціў Кіеўскага мітрапаліта — стаўленіка Масквы — у вызваленні мясцовых князёў з-пад прысягі вялікаму князю літоўскаму (*«здымае крыжацалаванне»*) і пералічыў адышоўшыя гарады — Вялікія Лукі, Калугу, Мцэнск, Вязьму ды іншыя.

Сітуацыя выглядала даволі звычайнай: пакуль Масква была слабой, драбнейшыя расійскія князі прызналі зверхнасць Літвы. Але як толькі Масква зноў увабралася ў сілу, пачалі перакідвацца да яе, бо інакш чакала жорсткая расплата. Літва далёка, а Масква — вось яна, побач! Зноў жа, дарэчы прывесці вядомае выслоўе наконт сярэднявечнай дзяржаўнасці: *«Улада манарха прасціралася так далёка, наколькі далёка даходзіла яго войска»*.

Трэці маскоўскі паход Альгерда ўжо не быў для маскавітаў нечаканасцю. Войскі сышліся і, раздзеленыя ярам, рыхтаваліся да бітвы. Пачаліся перамовы, на якіх Альгерд дасягнуў мэты — захавання незалежнасці свайго саюзніка, Цверскага княства.

У святле наяўных звестак, у тым ліку з расійскіх летапісаў, пра тры *«літоўшчыны»* дзіўна выглядаюць ацэнкі некаторымі гісторыкамі маскоўскіх паходаў Альгерда як няўдалых і безвыніковых. Атрымліваецца дзіўная рэч — *«няўдалы»* Альгерд спустошыць Маскоўскае княства, а яго гаспадар — *«удалы»* Дзмітры Іванавіч — не паказвае носа з Крамля. Вялікі князь літоўскі тымі паходамі дасягнуў усіх сваіх мэтаў, сярод якіх, аднак, не было поўнае знішчэнне Маскоўскай дзяржавы. Як падае пазнейшы беларуска-літоўскі летапіс, *«І сам, на каня сеўшы, дзіду ўзяўшы ў рукі і прыехаўшы да горада, дзіду тую да мура прысланіў і, едучы назад, сказаў голасна: «Княжа вялікі маскоўскі! Памятай пра тое, што дзіда літоўская стаяла пад Масквою!»*.

На заходнім фронце пераменаў не было. Ордэн узмацняў націск на Літву «абцугамі» — адначасова з Прусаў ды Інфлянтаў. Дуумвіры адказвалі даволі жорстка. Пра надзейнасць ліцвінскай абароны сведчаць крыжацкія хронікі. Напрыклад, у адной з іх пад 1375 г. знаходзім дэталёвае апісанне няўдалага ордэнскага нападу на ваколіцы Гародні. Гэта быў адзін са шматлікіх дробных рабаўнічых набегав. Атрадам з 30-ці чалавек камандаваў нехта «ў ордэнскім убранні на імя Луіус Лео» (Лявон Воўк). Ліцвінская выведка высачыла рух атрада, гарадзенскі ваявода патаемнымі пушчанскімі сцежкамі перахапіў рабаўнікоў на зваротнай дарозе і знянацку іх атакаваў. Цікава, што ліцвінскія воі пайшлі ў бой з «крыкам, уласцівым русінам», г.зн. праваслаўным беларусам (а хто яшчэ мог быць у гарадзенскім замку?!). Шкада, што храніст не занатаваў той баявы покліч нашых продкаў! Камандзір Воўк трапіў у палон, рэшту атрада таксама пахапалі ці пазабівалі, толькі праваднік здолеў уратавацца і прынёс у Прусы сумную вестку.

У 1373 г. зноў усплыла справа хрышчэння ліцвінскага дуумвірату ў каталіцтва. Чарговы Папа Рымскі Рыгор XI (пантыфікат — 1370–1378) паслаў да Альгерда з Кейстутам чарговую булу з заклікам перайсці ў рымскую веру. І гэтым разам — беспаспяхова.

Справы ў ліцвінаў ішлі няблага, бо ў 1376 г., адбіўшы чарговы вялікі паход ордэнскага войска, які дасягнуў Вільні і Трокаў, яны знянацку патурбавалі Польшчу. Кейстут разам з братам Любартам, сынам Вітаўтам, пляменнікамі Ягайлам Альгердавічам і Юрыем Нарымонтавічам атакавалі Сандамірскую зямлю і нават падышлі пад польскую сталіцу Кракаў. Паход меў за мэту замацаваць уладу ліцвінаў у Галіцка-Валынскай зямлі. Польскі і адначасова венгерскі кароль Людовік не мог пакінуць такое без адказу. Нагода паквітацца надарылася ўжо ў наступным годзе.

У траўні 1377 г. памёр вялікі князь Альгерд, пра што паведамілі свае і чужыя летапісцы. Па словах інфлянцкага храніста, пахаваны князь быў паводле язычніцкага абраду: «*Пры яго пахаванні, адпаведна літоўскаму забабону, было праведзена ўрачыстае шэсце, са спаленнем розных рэчаў і 18-ці баявых коней*».

Паводле ліцвінскіх звычайў і даўняй дамоўленасці паміж дуумвірамі, іх месцы павінны былі заняць загадзя абраныя і адпаведна выхаваныя сыны — Ягайла Альгердавіч і Вітаўт Кейстутавіч. Таму стары Кейстут прыехаў у Вільню і абвясціў маладога Ягайлу вялікім князем літоўскім. Здавалася, планы Альгерда і Кейстута няўхільна праводзяцца ў жыццё і пасля смерці аднаго з дуумвіраў: вярхоўная ўлада спакойна пераходзіла да абранага сына, без небяспечнага для дзяржавы перыяду міжуладдзя, сістэма дуумвірату працягвалася.

Аднак неўзабаве аказалася, што нешта пайшло не так. Кейстут перажыў Альгерда ўсяго на пяць гадоў — у 1382 г. быў задушаны ў Крэўскім замку.

Ладагульненне

Браты Альгерд і Кейстут супольна кіравалі краінай працяглы час — трыццаць два гады. Між імі ніколі не ўзнікала канфліктаў, пры ўсім старанні некаторых гісторыкаў знайсці іх не ўдалося.

Шукаючы аб'ектыўныя палітычныя прычыны ўзаемнай вернасці дуумвіраў (а яны, несумненна, мелі месца, напрыклад, усведамленне патрэбы трымацца разам дзеля стабільнасці ўлады ў краіне), усё ж варта аддаць належнае іх асабістым вартасцям. Выдатныя дзяржаўныя дзеячы, яны былі шчырымі і вернымі сябрамі, звязанымі моцнымі братэрскімі пачуццямі.

З дзяцінства браты выхоўваліся на дзяржаўных мужоў. Успомнім аскетызм Альгерда, які не браў у рот хмельных напояў, ці мужнасць Кейстута, які неўзабаве як вырваўся з працяглага палону, сеў на каня і пайшоў у чарговы паход. Успомнім сведчанне летапісца пра Альгерда, які ўсіх пераўзышоў розумам, і вялікую пашану да Кейстута з боку рыцараў Тэўтонскага ордэна — за мужнасць у баі і сапраўдную каралеўскую годнасць.

Напэўна, палова, калі не большая частка, жыцця братоў прайшла на конях і ў дарозе: ці то ў войнах супраць ворагаў (Кейстут змагаўся на захадзе, Альгерд — на ўсходзе), ці то ў далёкіх пераходах з краю ў край неабсяжнай краіны, каб дапамагчы брату ў асабліва важным паходзе.

Браты працягнулі справу бацькі — вялікага Гедыміна, паслядоўна і няўхільна ажыццяўлялі ягоную дактрыну «абарона на захадзе, наступ на ўсходзе», не адступаючы ад яе нават у найскладанейшыя часы. Дасягнулі надзвычайных вынікаў — павялічылі дзяржаву ў два разы! Аб'ядналі ў ёй амаль усе беларускія землі (за выняткам часткі Смаленшчыны). Ператварылі Вялікае Княства Літоўскае ў рэгіянальную супердзяржаву. Мяркую, мелі месца нават пэўныя праявы імперскай палітыкі ліцвінскіх уладароў. Напрыклад, прывядзенне да леннай прысягі расійскіх княстваў да самай Масквы, ці падтрымка слабейшых суседзяў супраць мацнейшых, як у выпадку маскоўскіх паходаў Альгерда.

Браты-дуумвіры вельмі не хацелі дапусціць крызісу ўлады ў краіне пасля свайго сыходу. Баяліся паўтарыць памылку бацькі. Таму старанна і загадзя рыхтавалі сабе замену: Альгерд — сына Ягайлу, Кейстут — сына Вітаўта. Верылі, што сістэма дуумвірату на аснове братэрскай любові і вернасці будзе працягвацца, і сваіх абранцаў гадавалі з дзяцінства ў «вялікім сяброўстве».

Іх спадзяванні не спраўдзіліся, таму што палітыка і ўлада — рэчы вельмі прывабныя і спакуслівыя, але падманлівыя і жорсткія. Тым большую павагу і захапленне выклікае жыццё і дзейнасць ліцвінскіх дуумвіраў, братоў Альгерда і Кейстута — сапраўдных волатаў, цела і духам.

Aleš Kraūcevič

Realm of Giants

ALHIERD AND KIEJSTUT —
the Rulers of the Grand Duchy of Lithuania (1345–1377)

Historians often say that history is made by people. It is equally possible to either agree or disagree with this statement, but one thing is clear: immediate decisions (including those that defined the destiny of nations) are made by certain individuals. Their personalities leave their own unique imprints on the course of history. It is always interesting to learn about a person in history. To me it seems that the history of the state which was the cradle of Belarusian nation, yet scarcely known to modern Belarusians, can become more appealing if a connection is made between it and the fates of the state's rulers — the grand dukes of Lithuania. Haspadar — such was the title that our people used when addressing the ruler of the state long ago. From this term comes the form of polite address in the modern Belarusian language *чнадар* (*spadar*) just like honorifics in other European counties originated from the forms of address for kings: *pan* in Polish and Czech, *señor* in Spanish, *signor* in Italian, *monsieur* in French and so forth.

Introduction

In 1341, the King of Lithuania and Ruthenia Hiedymin died and his children were now on their own to rule the kingdom of their father. Many of them had already acquired considerable life experience and were able in statecraft. Nevertheless, everyone had their fair share of hardships, for by that time the situation in their realm as well as near its borders was becoming complicated, particularly due to Hiedymin's testament.

Hiedymin divided his realms between his sons into almost independent principalities, where Jaūnut, the youngest of his sons, was granted the title of Grand Duke and the throne in Vilnia — Hiedymin's capital. Before this event not a single chronicle had ever mentioned Jaūnut. This might have been because he was too young (exact birthdates of Hiedymin's children are unknown) and had not done anything worthy of noticing or maybe he was not that active and able. The deeds of his brothers, on the other hand, were described by chroniclers in detail on multiple occasions.

In the 16th century a Ruthenian chronicler made this record: "After his father's death Jaūnut, the youngest son, whom Hiedymin loved the most, was granted the leadership over his brothers in the Grand Duchy of Lithuania, Ruthenia and Samogitia as well as Vilnia, the capital of the Grand Duchy of Lithuania, and its castles; he also granted Jaūnut the powiats (regional units in medieval Poland and the Polish-Lithuanian Commonwealth) of Ashmianny, Vawkamir and Braslaŭ". Most foreign chroniclers did not make any note about Jaūnut's reign, even though it lasted for four years.

The fact that no principle of primogeniture operated in matters relating to accession to throne and the division of the country between the ruler's sons is an evidence of the fact that the Grand Duchy of Lithuania was by that time a patrimonial state, i.e. it was the property of the Grand Duke himself. On the other hand, by that time in Western Europe there was a separation between the king and the kingdom. The country (**the kingdom**) and the title of the monarch (**the king**) coexisted separately. The kingdom was not the property of the king; he was only considered to be its ruler. The situation was similar also in Central-Eastern Europe — the Kingdoms of Poland, Hungary and Bohemia.

Meanwhile in Lithuania as well as in North-Eastern Rus' (Russia) the state was still patrimonial. It was considered the property of a grand duke or prince. Hiedymin divided his realm between his sons and chose his heirs in accordance with his will. His contemporary — the ruler of the Principality of Moscow Ivan Kalita — did the same.

This division weakened the state; its vassal princes enjoyed a high level of autonomy and were almost independent. Some of them even minted their own coins. The real threat of internal conflict arose, for each of Gediminid princes could push his claim to the grand ducal throne by right of being born into the ruling dynasty. In general, the struggle between brothers and close relatives for the crown was quite common for medieval Europe and the eldest of them was not always a victor in this struggle.

Hiedymin's decision concerning succession to the throne can hardly be explained rationally as much as it is hardly believable that a father's love blinded such a refined politician and a diplomat. Perhaps he put too much trust in the strength of the traditions, namely the sanctity of the haspadar's last will, or was over-confident that his sons would obey his will even after his death. It is unlikely that we will ever find out about his true motivation and therefore the only remaining variant is to accept the version given in the chronicle, as many historians have done — Jaunut was Hiedymin's most beloved son. This version can be indirectly proved by the fact that later on Alhierd and Kiejstut chose not their eldest, but their favourite sons as their successors.

Despite being unnoticed in written sources, Jaunut had great political support, first of all from his mother — Grand Duchess Jeuna and, probably, from one of his elder brothers — Prince Narymunt of Pinsk.

The duumvirate of Alhierd and Kiejstut was not the first one in the history of the Grand Duchy of Lithuania. About eighty years earlier two Orthodox princes had ruled it jointly — Voishalk, son of Mindaugh, and Švarn Danylovyeh (in 1264–1267).

Alhierd and Kiejstut lived tempestuous lives, full of different kinds of events and strongly intertwined. Throughout their reign hardly a year passed without any military campaign, whether organised by them or their enemies, any kind of epidemic pestilence or an important diplomatic action.

The aim of this book is to tell the story of these extraordinary men, how their personalities and traits of character manifested themselves in different life situations and, what is most important, to highlight their merits to Belarus.

Great People can be seen from Afar

MOST of the information about the Grand Duchy of Lithuania in the 14th century and the lives of its rulers can be found in narrative or so-called descriptive sources — chronicles and codices. Much of it is to be found in the Lithuanian-Belarusian chronicles¹, most of which, however, were created long after the period of rule of the duumvirs, viz. 15th — 16th centuries. Nevertheless, there is no doubt that their authors were familiar with oral retellings of past historical events and most likely used some sources that we do not have access to now. The same can be said about “The History of Poland” by Jan Długosz (written during the period 1455 — 1480), “The Chronicle of Poland, Lithuania, Samogitia and all of Ruthenia” by Maciej Strykowski (the second half of the 16th century) as well as the the chronicles created in e.g., Novgorod, Pskov, Moscow and Tver.

¹ The term “Belarusian-Lithuanian chroniclers was introduced on international historiographical level by the prominent historian *Mikałaj Ułaščyk* and is used to denote that these written sources were created in accordance with Belarusian written tradition.

Moreover, both Jan Długosz and a 16th-century Moscow chronicler mentioned Alhierd as Hiedymin’s direct successor. Jaunut, on the other hand, was mentioned only in the records that cover the events relating to his dethronement.

There are also accounts of the deeds of Alhierd and Kiejstut in the sources created by their contemporaries or those who lived approximately at the same time. Such sources include the chronicles of Great Novgorod and Pskov, the Chronicle of Livonia by Herman von Warthberge and the New Prussian Chronicle by Wigand of Marburg.

There is also some information in the chronicles created in the countries neighbouring on the Grand Duchy of Lithuania, first of all in Poland. These records relate to the many years of strife between Poland and Lithuania for the lands of Galicia-Volhynia. The kings of

Hungary interfered in this conflict on several occasions, hence Hungarian chroniclers pay a certain amount of attention to Lithuania. In particular, there is an interesting description of a Polish-Hungarian campaign that took place in 1351, when Kiejstut made his illustrious oath.

Furthermore, thanks to the fact that both duumvirs maintained active contacts with the countries of the Catholic West, where there had been a long-standing tradition of official documentation, historians now have a range of official papers and diplomatic correspondence at their disposal.

When dealing with neighboring states in the east most agreements and oaths were made in an oral form — in Rus' those who did it “kissed the cross”. Nevertheless, there are some exceptions. For instance, there is a letter from Alhierd to the Patriarch of Constantinople that contains important information on the sphere of Lithuanian political influence in North-Eastern Rus'.

Nonetheless, there is too little material to create detailed biographies of the duumvir brothers. Just like a mosaic panel with missing pieces they have to be restored piece by piece, with a certain amount of guesswork and assumptions. Still, by the comparison with the many of the preceding grand dukes of Lithuania things look not too bad. For example, almost nothing is known about the rulers of the Grand Duchy of Lithuania in the last decades of the 13th century, even their true names are still in question.

We do not have any portrait depictions of Alhierd and Kiejstut either, for the revival of the art of painted and sculptural portrait in Europe had just begun. But there is another source that we can use — the textual descriptions of our heroes' appearance left by their contemporaries.

iedymín's Kin

Biographical data:

ÁLHIERD, one of Hiedymín's eldest sons, was born around 1303–1305 and died in 1377. During his father's reign, he was the Prince of Kreva and Viciebsk. Álhierd became the Grand Duke of Lithuania in the period between the end of 1344 and the end of 1345. Together with his brother Kiejstut he created a duumvirate. Álhierd held the title of Grand Duke and focused his political efforts towards the East. He almost completed the unification of Belarusian lands with only the Land of Smalensk being relatively independent. In addition, he achieved success in creating and realising the program of uniting all East Slavonic lands under the rule of the Grand Duchy of Lithuania. During his reign, the Grand Duchy expanded at the cost of the vast territories of modern Ukraine and almost whole of the lands of Briansk and Smalensk.

For the first time in history Álhierd defeated the Tatars on their own turf in the Battle of Blue Waters that took place in 1362. During his rule, the Grand Duchy of Lithuania rose to be the major power of Eastern Europe.

His son Jahajla was the founder of Jagiellonian dynasty of the Polish kings.

KIEJSTUT was Álhierd's younger brother. He was born around 1308–1310, died in 1382 r. His core demesne in the Grand Duchy of Lithuania included Podlasie as well as the Principality of Troki and the Principality of Hrodna. His main residence was in Troki Castle. Thanks to his efforts the Grand Duchy achieved the state it was in 1344 and in the beginning of 1345. In joint rule with his brother Álhierd Kiejstut was responsible for foreign policies in the west and was the main organiser of the defence of Lithuania from the State of the Teutonic Order.

After Álhierd's death, Kiejstut could not find common ground with his son Jahajla, who was now the Grand Duke of Lithuania. He stripped his nephew of the title and ruled as Grand Duke himself in 1381–1382, then losing to Jahajla in an internecine war. In 1382 Kiejstut was strangled in the dungeon of Kreva Castle.

He had two sons, who later became Grand Dukes of Lithuania: Vitaūt and Sigismund.

In order to make this picture complete it is also important to say something about Grand Duke Jaūnut (ruled in 1341–1345)

JAŪNUT, son of Hiedymín, was probably between 1306 and 1309. The date of his death is uncertain (somewhere after 1366). He inherited the grand ducal title in accordance with the will of Hiedymín. He ruled an appanage principality consisting of the lands of Vilnia, Ashmiany, Vawkamir and Braslaŭ. During his reign Jaūnut did not accomplish anything of note and his first mention in written sources is connected with his loss of power.

After escaping from prison, he found asylum in the Grand Principality of Moscow, where he was baptised in accordance with Orthodox rites and took the Christian name Ivan as his Christian name. Around 1347 he reconciled with his brothers and returned to Lithuania, where he was granted the Principality of Zaslaŭje and became the founder of the noble family of Zasławski

The Upbringing of the Future Monarchs

The birthdates of Alhierd and Kiejstut are also uncertain, but historians have ascertained that the former was born circa 1303–1305, whereas the latter — approximately in-between 1308 and 1310. There is no information about their childhood, but it is certain that as the offsprings of a monarch's family they received a proper education that first and foremost sharpened their martial skills. Undoubtedly, they learned it all the hard way, spending a lot of time in the saddle and were adroit in wielding weapons. There is evidence that as a mature man Kiejstut personally engaged his foes in battles. The same can be said about Alhierd, who led armies during military campaigns to distant lands.

Aside from perfecting their combat skills and horseback riding, the princes learned to command troops. They learned it the hard way, as a warrior's life had never been safe (Alhierd limped on his right leg, which he probably damaged during a battle or a training). It was not enough just to be of noble birth to lead a military campaign, one must have special capabilities and personal authority, must be able to command and lead the way, travel long distances with an army, choose a camping site, organise the watch, reconnoitre or prepare a sudden incursion to enemy territory — all of these skills were pivotal. To establish the route of an enemy army, to block its path and to prepare an ambush or to rush into a pursuit were abilities of no lesser importance. Therefore, at the beginning the young princes were guided by experienced military commanders.

Both brothers could read and speak Western Ruthenian (Old Belarusian), Alhierd also knew German, which can be proved by a contemporary's direct testimony. It was also likely that Kiejstut spoke German, as he had fought the knights of the Teutonic Order on many occasions and had had to negotiate with them many times. Once when he was escaping from captivity, Kiejstut dressed as a Teutonic knight met an actual knight. After exchanging greetings, the latter did not realise that the man he had passed by was actually a Lithuanian duke in disguise. It is also known that Kiejstut spoke Old Belarusian, for there is even a written proof of that fact: a Hungarian chronicler heard Kiejstut saying a phrase in that language and wrote it down by ear.

Unlike Jaunut, by the time of their father's death Alhierd and Kiejstut had already become prominent and experienced rulers and military commanders. Moreover, they had already taken part in several military campaigns together. Such experience probably benefitted their both in dethroning Jaunut.

Several descriptions of the brothers' appearance written by their contemporaries have survived until now. Both descriptions come from the Teutonic Order, where the duumvirs were well-known and closely watched, for the fate of the Order itself depended on them.

This is what the Order's diplomats (and spies) wrote to their superiors about Alhierd: "A man of great stature with a rosy long face and a long nose, very expressive blue eyes,

fair bushy eyebrows and a fair beard touched with grizzle like his hair that receded near his high forehead. He is higher than average, neither too stout, nor too slender. He has a powerful voice, yet his tone is pleasant as he speaks. He rides a horse excellently, but limps on his right leg as he walks. Therefore, he usually leans on a cane or on his squire's shoulder. He understands our language well and can speak German, but brings an interpreter with himself whenever we have a conversation." (The latter might reflect his prudence and judiciousness — Álhierd would prefer to have more time to make up his mind).

The surviving description of Kiejstut's appearance is also made by a brother of the Teutonic Order, who saw the duke when he was brought as captive to Marienburg: "Tall and stately, Kiejstut had shining eyes that burned on his pale face, long hair covered his head, whereas his chest was covered by a grey beard. Thin were his lips, yet every word he said was meaningful. When he threw threats, veins on his forehead swelled. He was truly frightening sight." Such description is not surprising, because Kiejstut, son of Hiedymin, had long been a pain the Crusaders' back. We may assume that in Prussia mothers would scare their children with his name.

Both brothers as well as the Teutonic knights followed the fashion of that time and grew long hair and beards.

The character of Álhierd was described by chroniclers from North-Eastern Rus' (what will later become Russia): there he was even more well-known than in the west: "This Álhierd was very prudent, spoke many languages and had power and possessions second to no one's. He was also very temperate, alien to vain temptations, pleasures and festivities or anything of such kind, yet the realm was on his mind every night and day. He despised drunkards and abstained from wine, beer, mead or any other kind of alcoholic drinks. Hence he had a great mind and sense, great were his schemes and by such cunning he conquered many lands, cities and principalities for himself. The power he held and the realm he ruled were greater than those of his father and grand-father." At the same time, the chroniclers would describe Álhierd as "malevolent" and "ungodly", for like his father he was a pagan.

In addition, the Grand Duke was a distinguished military commander: "Álhierd Hiedyminovich had such a habit not to let anyone know where his army shall march, why he gathers it, for even the voivodes (East European term for a military commander — **translator's note**) and the of the rest army did not know that, neither did allies, foes or foreign guests. Everything he did was a great secret, so the land where he plans to go to war would not find out about his upcoming attack. And with such cunning he conquered many lands, took many cities and conquered many lands, fighting wars rather by wisdom than by force. He was feared by many and excelled many in wealth and power."

This moment is clear: Álhierd fulfilled the main condition of success in a medieval military campaign — the surprise factor. It was impossible to keep a significant amount of troops in one place because it was difficult to provide food for all them and therefore most of the soldiers lived in villages nearby. It took several days to rally them all. Hence particular attention was paid to the enemies' intentions, so there would be enough time to prepare defences.

Kiejstut's character and his deeds are described in more detail by the chronicler of the Teutonic Order. Just like Alhierd in the East, there in the West he was a well-known person. In the Crusaders' sources Kiejstut's personality is represented from two points of view that contradict each other. The first one is a set of standard phrases that a western Christian chronicler (as well as an East Slavonic Christian chronicler) considered appropriate for the description of a pagan's personality. By verbally insulting him the chronicler emphasised his inferiority in comparison with the Christians. Hence come such phrases that the Order's chronicler used to describe Kiejstut as "a rabid dog" with "his diabolic folk". Meanwhile East Slavonic chroniclers used such epithets as "infidel", "ungodly" or "accursed" to describe Lithuanian haspadars or Tatar khans.

The second point of view can be seen in the chronicler's direct description of Kiejstut's personality. There one can see that the Order's knights respected this fierce Lithuanian no less than any Christian monarch: "Kiejstut was a very courageous man and always kept his word. When he prepared for an attack on Prussia, he informed the Marschall of the Teutonic Order about his intentions and always was there; when he made truce with the Order he had never broken it. Whenever he learned about strength and courage of any of the brothers (Crusader knights — A.K.), he would greatly honor him".

The Order's chronicler reports that in 1378 Kiejstut forbade his warrior to sacrifice one of the surrendered Crusader knights to the gods. There is another quite eloquent account that happened to a young prince who was Kiejstut's son. During a military expedition in Prussia he searched for a ford and began to drown in a tumultuous river. The local Teutonic Komtur (commander of a district) sent his men to rescue and then sent him back to his father, because the commander "wanted to earn Kiejstut's liking".

Probably the best characteristic and assessment of the personalities of Alhierd and Kiejstut is the fact that they were politically loyal to each other for more than 30 years. This is a rare case among politicians in the Middle Ages (and today). A Belarusian chronicler wrote this: "Grand Duke Alhierd and Grand Duke Kiejstut agreed that all their brothers must obey Alhierd, that any city or land will be divided evenly. And so they swore to each other to live in friendship and love until their death and not to conceive any foul schemes against each other. And they kept their oath until death."

On several occasions their adversaries tried to break the brothers up. There were many who made such attempts — both the rulers of the neighboring countries as well as the Pope and even the Holy Roman Emperor! They knew what to choose in order to tempt - to become the sole ruler was the best kind of bait for politicians. The brothers did not fall for it; they unraveled these schemes and sometimes used them to their own benefit. They gave the impression they were playing along, even pretended that they were already trying to bring each other down.

Kiejstut pretended that he had agreed to be baptised as a Catholic and to obtain a royal crown without Alhierd. The Pope and the King of Hungary rejoiced at such intentions, but the joy did not last. Indirect evidences of this "disagreement" can be found in written sources and even became a subject of discussion between nowadays historians about whether the "disagreement" took place or not. Nevertheless, this discussion is senseless:

the following events showed there was no conflict; the duumvirs imitated it in order to buy some time to thwart any threat to their realm.

Both brothers lived long lives, incredibly long by the standards of the time. Even in better times, the average lifespan in the Middle Ages was rarely higher than thirty years, whereas Álhierd died in his eighties and Kiejstut was murdered approximately in the same age. The reason behind such long lifespan is that the grand dukes did not have to contend with such problems with nutrition as the common people did. They would eat once in a day and often starved. Consider too their active lifestyle, regular physical exercises, clear environment and everything becomes obvious.

Both of them were prolific and had healthy offsprings. According to historians' account, Álhierd fathered more than twenty children from two marriages, whereas Kiejstut had ten children from one wife.

Álhierd married a Viciebsk princess when he was a young man (if not a boy). The local prince did not have any sons and as a result, his son-in-law became his heir after his death. When his first wife died, Álhierd married again around 1349; this time his bride was Princess Juliana of Tver.

Judging by what we know, Keistut's marriage was more romantic than political. His bride, however, did not think so, firstly because she was a priestess and did not plan to marry. This is what the chronicler recorded: "...Biruta promised to the gods to retain her maidenhood and people worshipped her as if she was a goddess herself". Keistut married her by force (unfortunately, in the Middle Ages this was rather the norm) and invited his brothers to the wedding. His father, on the other hand, is not mentioned among the guests. Historians therefore conclude that it took place after Hiedymín's death; the earliest date possible is around 1342. Many children were born in this marriage.

Faith as a Matter of Political and Personal Life

The matters of religion, faith of the grand dukes and their piety are worthy of a separate discussion, for religion had a very special, very important role in lives of medieval people. To be more precise, their whole lives, both private and social, were intertwined with religion. The life of a state was not different in that aspect, for in the Middle Ages every kind of political activity was covered with religious slogans and every ideology had a religious form.

The most relevant example is the activity of the Teutonic Order in the Baltic region. The Order's official ideological doctrine was based not upon something of their own creation (though, this is what the monastic knights basically did), but on a struggle against pagans to convert them to Christianity. And when it came to waging war on Christians, the Order's command accused them of supporting pagans and used it as an official *casus belli*.

Alhierd and Kiejstut were the men of their time, but above all they were outstanding politicians. The absence of religious fanaticism is a trait of character and more instrumental approach to religion was a feature common for true politicians everywhere and always. In order to marry the Viciebsk princess Alhierd had to convert to Orthodox Christianity, but when he became the grand duke, he returned to the faith and the beliefs of his ancestors and was buried in accordance with pagan rites. Kiejstut did not fear the wrath of his gods and coerced their priestess to marry him.

A rational pragmatic approach to religion was usual for Lithuania of that time period. It was a country, where the followers of several different religious confessions (two branches of Christianity and paganism) met and peacefully coexisted. The Orthodox Christianity appeared there in the second half of the 11th century and existed mostly in the cities. The grand dukes did not meddle with the activity of Catholic missionaries and even built churches for them (one in Navahrudak during Vicień's reign and two in Navahrudak and Vilnia during Hiedymin's rule). No wonder the King of Lithuania and Ruthenia declared to papal envoys in 1324: "Let everyone worship their God in their own way!"

While the religion of the grand dukes was a matter of their own choice in their demesne in Lithuania, in Rus', where there had been long-standing and much more prominent traditions relating to Christianity, the situation looked different. It was mandatory for a pagan to be baptised in order to become a ruler in that region.

There are certain historical speculations connected with the peculiarities of Alhierd's view on religion that requires further elaboration. For instance, we do not know where the idea of either the 'Lithuanian pagan empire' (i.e. the Grand Duchy of Lithuania), or the 'contemptuous attitude' of the Lithuanian pagans that supposedly ruled there towards their Ruthenian Christian subjects actually comes from.

When we take a more attentive look at facts both from the history of the Grand Duchy of Lithuania and Alhierd's biography, all these ideas begin to appear somewhat speculative. A good commentary on that myth was made by a person who does not have any bias concerning local Belarusian-Lithuanian disputes — an American scholar Timothy Snyder: "Lithuanian activists referred to an imagined Grand Duchy that fit their present predicament... and yielded to a Romantic nostalgia for paganism."

From its very beginning the whole history of the Grand Duchy of Lithuania reveals that conversion to Christianity was beneficial for its rulers significantly more than adhering to or supporting paganism. There are many known examples of cases when the Gedimnid Grand Dukes of Lithuania converted or at least declared their intention to convert to Christianity and so did many noblemen of Baltic patrimonial aristocracy. Meanwhile there are no accounts of conversions from Christianity to paganism. Certainly there were cases when one converted to Christianity due to political concerns, but secretly remained loyal to his former faith like Alhierd himself or Prince Bolesław-Jerzy II of Galicia-Volhynia. Back in the 13th century (to be more precise in 1264–1270), the Grand Duchy of Lithuania was ruled by two Orthodox Christians — Voishalk, son of Mindaũh, and Švarn Danilovich.

Mindaūh, the first ruler of the Grand Duchy of Lithuania, did officially adopt Catholicism. After a while, he decided that there is no more use of it on political arena and forgot about it. His murderer Daumont fled to Pskov, where he was baptised and ruled under the name of Timofey (Timothy) (and earned much glory in battles against pagan former countrymen). Vicień, Hiedymin, Álhierd and Kiejstut also officially declared their conversion to Christianity.

Illustrative is the story of Duke Bolesław of Mazovia. Originally a Catholic, he became an Orthodox Christian to claim the Principality of Galicia and Volhynia and took another name — Yuri (Jerzy). This why he is mentioned by the double name of Bolesław-Jerzy in history writing. Due to the fact that he still remained an extremely pious Catholic and attempted to introduce Catholicism to his new realm, Bolesław-Jerzy II was poisoned by local boyars (how harmful religious fanaticism can be for a politician).

It is hard to imagine that the Prince of Viciebsk, an Orthodox, (by that time Christianity had been present in Viciebsk for more than three hundred years) chose a pagan as his heir and gave his daughter in marriage to him without wedding — a ceremony that could be conducted only if both future spouses were Christians. A marriage without church wedding was considered illegitimate and the Prince of Viciebsk could not heap such disgrace upon his daughter.

The author of the Bychowiec recorded: “And when Duke Álhierd married Princess Uliana (this is a mistake: her actual name was Anna — A.K.) and was baptised in accordance with the rites of Ruthenian faith, the Lithuanian lords remained pagans. Grand Duke Álhierd did not harm them and did not impede them his faith. Also there were no people of Latin faith in Lithuania, only those of the Ruthenian.”

The eminent 16th-century chronicler Maciej Strykowski, who used sources that are not available to us now, mentioned that Álhierd erected two churches in Viciebsk — one on the territory of the Lower Castle and another “in the field beyond the stream”. Strykowski served as an officer and served in the Viciebsk garrison in 1573. Thus, he saw with his own eyes icons in the church of the Upper Castle — the icons that depicted Álhierd and his wife, the Princess of Viciebsk, wearing long Greek-fashion cloaks. Strykowski concluded: “Apart from Kiejstut, the Gediminids, being of Lithuanian descent, were christened in accordance with Ruthenian rites. Álhierd had already been christened in his father’s lifetime to marry Uliana (a mistake like in the one in the aforementioned chronicle, her actual name was Anna — A.K.) and claim the Principality of Viciebsk”.

In order to back up the theory about Álhierd’s pagan beliefs, its supporters refer to an indirect evidence from the Pskov Chronicle. From this evidence they conclude that Álhierd remained a pagan. According to one of the sources, it is said that in 1341 the people of Pskov suggested Álhierd to be christened and rule them as a prince. He replied that he wanted neither christening, nor principedom. However, in another source there is a latter version of his reply, according to which he answered that he did not want to be baptised because he had already done that.

The Pskov Chronicle version: The Nikon Chronicle version:

“And thus the Pskovians exhausted a lot in convincing Oligord (Oligerd), they wanted to baptise him and wanted to make him the Prince of Pskov; Oligord rejected the baptism and the principedom.”

Pskov Chronicles
(Russian: Псковские летописи.
Москва, 1955. Вып. 2. С. 95, 96.)

*“And then the Pskovians begged Grand Prince Olgerd Hiedyminovich a lot, for they wanted to baptise him so he could rule Pskov as its prince. He said to them that **he had already been baptised and is a Christian, thus he did not want to be baptised twice** (highlighted by me — A.K.) and become their prince”*

The Russian Chronicle According
to Nikon's Manuscript
(Russian: Русская летопись
по Никонову списку. Ч. 3.
До 1362 г. Санкт-Петербург, 1786. С. 178.)

Nevertheless, in his homeland Lithuania Alhierd adhered to his ancestors' faith and was buried (supposedly not against his own will) in accordance with pagan rites. His adherence to paganism is also proved by the fact that he is not mentioned in any source by his Christian name, whereas his brothers are mentioned by two names, e.g. Hleb-Narymunt, Liubart-Dzmitry and so forth.

The legend of the three martyrs of Vilnia, whom Alhierd supposedly sentenced to death because they refused to turn their back on Christianity, also cannot be considered a genuine proof that he was a zealous pagan. Scholars came up with a conclusion that this legend was created by Russian Orthodox apologists in the 19th century after the “miraculous discovery” of the remnants of these martyrs. In addition, historians confirmed that the legend about Franciscan monks killed by inhabitants of Vilnia in the 14th century (this one was also created by Catholic apologists) cannot be considered plausible either.

The grand dukes of Lithuania did not hinder the missionary activity of Catholic priests and monks and even favored them. Thus, Vicień built a church for Franciscan monks in Navahrudak, while his brother and successor Hiedymin saw another one erected in Vilnia.

There is no doubt that Kiejstut was a pagan. After all, this is understandable: his demesne was situated in Paniamonne (the region of the River Neman's basin — **translator's note**), where the paganism had been existing for thousands of years, whereas Christianity had been introduced several centuries previously. Rituals that took place during Kiejstut's oath and were described by a Hungarian chronicler are distinctly pagan.

In modern Lithuania a so-called pagan movement for the restoration of authentic old national traditions became quite prominent and Lithuanian neopagans regard Kiejstut as one of their greatest heroes. On the other hand, the image of a devoted grand duke loyal to his faith is a little bit distorted by the story of his marriage. Although he clung to his ancestors' beliefs and honored his gods, he was not afraid to take their priestess by force to become his wife. Once a politician, always a politician.

The Surrounding World, Tumultuous and Scary

Europe in Shock. The Black Death

The saying “there were no easy times in history” might have a point, but one must admit that the time of the duumvirs’ life was particularly harsh, for a great crisis in Europe reached its peak — the greatest crisis of the whole Middle Ages. Alhierd and Kiejstut had taken the helm of the Grand Duchy of Lithuania just several years before the event that overturned the life in Europe — the pandemic of bubonic plague known as the Black Death.

The crisis had already become apparent in the 14th century, when the climate began to worsen. The temperature decreased, years of drought alternated with those of heavy rainfall. Strongly dependent on the climate, medieval economy could not provide food for already large population that still had been growing from the beginning of the 11th century. Millions of Europeans starved, which led to an overall weakening of the immune system.

Experts consider this the reason why the Black Death spread so swiftly and had incredibly great death toll running into many millions. According to various estimates, many European countries lost from one third to half of their population. The overall population of Europe decreased from 73 million to 45 million in 1400.

This pandemic of bubonic plague that was known as the Black Death because of the black spots that appeared on the bodies of its victims. It was spread by fleas on rats’ bodies and rats got everywhere, whether it is by land or on board of ships that sailed across the sea. This disease had two forms — the bubonic (the swelling of lymph nodes) and the

pneumonic, the main symptom of which was coughing blood and that spread with the air.

The plague emerged on the coast of the Black Sea in 1346 and made its way mostly by sea. A year after it appeared in Italy, France and Spain. In 1348, the most horrible year, it reached the British Isles, Norway, Jutland and Dalmatia. In 1349, it ravaged the lands of Germany, in 1350 it came to Poland and eventually the East Slavonic lands in 1349 - 1353. In 1353, it even took the lives of the Grand Prince of Moscow Simeon Ivanovich (the son of Ivan Kalita and Hiedymin's son-in-law) and his family.

The authorities and physicians (first and foremost in Western Europe) struggled as they could and often did it right. They took measures to maintain hygiene and sanitation isolated infected territories, prohibited people from gathering around the beds of the sick or wearing their clothes etc. Still the only way to rescue one's life was to flee from cramped densely populated cities to rural backwoods, but that was possible only for the rich.

The crisis continued up until the middle and the second half of the 15th century, and although there were more epidemics to come, none of them achieved the scale of the Black Death. In Belarus the 14th-century crisis made an impact on the cultural layer that had been noticed by archaeologists. During excavations in Hrodna, I noticed a peculiarity in the stratigraphy (a number of archeological layers lying upon each other) of medieval posads (the settlements of merchants and artisans in Rus' — **translator's note**): the 13th-century layer is followed directly by this of the 15th. That means that in 14th no one was living here — the territory of the city diminished. The same discovery was made by a famous Belarusian archeologist Valiancin Sobal' in the historical part of Minsk.

The plague left a strong imprint on the mentality of Europeans, changed their views on the world, their attitude to life and art. The philosophy and the literature began to concentrate on the theme of death under the motto "Memento mori!" — "Remember to die!" The artists began to paint human skeletons that often took part in the Danse Macabre. The depiction of a skull became the symbol of the maxim "all is vanity", illustrated treatises on "the art of death" were created.

In contrast with educated people, public consciousness associated the plague with the wrath of God and sought the guilty among people at the same time. As often happens during the times of crisis, there was a notable escalation of a number of civil conflicts. A number of riots and rebellions occurred all across the Europe (for example, revolt in the cities of Italy, Jacquerie in France or Wat Tyler's Rebellion in England); pogroms against Jews became more frequent. They saved their lives by fleeing to Eastern Europe, including the territories of modern Belarus. Most of them arrived from Germany, that explains many Belarusian Jews have German surnames and why their language was Yiddish which is a dialect of German.

Nevertheless, modern historians claim that this crisis revived the economy. The old urban centres declined, but the new ones emerged. Due to the lack of workforce, the incomes of those who survived increased and so did their welfare. Farming communities expanded and became wealthier.

Feudal lords also tried to adjust to new conditions. In particular, many of them switched from farming to more profitable stock raising. As it was said by a famous French medievalist Jacques Le Goffe, the crisis “gave birth to the society of the Renaissance and the modern period which were more open and, for many, happier than the stifling feudal society”.

ife Still Thrives

This enormous crisis and the Black Death in particular left Europeans dreaded, but it did not stop the political and the economic life of Europe and overall technological and economic progress continued. There were advances in mechanics; different kinds of mechanisms were becoming more sophisticated: gear trains, crank mechanisms, boring mills, wheel jacks and cranes. New kinds of furnaces that were able to melt out cast iron appeared.

There was also a swift progress in the development of firearms and artillery in particular. New treatises and manuals on the art of war were created. Shipbuilding and navigation techniques saw dramatic improvements that led to the great geographical discoveries of the 15th century.

At this time the first universities emerged in Central-Eastern Europe (had been existent in Western Europe since the beginning of the 13th century): in 1348 in Prague and in 1364 in Krakow.

* * *

The political life was as vigorous as it would have been without crisis. Judging solely by works dedicated to the political history of that time period one might come up with a thought that there might have been no crisis at all.

The Black Death merely caused a break of several years in the Hundred Years War (or, to be more precise, in a series of wars) that began in 1337 and ended in 1453. This conflict was caused by attempts of French kings to take control of vast continental territories that belonged to England, yet not the whole of their French population was willing to comply. Beginning from the 14th century war was going with changing successfulness for both of the sides, though the English had decisive victories in almost every major battle. Then the French began to slowly gain the advantage and eventually England lost all of its continental holdings save for the castle of Calais on the coast of the English Channel.

Europe's two universal powers — the Papacy and the empire remained in a long and permanent conflict. Some countries supported the Pope, the other — the Holy Roman Emperor. Since 1309 the Roman Curia had been residing in Avignon located on the territory of the Kingdom of France and did the bidding of French kings. Beginning from 1378 the Catholic Church had been divided by the schism, now there were two (or sometimes even three) Popes elected by different factions of cardinals. Eventually, these events led to the surge of the movement for church reformation that became particularly prominent in England. A Lollard preacher named John Boll voiced a well-known thesis in front of the rebels of Wat Tyler: "When Adam delved and Eve span, who was then the gentleman?"

The Holy Roman Empire of the German nation remained nothing but a mere symbol of Europe's unity, for there was almost no central power and the title of Emperor was disputed between several noble houses. Although for the sake of prestige the emperors used to be coronated in St. Peter's Cathedral (in order to demonstrate their succession to the Roman Empire), in reality the Holy Roman Empire was a conglomerate made of dozens of states both big and small, most of which were located in German lands. In 1356 King Charles I of Bohemia became Emperor Charles IV and issued the so-called Golden Bull that legitimised the independence of several rulers within its territory.

By the 14th century, **Italy** had become distinctly divided into the economically prosperous north and less developed south. The whole territory of the peninsula was broken up into states with completely different governments that neighbored each other: the Republic of Venice shared borders with the Duchy of Milan, the Republic of Florence bordered the Papal State. In the south, there were the kingdoms of Sicily and Naples, which had strong central power.

The harsh competition between the oligarchic republics of Venice and Genoa sometimes resulted in wars ended with the victory of Venice. Genoa, though, preserved its sphere of influence within the East Mediterranean and on the northern coast of the Black Sea, where its main base of trade was the city of Kaffa (nowadays Feodosia) in Crimea. Meanwhile Venice was on its way to become the center of European economy.

On **Iberian Peninsula** the Reconquista was about to end with victory for the reconquerors. This was the reconquest of lands that had been previously occupied by Muslims in the 8th century conducted by Christian kingdoms. The major kingdoms of the peninsula such as Castile, Aragon, Portugal and Navarre had already stopped to cooperate in this task and were sustaining a period of conflicts both internal and external. Each of them had its own peculiarities in economy and politics, but each of them shared one problem: lower knighthood that had been serving to the cause of the Reconquista for generations. Now when the war was coming to its end this group of nobility also known as the *hidalgo* had nothing to do, but make troubles and interfere in different kinds of conflicts and political intrigues. Later in the 15th century, when the Age of Discovery had begun, the monarch sent these troublesome people as far as possible — to conquer the New World.

During the Reconquista, the sophisticated irrigation system that had been created by the Moors centuries ago was now falling apart. In many regions animal husbandry replaced

farming. The famous breed of Merino sheep, the longhair version of which had originally been bred in the 14th century, was especially popular. Their wool was in high demand in the centers of cloth manufacturing in Italy, England and Flanders. Spanish feudal lords began to expand the territories of pastures at the cost of peasants' landholdings.

The lands of Northern Europe were gradually falling under the influence of **the Hanseatic League** — a huge international union of merchants. It dominated trade in the North and the Baltic seas. It was even in control of the import and the export of such big country as England. In fact, the Hanse was not a state, but rather a union of cities of different countries, mostly German. Nevertheless, the Hanse conducted extensive external politics and did not hesitate to wage wars in case there was any threat to its interests. In the 1360s and the 1370s, it emerged victorious from a war against the Kingdom of Denmark, during which it even managed to capture its capital Copenhagen.

The people of the Scandinavian kingdoms of Denmark, Sweden and Norway were grew resentful of the strong influence of German merchants and feudal lords who did everything to gain holdings and titles in their lands.

The Eastern Roman Empire (Byzantium) had long lost its grandeur and power. It was constantly shaken by internal conflicts in many cases of which there had been foreign interventions, mostly Serbian and Bulgarian. The latter were not flourishing either; brief periods of stability for them were followed by wars, whether with its neighbors or internal conflicts.

In fact, it was about time for Christian Balkan countries to stand united against a new threat - the Muslim state of Turkey founded by Sultan Osman Ghazi. By the end of the 13th century he managed to unite several Turkish principalities (beyliks) and gave his name to the state he created — the Ottoman Turkey. Piece by piece it carved out patches of Byzantine territory in Asia Minor and moved its borders closer to Constantinople. In 1352, Turkish warriors and settlers landed in Europe and created their first foothold there by capturing the fortress of Tzympe.

The Balkan Christian states ceased to create an anti-Turkish alliance. Instead, they fought each other and thus the Turks conquered them one by one — first Bulgaria, then Serbia and eventually Byzantium. In 1366, for the first time in history, Emperor John V Palaeologus personally travelled westward to seek help from fellow Christians, but did not accomplish anything. The fate of Byzantium was sealed.

In the middle of the 14th century, the kingdoms of Hungary and Bohemia were the most powerful states in Central-Eastern Europe. **Bohemia** grew particularly strong during the reign of King Charles I (1346–1378) from the House of Luxembourg, who was also elected as the Holy Roman Emperor under the name of Charles IV. This outstanding monarch introduced the term “the Lands of the Bohemian Crown”. Apart from Bohemia and Moravia it included a substantial part of Silesia, Upper and Lower Lusatias and later Brandenburg (Branibor). After the latter had been added to its territories in 1373 Bohemia became a maritime state for a while with the access to the North and the Baltic seas. Charles I also

wanted to create the Archbishopric of Prague and founded Charles University in 1348 (just during the plague in Western Europe) — the first university in Central-Eastern Europe

Hungary was undergoing a process of consolidation thanks to the efforts of two monarchs from the Anjou dynasty: Charles-Robert (1308–1342) and his son Louis (Lajos) the Great (1342–1382) who managed to restrain upper nobility (traditionally very influential) and strengthened the central power. Moreover, Hungary rapidly expanded (especially during Louis's rule) in every direction and most of these attempts were successful. It took the coast of the Adriatic from Venice and successfully invaded Wallachia (Romania) and Moldova. Campaigns against the Kingdom of Naples, on the other hand, were not that successful. In 1347, a Hungarian army had just occupied Naples to hastily leave it the year later to escape the Black Death. The alliance with Poland gave Louis the Polish crown, which he held from 1370 until 1382.

The situation looked grim for **the Kingdom of Poland** that had been formally restored after Władysław I the Elbow-high (Hiedymyn's son-in-law) had been crowned as its king in 1320. His son Casimir III the Great (1333–1370) inherited a small country which consisted only of an insignificant part of what was known as “the realm of Piast” with many lands cut off by Bohemian, Brandenburgian and Teutonic conquests.

Nevertheless, this king earned his nickname for a good reason, for he managed to expand the borders of his state at the cost of enormous efforts and with prudence in diplomacy, governing and most of this all by the might of his arms. From a “petty Krakow king”, as he was called by his adversaries at the beginning of his career, he grew into a monarch at the helm of the one of Europe's major powers. Unfortunately, he did not leave any sons and thus, in accordance with the agreement, King Louis of Hungary took the throne of Poland in 1370 after Casimir had passed away. Then Louis's daughter Jadwiga succeeded him as the King of Poland and married Alhierd's son Jahajla in 1386.

Shattered into several lesser duchies, **Mazovia** was caught between several major states: Lithuania, the Order and Poland. Still it stubbornly clung to its independence and used any means possible to preserve it: from dynastic marriages with Lithuanian princesses to military alliances with the Teutonic Order. Some Mazovian duchies even managed to maintain independence at least partially until the 16th century when the Kingdom of Poland completely consumed them. Eventually, a Mazovian city called Warsaw became its capital.

In spite of the crisis that was shaking the whole Europe, the **State of the Teutonic Order** was growing strong. After colonising its territory with Germans it industriously built up its economy and increased its military pressure on Lithuania and Samogitia. The Teutonic knights did everything to capture it, as it was the only obstacle between them and their chapter in Livonia. The Order received help from numerous retinues of Western European knights seeking adventure, bounty and sole salvation in the war against pagans. This support (both military and financial) allowed the Order to continue its onslaught on Lithuania.

The only way to get from Western Europe to Livonia was by sea and as a result the process German colonisation did not achieve such a scale. That is why the local people managed to preserve its authentic culture and form the modern Estonian and Latvian nations. The only thing that was reminiscent of the Baltic past of Prussia, a completely Germanised region, was its name.

The Tatar state of the **Golden Horde** underwent dramatic changes. In mid-14th century, it stood at the zenith of its power. Several of its khans undertook several wise initiatives: founded and built cities, most of which were located in Volga basin and encouraged nomads to settle down. The region was no more one big open pastureland, as it is still considered even today. The other stereotype about the Tatars as long-standing adherents of Islam is also inaccurate, because even in the second part of the 14th century most of them remained pagans, the Islam was gradually spread almost exclusively among the nobility.

The khans of the Golden Horde kept a tight hold on the principalities of North-Eastern Rus' (Russia), making sure that none of them would become too powerful and sowing dissent among its rulers. This was a part of normal politics for empires that followed the principle "divide et impera!" (divide and rule!). Moreover, they forced the princes to compete for the title of Grand Prince granted by edict (yarlig) of the Khan himself. This edict gave the holder the right to rule the Grand Principality of Vladimir, granting him not only prestige but also the opportunity to amass wealth. The Grand Prince of Vladimir gathered tribute to the Khan from other Rus' princes and nobody except the grand prince himself knew how much he sent to the Horde and how much kept for himself.

By the middle of the 14th century **the princes of Moscow** were not undisputed rulers of the region, even though their state was one of the most powerful in the region which is most often called the Land of Vladimir-Suzdal or North-Eastern Rus'. The Khan of the Golden Horde often gave the yarlig to the weakest of the aforementioned princes to prevent the mighty ones from becoming even mightier.

The contender for the yarlig had to convince the Khan that he was fully loyal and at the same time pretend that he was weak and poor. In such cases gifts for the Khan and his court played an especially important role. The Princes of Muscovy seemed to have a special talent for gaining the khans' favour. The son of Ivan Kalita and Hiedymin's son-in-law Prince Simeon Ivanovich will serve as a good example: despite being known as the Proud, he broke all records for the number of journeys made to the Golden Horde. During his reign (1340-1353) he travelled to the Horde six times (i.e. once every two years) to earn the Khan's goodwill; eventually he was granted the yarlig that authorised his rule over the Grand Principality of Vladimir.

The Downfall of the Principality of Galicia and Volhynia

Shortly before Hiedymin's death, a new conflict began on Lithuania's north-eastern border — the struggle for succession of the Principality of Galicia and Volhynia. Once of the most powerful East Slavonic states, now it remained without a ruler after the end of Romanovich dynasty.

In 1340 a group of local boyars poisoned Bolesław-Jerzy. He was born in the marriage of Duke Trojden of Mazovia and Princess Maria of Galicia-Volhynia. Hence, when the last two princes of Galicia-Volhynia died in unknown circumstances, Bolesław had to a new ruler of this realm. For this he had to convert to the Orthodoxy (hence is his double name — Bolesław-Jerzy), but in spirit he remained a devoted Catholic.

The boyars of Galicia-Volhynia traditionally possessed a significant amount of influence. They assassinated Bolesław-Jerzy because he sought to impose Catholicism by force. A Polish chronicler mentioned the reason of this assassination: "for he sought to change their rights and their faith", whereas a Czech chronicler wrote that the poison had been so strong that the body of the poisoned man disintegrated.

It was then when it became clear that the medieval monarchy could not function properly without a monarch and became a tasty morsel for hungry neighbours. Bolesław-Jerzy died without an heir. The rulers of Lithuania, Poland, Hungary and the Golden Horde pushed their claims for the vast fertile and therefore rich lands of Galicia-Volhynia. The khans of the Golden Horde had been considered the vassals of Galicia-Volhynia since 1259, Prince Liubart-Dzmitry, son of Grand Duke Hiedymin, claimed it as the husband of its princess and finally King Casimir III of Poland was the relative of the last Prince of Galicia-Volhynia Bolesław-Jerzy.

Right after the latter's death Casimir III made two attempts to invade Galicia. At the beginning he did that with the help of the Hungarians. They joined Casimir in accordance with a treaty between him and King Charles Robert of Hungary. The former had no sons and officially recognised his nephews — sons of his sister and Charles Robert as the heirs to his throne, while the Hungarian promised Casimir III to help in his conquest of Galicia-Volhynia. Despite this help, the boyars of Galicia-Volhynia managed to repel the invaders with the help from the Tatars and the Lithuanians.

Nevertheless, a boyar called Dmytro Dedko, who led Galicia-Volhynia by that time, formally acknowledged the King of Poland as his liege as well as he swore fealty to the King of Hungary and Prince Liubart of Lithuania. In fact, he and his state remained politically

independent. The local boyars led by Dedko were aware of the need in a strong suzerain on the state's throne and their choice was obvious: it was Prince Liubart-Dzmitry. After all, he was Orthodox and there was no risk of his trying to spread Catholicism in his realm.

As the result of the first round of this fight, Liubart became the ruler of Volhynia, while Galicia was still ruled by Dedko, who recognised Liubart as his prince and the Tatar khan as his liege. When Dedko died in 1344 Liubart took over Galicia.

The Polish king, however, had no intention of reconciling himself to defeat. He took the title of "the Lord and the Successor of Ruthenia" and prepared for another onslaught that began when the time was right - in 1349 after the duumvirs had been defeated by the Order in a huge battle. At the same time, Casimir sought to expand the borders of his kingdom in other direction: for instance, in 1344 he tried to take Silesia from the Bohemians. After an agreement with Liubart had been arranged, a Lithuanian army took part in Casimir's Silesian campaign that, however, was unsuccessful and did not have any notable results.

The war for Galician-Volhynian lands between Poland and Lithuania with occasional participation of Hungary and the Golden Horde lasted almost until the end of the 14th century. It went with varied success with each of the sides and ended up in a partition: Volhynia became a part of Lithuanian territories, whereas Poland incorporated Galicia. Thus, the Kingdom of Poland acquired a big province with Orthodox Christian population and the foundation for the many years of Polish-Ukrainian conflict was laid.

The Art of Statecraft

AĹHIERD and Kiejstut grew up and matured in a fascinating country. The southern lands of Lithuania were populated mostly by East Slavonic people, while its south-east (the lands of Hrodna, Navahrudak, Slonim and Vawkavysk) and northwest (closer to Vilnia) was the home for the people most of whom spoke Baltic languages such as the Yotvingians and the Old Lithuanians (the Baltic tribe mentioned as the Litva in Ruthenian chronicles and the ancestors of the modern Lithuanian nation — **translator's notice**) that were still pagans. These lands were gradually Christianised from two sides — from the east (Belarus) with Orthodox missionaries and from Western Europe through the efforts of Catholic monks — the Franciscans and the Dominicans. Although the latter often gained support from the grand duke, their activity was not that successful, for among local people the Catholicism was firstly associated with the Teutonic knights who raided and scorched their lands under its banner.

As it was mentioned before, Alhierd had a chance to take part in Hiedymin's diplomatic campaign as a very young man. He took part in a series of marriages arranged by his father. In such a way Hiedymin bonded with almost all neighboring rules except the Grand Master of the Teutonic — this was probably solely due to the fact that a Teutonic knight could not marry.

All the chroniclers mention this event: "the Prince of Viciebsk had no sons, only a daughter, and so he married her to Alhierd and welcomed him to the Land of Viciebsk". This the earliest mention of Alhierd in written sources. Several years after, when his father-in-law died, Alhierd became the fully-fledged Prince of Viciebsk.

In the early 1330s, Alhierd began the construction of a mighty castle in Viciebsk — the first stone castle in the east of the Grand Duchy of Lithuania. The Chronicle of Lithuania and Samogitia reports that his wife Uliana saw this construction finished: “The year 1351 (1358). Princess Uliana, || the wife of Olgerd, finished the building of the castle of Viciebsk and the stone tower, while her husband fought in a war in Prussia as well as the truly astonishing palace in the Lower Castle. She surrounded the castle with walls with high towers that have been broken later, now only one wall reminds about this.”

Archaeologists discovered the remnants of that castle and the remnants of the foundation of one of the tower are exhibited today in a special pavilion. It has been found out that the castle had eight towers, each of which was three or four storeys high, while their walls were as thick as 3 meters near the foundation! Eventually, a monument to Alhierd has been created and put near the city hall of Viciebsk (firstly the pedestal in 2011 and then the statue in 2014) in independent Belarus after its people overcame the resistance of clergyman from the Russian Orthodox Church.

On the part of Kiejstut’s marriage there is a legend about how he fell in love with a pagan priestess called Biruta and forced her to become his wife having no fear of the Gods’ wrath. Probably thanks to this mention in the chronicle this name remains quite popular in modern Lithuania.

The information about the border of the demesnes of Alhierd and Keisut survived in a Belarusian chronicle, which, however, was comprised after the Union of Lublin in 1569. Therefore, the information given there must be adjusted with taking into account changes that happened within two centuries. The Principality of Krevia granted to Alhierd by his father’s testament had common border with the Principality of Viciebsk — his wife’s dowry. According to the same records, Jaunut also ruled a substantial principality that consisted of the lands Vilnia, Ashmiany and Braslaŭ, even though it had no large cities save for Vilnia. Kiejstut’s part of heritage included Staryja Troki, Hrodna, Koŭna, Upita and Lida as well as Podlasie.

Just like everywhere in these times, Lithuanian princes were free to conduct their own internal and external policies. For example, there are evidences of Kiejstut’s trade agreement that was made in 1342, as the result of which English merchants were free to travel across his territories.

The grand duke was in charge of coordination of foreign and internal policies, but the vassal princes were free and able to organise military campaigns, sent out envoys and arrange agreements with neighbors. Briefly speaking, they had freedom of tactical manoeuvres, whereas the affairs of strategical importance were considered and decided upon in Vilnia.

Due to its location, the Principality of Viciebsk was especially important for Lithuania, because of the Western Dzvina — the path to the strategical Rzhev-Toropets foothold in the Land of Smalensk and the key to domination over the whole Eastern Europe. This

region is the location of the watersheds and the sources of all the main rivers of Eastern Europe: the Western Dzvina, the Dnieper, the Lovat and the Volga.

The Grand Duchy of Lithuania established this foothold as early as by the end of the 13th century. Apart from control of international trade and major trade routes (i.e. rivers and portages on watersheds), the aforementioned rivers provided an opportunity to move troops quickly in any direction, including Veliky Novgorod and Moscow. The one that controlled this foothold held the keys to Eastern Europe.

No wonder that in the 14th century Muscovy tried to take this foothold for itself by any means possible and this foothold was the place where the first in history Lithuanian-Muscovite conflict burst out. This happened during the reign of Hiedymin and Ivan Kalita in 1335.

It is also not a coincidence that at the beginning of Jaunut's reign as Grand Duke Alhierd attempted to extend this foothold as far as the basin of the Oka River. For this purpose he organised a military campaign to Mozhaysk. By the way, it is considered that the name of this city is of Baltic origin and formed from the name of the river Mozhayka (formed from the word *Mazoji* — *small*, i.e. lesser in comparison with the Moskva River). Although Alhierd did not capture the city, this was the campaign that completely defined the political focus of the future Grand Duke of Lithuania — the east or, to be more precise, South and North-Eastern Rus' (Ukraine and Russia) and the Golden Horden as their suzerain respectively.

Kiejstut was responsible for relations with Lithuania's western neighbors: the Germans of Prussia and Livonia as well as Poland and Hungary as its ally. Like his brother, he had quite a significant freedom of actions concerning foreign policies, in fact so significant that he received proposals of royal coronation from the west.

Disservice to Dskov

Alhierd and Kiejstut together led several military campaigns during their father's lifetime and then during the reign of their brother Jaunut. It is sure that this was the time when their political alliance emerged as a sort of continuation of their childhood brotherly friendship.

In 1336, Hiedymin sent troops to attack Mazovia, separate detachments of which were led by the Grand Duke's sons, including Alhierd and Kiejstut.

When their father died in 1341 both of the brothers led an illustrious campaign to help the Republic of Pskov in its fight against the Teutonic Order. It became due to detailed descriptions given in the Pskov and the Novgorod chronicles.

The knights of the Livonian Order began to build a castle on a strategically important site. Displeased with such actions, the people of Pskov sent requests for help: first to Novgorod and then to Viciebsk and Prince Alhierd after the former rejected the plea. A chronicler from Pskov recorded: “The people of Pskov many times pleaded to Novgorod to give them the ruler and send help, but the people of Novgorod refused to give them any of these. In summer of the same year, the Germans arrived with the whole of their forces and founded a town on the bank of the river Pimzha, in Pskov Land... After that, the people of Pskov agreed to send envoys Jakov Domashynich and Iosif Lachkovich to Viciebsk to ask Alhierd Hiedymynovich for help: “our brothers from Novgorod abandoned us, so please, my lord, help us as soon as possible.”

Alhierd did not hesitate and sent an army led by one of his commanders to Pskov right away. Thereafter, he waited for Kiejstut and they both set out on the campaign with “the men of Lithuania and Viciebsk”. Alhierd was also accompanied by his son, who, according to a chronicler from Pskov, “had a Christian name but had not been baptised yet”.

The Lithuanian help, however, was of little use to Pskov because both Alhierd and Kiejstut evaded facing the Germans in a battle, while Lithuanian soldiers trampled fields and haying around Pskov. Moreover, the people of Pskov were afraid for their houses and families and when the Lithuanian army marched to the city, it was followed by Pskov soldiers that “kept an eye on their houses, wives and children”.

Nevertheless, in Pskov Alhierd received a proposal to become its prince and therefore be baptised. I reckon that the latter procedure was nothing but a formality, a demonstration to show Novgorod that their accusations of collaboration with pagans are false. That was the moment when according to the Nikon Chronicle Alhierd answered that he had already been baptised and did not wish to be baptised once more. Instead, he suggested that his son would become the Prince of Pskov and the people of the city accepted that suggestion. A son of Alhierd Andrei had ruled there for several years, but after the breakout of an epidemic there, he left the city.

The next joint military campaign of the brothers took place in 1342 or in 1343 and its target was Livonia. It was described by the Order’s chronicler, who mentioned Kiejstut as the commander of the Lithuanian army (after all, Livonia laid in his area of responsibility). It is most likely. It is most likely, that this campaign was connected with the liberation rebellion of the Aesti that was immediately retaliated by the Order.

During the reign of Jaunut in the early 1340s, the situation on the western borders of Lithuania was gradually changing. The King of Poland managed to settle his territorial disputes with the Order: in accordance with the conditions of the “eternal peace” made in Kalisz in 1343 conceded Pomerania as well as the lands of Chełmno and Michałów Land

obtaining money compensation, Kuyavia and the Land of Dobrzyń in return. Besides everything mentioned above Casimir took obligation not to support pagans (this word also meant Orthodox population of the Grand Duchy of Lithuania). Thus the King made sure that the rear of his realms was safe during wars with the Czechs and then with the Lithuanians. The Order's command rejoiced: firstly, these conditions were with no doubt beneficial to them and secondly, they did not have to be afraid of an alliance between Poland and Lithuania as it had been made before during the reign of Grand Duke Hiedymin and King Władysław the Elbow-high.

In the first half of the 1340s, the sons of Mihail-Karyjat, son of Grand Duke Hiedymin, used the weakening of the Golden Horde's power and seized a part of a region called Podolie located near Galicia or to be more exact the lands between the Dniester and the Southern Bug.

In both of the descriptions of these events there is no mention of Jaūnut. Meanwhile, his dethronement was coming...

Seizing the Helm off the Weak Hands

The Situation in 1344-1345

Hiedymin's decision to divide his realm into appanages had substantially weakened it. The appanage principalities of the Grand Duchy of Lithuania included large territories; some of them were even bigger than European states. By the right of belonging to the ruling dynasty the Gediminid princes had the right to claim the ultimate power over the Grand Duchy of Lithuania for themselves

There is no exact information about when Alhierd and Kiejstut schemed the coup d'etat to dethrone Grand Duke Jaunut. According to sketchy evidence provided by a Belarusian chronicle the death of dowager Grand Duchess Jeuna became the trigger here: "But Grand Duke Alhierd and his elder brother Grand Duke Kiejstut did not like that Jaunt reigned in Vilnia and in the Great Duchy of Lithuania, **for Grand Duchess Jeuna passed away**" (highlighted by me — A.K.) It is possible to assume that in that time period the dowager grand duchess possessed substantial political influence. Moreover, it is known that the wife of Grand Duke Alhierd actively partook in the political life of her husband's realm after his death.

It is probable that Grand Duchess Jeuna assisted her son in retaining control over the situation in the country and for this time period helped to keep his brothers at bay.

The coup against Grand Duke Jaunut most likely took an amount of time to prepare, during which the brothers met to embark on another joint military campaign, discuss the

situation in the state and to give it critical assessment. The result of such conversations is easy to guess; such a vast state needs a prudent and powerful ruler. It is also without any doubt that the brothers found the news from the west disturbing. This was the news about a pending crusade against Lithuania. The preparations for it had been in process for several years and were conducted on a large scale and without any mystery, as if to let the Lithuanians know about it and intimidate them. In order to repel the Crusaders the power of one or two appanage principalities was not enough, the mobilisation of all noblemen of the country was necessary.

The coup d'état escalated quickly and decisively mostly thanks to the efforts of Kiejstut alone. Alhierd joined it lately either by accident or maybe because of his renowned cautiousness. Taken aback and scared, Jaunut fled and hid among the "the Aurochs' Mountains", where he froze (the events were taking place in winter) and was captured.

It is most likely that the existing external threat was the immediate cause of the coup, whereas the death of Hiedymin's widow was the impulse, the signal to begin the operation. Perhaps that is the reason why Kiejstut acted separately from Alhierd: he wanted to catch the momentum.

After Alhierd's arrival the brothers finally agreed on how the power should be divided or rather announced the agreements they had made before. Alhierd took the title of the Grand Duke of Lithuania, but all recently conquered lands in the Grand Duchy were to be divided equally. In practice, it meant that the lands conquered eastward from the borders of the Grand Duchy would become a part of Alhierd's domain while Kiejstut would receive compensation by taking the lands that were westwards from the borders of his own domain.

The authors of the Belarusian-Lithuanian chronicles as well as Vitaüt emphasised Kiejstut's good will, for after dethroning his brother Jaunut he gave the supreme power to Alhierd, "for he was his elder brother". Undoubtedly, this was according to the initial plan of the brothers and Kiejstut had never acted against this plan. According to the same plan, he supported Alhierd's son Jahajla, though they did not manage to find common ground.

It is clear that Kiejstut's loyalty was based not only on fraternity, but also on a sane analysis of the present political situation. He knew that he did not have enough forces to handle local princes. For the sake of the welfare of the state and his own welfare, he agreed with the position of the second person in the Grand Duchy of Lithuania. This was the deed of a true diplomat.

Jaunut's was kept in captivity, but it seems that the prison regime was not that harsh, for he managed to escape by "climbing over the wall" to Smalensk and then to Moscow, where he was baptised and received a Christian name Ivan. The Prince of Smalensk was afraid of a conflict with powerful Lithuania and therefore refused to shelter him.

It is important to notice that unlike other medieval rulers the duumvir brothers spared the life of their adversary. They neither killed, nor blinded him putting Jaunut under what is possible to call a house arrest instead. The fact that Jaunut hardly posed any challenge to them is not the only and not the major reason for such mercy. It was mainly because he belonged to the ruling Gediminid dynasty. Imprisonment was indeed a better solution.

However, in 1382 there was the murder of Kiejstut in Kreva Castle, in case with which Jahajla denied his guilty until his own death.

Later in the 15th century a group of Lithuanian noblemen murdered the brother of late Grand Duke Vitaūt. Later in the 15th century a group of Lithuanian noblemen murdered the brother of late Grand Duke Vitaūtas Sigismund due to notorious cruelty and attempted to end the life of Casimir Jagiellon in 1481. After that one of the Casimir's failed murderers Mikhail Alelkavich, who was also an offspring of the Gediminid dynasty, was executed.

There is another Gediminid, whose escape from the country is quite puzzling. Like his brother Jaūnut, Prince Narymunt of Pinsk escaped to the east, but he decided to seek refuge even further — in the Golden Horde. There he married the Khan's sister. Probably, he fled because he had supported Jaūnut during the aforementioned coup.

It is surprising that none of Gediminds had tried to seek shelter in the State of the Teutonic Order before; there is no doubt that they would treat a rebellious Gediminid with honor and respect. Maybe the runaways were aware of the fact that joining the archenemy of Lithuania meant becoming politically impotent for them and being exiled from their homeland forever.

The first case of an alliance with the Crusaders or more precisely a case of usage of the Order in one's own political struggle for supreme power over Lithuania was caused by the actions of Grand Duke Jahajla, whereas the first political immigrant (not a turncoat) who sought refuge in the Order's lands was Vitaūt, son of Kiejstut. However, there was a case of an alliance between Kiejstut and the Teutonic Order, but was short-lived and was solely to win a war against the third side.

In the end the conflict between the duumvirs and their brothers Jaūnut and Narymunt ended peacefully and the latter came back home. Around 1346 Narymunt regained his Principality of Pinsk, while Jaūnut ruled Zaslaūje near Minsk.

The duumvirs had different attitude to their Gedimind kinsman and to other princes. Although they did not allow any of them to increase their domain too much (in order not to have rivals that could pose a threat to their rule), they allowed them to participate in foreign affairs. The Gediminid princes were always mentioned among signatories of any agreements with neighboring states, sometimes with duumvirs and sometimes without them.

The united forces of two appanage principalities led by such experienced rulers as Al̄hi-erd and Kiejstut guaranteed them the supremacy over and, naturally, the loyalty of their vassals. Moreover, the duumvirs used to divide conquered lands (as well as some of the holdings of their dead brothers) only between themselves.

The division of power in the Grand Duchy was based upon territorial principle, which was not a novelty for the Middle Ages. It is known that such a large European country as the Kingdom of France had remained divided into four parts even by the 16th and the ruler of each of them conducted foreign policy independently. This was due to the country's

huge territories and due to poorly developed means of communication of that time. They slowed down making decisions and taking consequent actions. For example, it could take weeks and even months before the news about enemies wandering in borderlands would reach the person who is responsible for making decisions and giving orders, while the enemy did not snooze.

The war between Lithuania and the Crusaders was usually waged through series of quick raids, most of which lasted as long as several days or several weeks. One must react on such raid immediately (or even better in advance), otherwise pursuing warriors would find nothing, but a scorched desolate land with people who lived there in enemy's captivity.

Hence, the power was divided between the two brothers and each of them was mostly independent in terms of politics. Kiejstut was responsible for the west, i.e. the relationships with the Order (in fact, for the permanent war with it), Mazovia, Poland and Hungary. Alhierd was completely free to act as he would will in the west, i.e. in contacts with Rus' and the Golden Horde. Sometimes there was a situation when all forces and resources had to be concentrated on one of the two aforementioned directions. In this case it was essential to keep peace on the other side in order not to be stabbed in the back. In case with the Order, such serious danger appeared only when the Crusaders were able to amass considerable forces of European knights to invade Lithuania. Meanwhile the raiding war waged by lesser amounts of military power had long become mundane and did not require specific attention.

No doubt, the brothers had a well-organised system of messengers that constantly coursed from one brother to another wherever they were. It is also probable that they utilised pigeon post for these purposes. Besides that, the duumvirs arranged a personal meeting when it came to making any kind of agreement. This was necessary to discuss the constantly changing political climate in the world, to make a plan and to coordinate its execution in detail.

Such conversations were held one-on-one, for a great deal of success of any operations, especially military ones, depended on secrecy. In case of need, trusted scribes were allowed to be present during such discussions in order to record it or to compile a diplomatic document. It does not contradict a supposition, according to which the brothers assembled councils consisting of their vassals and trusted officials from the grand ducal chancery, especially in case it was a matter of the greater international politics or the internal political questions of the utmost importance such as taxation. The tradition of assembling the haspadar's council also known as the rada with undetermined and inexact composition had been introduced by the grand dukes at the beginning of the 13th century.

By the beginning of 1345 the Teutonic Order managed to gather an unusually great number of European noblemen, including some monarchs, for the Crusade against Lithuania that was about to begin. Just after they had seized the power in the Grand Duchy, the duumvirs had to get on with solving this problem. They had to show their worth as rulers to both their country and their neighbors.

Early Triumphs (1345-1348)

The coup d'état was quick, decisive and did not cause any wars inside the realm, as it used to happen in such cases. No one said a single word against and, of course, no one dared to rebel, otherwise the chronicles would have definitely recorded it. The duumvirs' plan gave its fruits. This rather calm and quick central power succession was such thanks to the authority Alhierd and Kiejstut had in their country, as well as by decisiveness of their actions and, what is most important, by the fact that their relative princes were aware of the military power that the brothers controlled.

This absence of the vacuum of power that usually took place after a dethronement of a previous ruler, the strife and fights between pretenders to the throne was exceptionally convenient for the country in this time period. That is because literally several months later Lithuania under the threat of the huge Crusade. The command of the Teutonic Order succeeded in gathering a multitude of European knights from distant lands and more of European high aristocracy than ever for the whole time of the war. Such notable figures as King John of Bohemia from the Luxemburg dynasty and his son Charles (the future King of Bohemia and the Holy Roman Emperor), King Louis Anjou of Hungary, Count William IV of Holland, the Duke of Bourbon and other noblemen and of course everyone of them was accompanied by their retinues.

Indeed this was a solid army and the Order's commanders heavily relied upon it. The best variant was to make their foes face them in an open battle, draw everyone of them in it and destroy as much of Lithuanian boyardom as possible by a massive onslaught. Maybe that was the reason for such slow yet open preparation of this campaign — this would give the Lithuanians enough time to gather all of their warriors as well.

However, this plan of strategical importance ended up in a puff. The Crusaders bought into a Lithuanian tactical trick by thinking taking the misinformation about the moving of Lithuanian army at face value. After all, chroniclers noted Alhierd's ability to keep the targets of his campaigns in secret for a good reason. The Order's intelligence, which was rather well-organised, reported that Alhierd and his army was marching to Prussia and the land of Sambia and this was where the Crusaders' army marched in a hurry to intercept them.

But then it appeared that there is no any Alhierd in Prussia and he actually led his troops in a completely different direction. The target of the Lithuanian assault was the Order's domain in Lithuania, where the local Teutonic knights were fighting against the rebelling Aesti. Meeting no serious resistance, Lithuanian warbands ravaged these hostile lands up to the outskirts of Riga.

As a result, this huge and long-prepared campaign was in vain. The iron fist of the Crusaders missed its mark. The momentum was lost, the food supplies were limited. The Cru-

saders' leaders felt embarrassed, for they and the most chivalrous knights from the whole Europe had been fooled like children: some puny pagan princelings made them wander in a forest for nothing. The irritation and the resentment of the European noblemen were spilled on the chief organiser of this campaign — the Grand Master of the Teutonic Order. Moreover, his own brothers-in-arms began to scold him and eventually Grand Master Ludolf König von Wattzau failed to resist such a blow. He lost his mind and had to leave his position. As the Order's chronicler stated, the grand master "lost the light of mind".

Several years that followed were perhaps the first time when the Grand Duchy of Lithuania had the strategical initiative in their war against the Teutonic Order. The duumvirs organised a number of successful campaigns to Prussia and Livonia between 1345 and 1348 and even attacked both of the Order's chapters at once in 1346.

In the same year, they disturbed the peace of Novgorod as well. The reason for this war was that the Novgorod *posadnik* (the mayor in East Slavonic cities and towns — **translator's note**) had allegedly insulted Grand Duke Alhierd by calling him a dog. This was likely the truth, because a Novgorod chronicler mentioned that the intemperance of the politician costed him his life: the people of Novgorod themselves killed him. In 1347 the army that took part in another campaign in Prussia was joined by Narymunt Gediminid, who had returned from abroad and now had the Principality of Pinsk in his domain.

These two years (1346 and 1347) with events of international importance. The Englishmen once again defeated French knighthood during the battle of Crecy in 1346. In 1347 the Patriarch of Constantinople liquidated the recently formed Metropolis of Galicia and Volhynia on the initiative of the Moscow prince.

These are the same years to which Moscow chroniclers date a legend about three Lithuanians who had been killed by Alhierd because they decided to convert to the Orthodoxy. However, historians do not consider this legend credible and perceive it as a piece of Muscovite propaganda due to the lack of any genuine evidences. The contradiction of this legend to Alhierd's (who was as well converted to the Orthodoxy) overall religion policy is obvious.

² *The Piast is the dynasty of first Polish dukes and kings. According to legends it was founded by a peasant called Piast. The first historically confirmed ruler of this dynasty is Mieszko I (circa 960–992), the last — King Casimir III (1333–1370).*

A new trouble was coming to Lithuania from the northeast and Casimir III was its name. "The Last of the Piast"² was actively looking for the best way to expand his realm. In the Middle Ages the power of a state was in direct dependence from its territory through population size and amount of taxes gathered. After the failed attempted to capture Galicia at the beginning of the 1340s, Casimir aimed at the riches of Silesia — a part of the early Polish polity that existed in the 10th and the 11th centuries and taken by Bohemians in the first decades of the 14th. King Casimir achieved the dissolution of the alliance between Bohemia and the Order by making beneficial proposals to the latter's leaders according to the so-called eternal peace of Kalisz in 1343. He also found common ground with other enemies of the Bohemian Luxembourgs — the House of Wittelsbach of Bavaria. More than that, made Lithuanians and Hungarians join his military campaign of 1345. Probably the former were represented by the *druzhina* (a retinue of an East Slavonic chieftain or

prince — **translator's note**) of Liubart Gediminid, who had united Galicia and Volhynia under his rule a while ago (in 1344). The preparation was fundamental, but the Czechs were still a tough nut to crack. Instead of defending Silesia, their army marched directly to Casimir's capital in Krakow. Later he never waged war on Bohemia. Quite the contrary, he made agreements beneficial for them to safeguard his western borders for the war for Galician-Volhynian lands against Lithuania.

Preparing to fight against Silesia and being a farsighted politician Casimir III made simultaneous preparations to begin a new for the lands of Galicia-Volhynia. In 1343 he requested and received the Pope's consent to keep the church tithe gathered from the Kingdom of Poland within the period of two years for himself to fight against the Lithuanians, the Ruthenians and the Tatars. However, the right moment to attack Galicia came only several years later in 1348 when the Lithuanians suffered a defeat in the Battle of Stréva.

The fortunate beginning of the duumvirate's reign with literally everything or almost everything going right played a cruel joke on the duumvir brothers. They lost vigilance, believed that they would always be that lucky and became assured of their fortunate future. The reckoning came swiftly right when the Black Death ravaged the West.

pon Fist to the Gut

1348. The Battle of the River Stréva

NOTHING foretold the troubles ahead. At the dawn of 1348, the duumvirs made ready to deal with the Order for once more and it seemed that their preparations were indeed meticulous. Feeling inspired by recent successes, they found out about the gathering of a great military campaign against Lithuania and decided to face their enemies in a great battle. They gathered boyars from their whole realm, including lands that were quite remote from the borders between the Order and Lithuania: the lands of Volhynia, Brest, Pinsk, Viciebsk, Polatsk and Smalensk. For some of them it took almost a month to travel through snowy roads and frozen rivers to Vilnia.

³ *The Marschall or the grand marshal — “the minister of military” of the Teutonic Order, was in charge of directly commanding military operations;*
the Großkomtur or the grand commander — the deputy of the grand master (the Hochmeister) who represented the Order in cases when the grand master was absent.

The Order also prepared a large-scale military campaign with the involvement of many guest knights (also called pilgrims) from different countries of Europe, even such distant as France and England. The Crusader troops that were to depart for Lithuania were the led by the highest commanders of the Order (the grand master’s deputies): *the Marschall* and *the Großkomtur*³. They committed a great deal of violent actions in Aukštaitija (“killed all pagans, both women and men, both the old and the young and scorched earth by fire”) and went back right after. Their march was slow, for they were confident that they are powerful enough to destroy any Lithuanian army that would pursue them. Eventually it met the Crusaders near the river Stréva (the right tributary of the Neman, located within the borders of modern Lithuania).

The battle was fierce. Many warriors as well as high-ranking commanders from both sides perished. This was the evidence of the ideological importance and the intensity of the battle, for usually noblemen were taken prisoners to obtain ransom later. There the Catholic Crusaders stood face to face against “the pagans and the Ruthenians”. Prince Narymunt

of Pinsk, who had recently returned from hiding, perished in this battle. The Crusaders, on the other hand, lost eight knights (everyone of them was a commanding officer) including the Commander of Danzig.

A chronicler of the Order notes that no one could have gained the upper hand in this battle and describes its details. Today each of them is incredibly precious and interesting to historians. He also describes Lithuanian combat methods, identifying confessiononyms⁴ and ethnonyms: “the pagans threw their javelins to the Christians, while the Ruthenians wounded many men and horses with their bows and arrows”. It is clear that **the pagans** are the pagan Balts (the Old Lithuanians) who were known for their short throwing javelins, while **the Ruthenians** or the Orthodox Slavs (i.e. the Belarusians) were renowned for their archery skills.

⁴ *Ethnonym* — a name of a nation, a nationality, a tribe, tribal union etc.;
confessiononym — a name of a group of people who follow a certain religion.

The Crusaders had to make many efforts to hold the enemies off their banner with Virgin Mary. Several dozens of men fell dead at her feet. According to the chronicler, it is Virgin Mary who gave the Crusaders the victory in that battle. They made their stand and forced the Lithuanians to retreat (or maybe to flee). The chronicler also name casualties — from 10 up to 18 thousands killed, which, of course, is an obvious exaggeration, for it is hardly that even both sides managed to gather so many troops at all.

The series of easy victories and cases of good luck on the political arena of Europe for the duumvirs ended. The situation changed in a blink of an eye. From beyond all its borders the greedy neighbors of Lithuania (what is surprising, except the victorious Teutonic Order) rush to carve out a piece for each of themselves out of its borderlands.

This was a tough ordeal and the duumvir brothers began to act as they should have been. They demonstrated great skills and proficiency in war and diplomacy, learned to figure out balanced and adequate responses to the challenges from within and from without, to foresee what problems will become primary and what secondary and to divide them. It took five years for them to overcome consequences of the Battle of Strėva and retake the strategical initiative.

osses Regained

The consequences of the aforementioned battle were indeed serious. The King of Poland had finally made up his mind with the way to expand the territories of his kingdom. This was the lands of Galicia-Volhynia. Therefore, he hurried to make his realm ready for war, which he eventually started in the following year of 1349. Meanwhile the Tatar khan made an outrageous violation of the diplomatic etiquette and committed a personal offence to Álhierd. He captured a Lithuanian envoy and all the messages he carried. Besides

everything, this envoy was no one but a Gediminid prince — Mikhail-Karyjat. Furthermore, he sent the Lithuanian envoy to his vassal the Prince of Moscow, who (without any doubt, with the Khan's consent) demanded ransom in exchange for his freedom. Naturally, Álhierd paid it and got his brother back, but he could not forgive this insult. However, he had to wait for a while with the answer.

Even Pskov, the recent subject of the Grand Duchy of Lithuania, showed its temper. It refused to accept the candidates suggested by Álhierd's son Andrei of Polatsk as princes of cities vassal to Pskov. The people of Pskov did these under the impressions from great political success that they had achieved in the previous year. According to the Treaty of Bolotovo Pskov finally achieved formal independence from Novgorod.

It was natural to expect that the State of the Teutonic Order would become the most active in the region elated by the victory. Truly, in the year of their triumph near the river Stréva the Crusaders twice went on a military campaign to Samogitia, but beginning from 1349 their attacks stopped for several years. The most probable reason for such military passiveness is the Black Death that attacked the small state of the Order. At the same time Western Europe, which was the main source of reinforcements for the Teutonic Order, was also suffering from the pandemic.

In the Battle Stréva Lithuania lost the best of its boyars and in order to train new warriors and make its army ready for battle again the Grand Duchy needed time. Consequentially, the duumvirs made everything to gain it and to evade war. First of all, they secured their realm from fighting on two fronts.

The most dangerous threat for the Grand Duchy of Lithuania back then was Poland. Its king made active preparations for war: made peace with Bohemia (at the cost of recognising the right of its king for Silesia), solved out border conflicts with the Order and even arranged an alliance with the Golden Horde and its khan, who was the formal suzerain of Galicia-Volhynia, i.e. the target of Casimir's military campaign.

The Golden Horde's rulers conducted the policy traditional for the empires. It made sure that the neighboring states would not grow too strong and supported the weakest in their fight against the most powerful. This time the Khan agreed for a temporary alliance with Poland against Lithuania, which now controlled the whole Galicia-Volhynia. After the Poles achieved such striking successes, the Golden Horde once again started to support Lithuania. Later they would renew their alliance with Poland when the Lithuanians would start to have an advantage.

The war with Poland seemed inevitable and the duumvirs began to fortify their realm. In the east, they launched a significant military campaign by simultaneously sending two of their brothers to the ruling families of North-Eastern Rus'. Liubart-Dzmitry Gediminid, whose lands were under immediate threat of the Polish invasion, made a proposal of marriage to the Princess of Rostov. The recent widower himself, Álhierd attempted to arrange a marriage of him and Princess Juliana of Tver, who would later become the mother of Grand Duke Jahajla.

The organisation of marriages was quite long: first of all the envoys with news of the proposals needed to reach their destinations, then the marriage proposals themselves with the respective envoys must arrive. Then there was time for leisurely negotiations, for instant agreement would have been dishonorable and one must at least make an impression of considering the offer. Then it was necessary to attain the consent of the liege — the Prince of Vladimir-Suzdal, which, of course, also took time. Then the bride's parents would send their own envoys to the conditions of the marriage etc. To complete all these tasks at least a year was required. In addition, for the whole time that negotiations took peace was guaranteed.

In the west, Kiejstut did his best to keep the situation stable. He went along with King Casimir III in his tortuous intrigue connected with the preparation for the war for Galicia-Volhynia. It seemed that Casimir sought to achieve two goals at once: to neutralise Kiejstut for the time of war against Prince Liubart-Dzmitry of Galicia-Volhynia and to dissolve the duumvirate of Lithuania. For these he tried to arrange Kiejstut's conversion to Catholicism and following coronation without Álhierd and even asked the Pope for help in this task. As it is possible to see from surviving Papal bulls, the supreme pontiff took this matter seriously. He urged the Polish king not to stop on the baptism, but also to make efforts to achieve Kiejstut's coronation. By another bull the Pope ordered the highest prelate of Poland the Archbishop of Gniezno to send priests to Christianise Lithuania. He also sent such bull to Kiejstut.

Apparently, the latter was using the negotiations to delay the war. But as it turned out later, Casimir III used the Pope without the latter's awareness of that. It was unlikely that he believed that one of the duumvirs would let himself be baptised so easily (that is why he gathered the church tithe for the war against Lithuania), while all this fuss with Kiejstut's baptism and coronation was needed to dissolve the Lithuanians' concentration, to convince them that there would be no war, at least for the period of negotiations. As the result, the Polish king outplayed Kiejstut and Liubart and achieved the element of surprise. The war caught the Lithuania off guard and the Poles emerged successful.

The 15th-century records about some kind of disagreement between Kiejstut and Álhierd are related particularly to this time (1349 — 1350). Although the records are sparse, historians made far-reaching implications relying upon them. One Polish scholar even called upon ending the stereotype about the idyllic relationships between Álhierd and Kiejstut mentioned by Grand Duke Vitaūt in his letter to the Order's command. Another historian, a Ukrainian one, suggested an absolutely unfounded theory, according to which Kiejstut held Álhierd in captivity for a while.

These versions and those alike are completely refuted by the following events, which show no hints of any conflict between Álhierd and Kiejstut. Kiejstut remained loyal to his brother even after his death and recognised his son Jahajla as the grand duke and his liege.

The Polish campaign against Lithuania was unprecedentedly successful by 1349. Casimir III not only managed to take Galicia and Volhynia, but also reached Kiejstut's domain. For the first time of history of relation between the Kingdom of Poland and the Grand Duchy

of Lithuania Polish soldiers treaded Lithuanian soil. Before that, during all of the ten Lithuanian raids, none of Polish duchies could respond. Kiejstut lost Brest and Podlasie, while Liubart had only the city of Lutsk under his control. More and more all of this reminded a strategical defeat, almost a disaster.

This when the peace on the eastern borders of Lithuania reinforced with dynastic marriages came in handy. Besides that, the Khan of the Golden Horde stopped supporting Casimir, probably being unpleasantly impressed by his successes.

The duumvirs mobilised all forces they had and struck back on the Poles. By the end of the summer of 1350 they had already returned Brest, Volodymyr-Volynskyi, Belz (one should remember that the local population was more loyal to Liubart-Dzmitry, an Orthodox like them) and some other smaller castles. Moreover, the Lithuanians managed to organise several lands to the proper Polish lands. The Polish chronicler noted with woe that “by the God’s will” the Poles suffered one defeat after another in skirmishes in open fields against the Lithuanians. No wonder, for they had to deal with the army that mastered the raid tactics fighting against one of the best armies of Europe — knights of the Teutonic Order. The tactics of rapid short forays, refined personal combat skills (especially those that concerned fighting knights) improved by constant practice bore fruit.

⁵ *A florin — a 3,5 g golden coin that was minted in Florence. The Venetian equivalent of florin was sequin and later ducat. For centuries florin was minted by many European countries and by the kings of Hungary since the 14th century.*

As an outstanding politician, Casimir III would not let these lands go and took care of finding a powerful ally — the King of Hungary. As always, he achieved that with generous promises and by recongising him as his heir in case he would have no sons. Otherwise, the King of Hungary or his successors would have the right to buy Ruthenia (the conquered lands of Galicia and Volhynia) from Poland for 100 thousand florins⁵. Going forward, I can say that although Casimir III, as one historian said, had “vivid sex life”, he did not have any sons. After he passed away in 1370, his crown went to King Louis of Hungary, whereas his daughter Jadwiga married Alhierd’s son Jahajla in 1386.

Thus, the Kingdom of Hungary joined the war mentioned above. Hungary was the most powerful kingdom of Central-Eastern Europe. In the following 1351 united Polish-Hungarian troops marched to Lithuania. This was a formidable force led by two kings themselves and that is why the duumvirs had to return to diplomacy and military tricks to prevent the calamity.

It is possible to assume that Kiejstut’s tricks worked, because he had to deal only with Louis and hardly could fool such mastermind diplomat as Casimir III. Fortunately, he had fallen severely ill and remained in Lublin. After the Polish boyars promised King Louis that his rights for the Polish throne are still intact and led the united Hungarian-Polish army farther.

They met Kiejstut somewhere on the border of the lands surrounding Drohiczyn (in Podlasie) and Brest. At first, there were negotiations. Three Hungarian noblemen arrived to Kiejstut’s camp where they were taken hostages, whereas Kiejstut himself went to Louis’s camp. Finally, they found common understanding beneficial for both of them and especial-

ly to the King of Hungary. Kiejstut almost pledged him loyalty as a vassal would and together with his brothers took obligations to convert to Catholicism and create the organised structure of Catholic Church in Lithuania such as parishes, bishoprics and monasteries. All of this was to be done only under the condition of organising Kiejstut's royal coronation conducted by the Pope. Kiejstut also agreed to take part in Hungarian military operations, provided that the kings of Poland and Hungary will return to Lithuanian its lands captured by the Order and shall further defend them from the Crusaders and the Tatars. King Louis, however, was not a simpleton that could trust pagan's word, and therefore he took Kiejstut to Hungary where he would be baptised and crowned as the King of Lithuania.

The agreement was cemented by Kiejstut's oath. It was described by two Hungarian authors, one of whom was probably there when it was made, whereas another described from the words of another witness. This ceremony was so extraordinary and exotic for a Hungarian chronicler that he tried to write down all its details, including Kiejstut's words. Although he did not understand the language (it is interesting that he called it Lithuanian) and wrote everything by ear. According to historians' conclusion, the rite of making oath there was typical for Baltic pagans. First of all, one must know the Gods' will and whether they approve for what would be done. A red ox was brought and strongly tied to two trees. Then the grand duke stabbed it in its neck aiming for arteria and the blood sprayed high. This meant the Gods' approval. After that Kiejstut and his retinue smeared their hands and faces with the ox's blood, while Kiejstut said the words that the present Hungarian chronicler noted: "Rogachina roznenachy gospanany". He also gave its translation: "To the horned one turn your eye, the God is with us and our spirits. The oath that we promised is done." However, this was not an oath but rather a prelude to it.

Then the ox's head was severed from its body and the Lithuanians walked between them thrice. Now the oath was done. Historians consider the described procedure a typical Baltic ritual planned in detail: a standing sacrificial animal, a magical number three, treading on blood, which spilled between the body and the head of the ox — all of these had symbolical meanings.

In the 20th century a Polish philologist analyzed the phrase "Rogachina roznenachy gospanany" said by Kiejstut and was surprised by the absence of any semblance to modern Lithuanian language in it, whereas the words themselves were most probably of Slavonic Belarusian origin. Thus, "Rogachina" originated from the word *roh* (horn); "roznenachy" is related to the word *raspaznać* (to discern, to recognise), while "gospanany" means "hospad z nami" (the Lord is with us). Thus, together "The horned one discerned — the Lord is with us". Probably, the Lithuanian duke was speaking one of the languages used in diplomacy. A priori, it is considered that most of his life Kiejstut spoke Old Lithuanian, but thanks to the Hungarian chronicler we have a documental prove that he used Old Belarusian in his life as well.

Everything was going its best way. The King of Hungary succeeded in bringing the whole pagan country to Christianity without bloodshed and perhaps had already been savoring the honors, which he would receive in Catholic Europe. He could have imagined

how he would his capital city of Buda accompanied by a pagan duke with his retinue and how people from all over the city would crowd to see such a marvel.

In accordance with the traditions of that time, the oath there should have been followed by a feast and perhaps a tournament, disregarding the fact that the events took place in plain fields. After that the united Hungarian-Polish troops turned back to go home. Everything went as planned, but not for long. On the third day Kiejstut simply disappeared from the Hungarian camp. Under the cover of night, he and his retinue escaped and returned to the camp of his army. He also released the Hungarian hostages. As the chronicler describes, both the Hungarian and the Polish king felt very embarrassed, for they “were made such a mockery of..., but there was nothing they could do.”

This military trick (military cause these events took place during a military campaign) of Kiejstut saved the country from sacking. In the descriptions of further events up until the deaths of both duumvir brothers historians will not find any hint of the dissent between them.

Although the war continued, it was not such intense. In February and in March of 1352 there was another joint Hungarian-Polish campaign to the lands surrounding Belz and they were defended by Liubart alone. Alhierd and Kiejstut were busy with a campaign against Prussia, which was response to a Teutonic raid to Samogitia.

Together with the Hungarians the Poles stormed Belz Castle, yet they did not accomplish anything. The defenders fought until their last breath, while the attackers went through the moat being up to the chin in water and sustaining constant volleys. Many were injured and killed; even the Hungarian king was hit hard with a club (“a wooden hammer”), but was probably saved by fine armor he was wearing.

Then the negotiations began. As the sign of their obedience the defenders agreed to hoist Hungarian flags above the castle instead of their own banner with a depiction of “a black-haired man’s head” (probably it was Christ), but the gates remained shut. The victory seemed not that decisive, but nevertheless the kings gave orders to retreat. As matter of fact, it was a good timing: on their way back they received news of a Tatar army on its way to help Lithuanians.

Meanwhile the duumvirs fought in Prussia with the troops that they had gathered in February (even warriors from distant lands of Smalensk arrived to join them). Specifically during this campaign one of Kiejstut’s sons was rescued and this rescue was described by the chronicler. This episode reflects the true attitude of the Order’s knights — the faithful defenders of Christianity to Kiejstut — a case-hardened pagan. These are words of the Order’s chronicler: “...looking for a ford, a king had almost died. Brother Henning saw this and pulled the King out of the river Deime and happily in a cart and sent him home, wanted to earn King Kiejstut’s liking, for this was his son, whom the knight wanted to give to his father as a great present.” Such indirect mentions of Kiejstut are particularly precious due to their objectivity. They were a part of the description of some other events and therefore it is possible to say that they appeared without the author’s will.

The King of Poland continued his war for Galicia-Volhynia and searched for money wherever it possible. Thus, he asked the Pope to leave him tithe for several years, took loans, mortgaged lands, castles and even church relics. In July 1352, the Lithuanians scorched Polish lands, whereas Casimir led his army to assault Lithuania in August and in September. It was in September when the sides agreed for a two-year truce, which was confirmed in writing. The original document of this agreement has been preserved in a Polish archive.

From its text it is possible to understand that everyone perceived it as a respite and was willing to stand their own ground. Eventually, the lands of Galicia-Volhynia had been divided: Galicia (the lands surrounding Lviv) was recognised as a part of Poland, while Volhynia and the Land of Brest became territories belonging to the Grand Duchy of Lithuania. The only exception was Kremenets: it temporarily became a part of the demesne of Prince Yuri (son of Prince Narymunt, who perished near the Stréva in 1348) as the vassal of both Lithuania and Poland until they shall finally agree upon the division of the territories. This was a rather typical situation described by a legal term *condominium*.

The text of the agreement also proves that Kiejstut's status in the Grand Duchy was exceptionally high due to the fact that he had signed the document not only on his behalf, but also on behalf of the absent grand duke: "On the side of Grand Duke Álhierd, Karyjat and Partykiy as well as on behalf on their sons we swear to firmly adhere to the peace without any trickery." (the original text: А за велкого [sic] княза алькѣрта, и за | Корьята, и за Патрикия, и за ихъ сыны мы ислубуемъ тотъ миръ держати вѣлами твердо | безо всакоѣ хитрости).

In general, it seems that Álhierd had never personally visited the war theatre in Galicia-Volhynia: there is no single mention of him relating to military activity in the aforementioned region. Here Kiejstut, his brothers and his nephews were in charge.

The Grand Duke was busy with the issues concerning the East. Prince Simeon Ivanovich of Moscow decided to use the right moment to subjugate Smalensk and get out of Lithuanian sphere of influence. Álhierd sent envoys with gifts to soothe him (at the cost of the ransom for his brother). The Prince of Moscow accepted the gifts, but did not stop his march to Smalensk and its people had to negotiate with him on their own, probably admitting their dependency from Muscovy in the process.

Besides everything mentioned above, Álhierd struggled against Muscovy for the control of the Orthodox Church in the region. After the Muscovian prince managed to sway the Metropolitan of Kyiv, the Grand Duke of Lithuania began to seek ways to have his own candidate appointed on the of Kyiv or so-called East Slavonic metropolitan. After his candidature had been rejected in Constantinople, Álhierd organised his candidate's consecration by the Patriarch of Tarnovo (Bulgaria).

King Mindaugas's Testament:

“Defence in the West, Offence in the East”

GRADUALLY Lithuania reclaimed its position of the major power that it had lost after the defeat of 1348. It took only five years to complete this process. The concession of Galicia to Poland in accordance with the conditions of the truce in 1352 was its last point of retreat. The dūmivirs stopped the adverse spinning of wheel of fortune and made it move in their way.

In the year when the truce between Poland and Lithuania was signed a remarkable event that concerned the whole Europe took place, even though Europeans of that time did not pay much attention to it. The Turks began their invasion to Europe. In 1352, they conquered their first foothold on the coast of the Bosphorus — the castle of Tzympe. The long period of Turkish expansion in Europe that was suspended only in the 17th century during the Battle of Vienna had begun.

Meanwhile the Black Death was approaching Lithuanian borders and took its due in North-Eastern Rus' as well as the lands of Smalensk, Kyiv and Chernihiv. In 1352, it reached Pskov.

In 1353, there was the beginning of the new period of life and reign of the dūmivirs, which from today's perspective could be regarded as a period of great rise in all spheres. Apparently, there were defeats and retreats, but all of them had only tactical significance instead of strategical. Probably there had been two moments when the Grand Duchy of Lithuania was really threatened: Kiejstut's capture and imprisonment in 1361 and the sacking of Koūna Castle by the Crusaders a year later. Nevertheless, Kiejstut managed to escape from Kiejstut managed to escape from captivity and the castle was soon rebuilt.

Five years of recovering from severe losses taught the duumvir brothers many lessons. What is crucial here is that their defeat near the Strėva did not cause any revolts or plots inside the country. Alhierd and Kiejstut saved their high authority among Lithuanian boyars, because the whole country perceived the war against the Crusaders as justified and the most important of all state affairs. The duumvirs could fully concentrate on the troubles concerning the external politics.

First of all, the brothers began to follow the main principle of the current foreign policy of the Grand Duchy of Lithuania. They avoided wars on two fronts and especially on three or four front at any costs. Small Crusader raids, on the other hand, were not worth paying a lot of attention to due to a local defence system that could handle them. Secondly, they kept an eye on the changes of the political climate and did not hesitate to react on them. Perhaps the best example of such reaction is a daring military campaign to distant lands organised by Alhierd in 1362. These were lands that were a part of the Tatars' domain and the campaign ended with a triumph in the Battle of Blue Waters in 1362.

The Grand Duchy of Lithuania had a number of serious adversaries: the State of the Teutonic Order (it was such thanks to the support of Catholic Europe), the Golden Horde and Poland that was growing might under Casimir III (and helped by the Kingdom of Hungary). Backed (not always, though) by the khans of the Golden Horde, the Principality of Moscow expanded its borders and was slowly becoming the dominant power of North-Eastern Rus' (Russia).

Mazovian duchies, the republics of Pskov and Novgorod and the Principality of Smalensk lacked power to pose any threat to Lithuania alone, but at the same time, they had opportunities to join alliances hostile to the Grand Duchy. Besides, neighboring states that rivaled Lithuania often had disagreements between each other that were frequently exploited by the duumvirs.

Preparing the offensive in the west, they secured their eastern borders by the means of diplomacy and vice versa. The means itself varied from long negotiations and letter exchange with the help of slow medieval post services to arranging temporary alliances and truces. An interregnum period in a neighboring state was a guaranteed respite because even more or less calm succession of power took time. This included the organisation of a new ruler's coronation, taking pledges from vassals etc. There had never been a single case of a country during interregnum period that did not have to defend itself from one or sometimes even several of its neighbors.

In 1353, Prince Liubart broke the truce with Casimir III (clearly with the agreement of Alhierd and Kiejstut) and rekindled the war for returning Galicia. For three times Lithuanian troops marched to assault L'viv, Halych and Sandomierz Land — a part of Poland proper. The time was right: Muscovy would not dare to strike from behind, for the Black Death took the life of its ruler Grand Prince Simeon on April 26 1353. At the same time, a new struggle for the yarlig for the Grand Principality of Vladimir began. In March of the same year, Metropolitan of Kyiv and all Rus' Theognostus died in Moscow and that caused an acute conflict between the candidates from Muscovy and Lithuania to seize his now vacant position.

After emerging victorious in 1348, the Teutonic Order concentrated its forces on fighting Samogitia in order to solve the strategical task of paramount importance, i.e. to establish land connection between its Prussian and Livonian chapters. Its leader probably considered Lithuania unable to help the Samogitians. Such assumption was a mistake. Firstly, the duumvirs achieved relatively stable situation near the borders of their realm while recovering from the consequences of the Battle of Strėva; secondly, they actually continued to support the Samogitians either by sending reinforcements or by raiding the lands under the control of the Teutonic Order.

In the beginning of the 1360s, (that is only a decade later), the command of the Order came to understand that the key to Samogitia was hidden in Lithuania. Since then the Crusaders strengthened their onslaught on the Grand Duchy and made several famous accomplishments, yet as it turned out later they all had only tactical significance. In 1355, there was a moment when the Teutonic Order actually helped Lithuania in its fight against Poland.

Casimir III would give no quarter of what he had conquered in Rus'. As early as in October 1353, he retaliated with an attack on the city of Belz. As usually, he actively searched for money and allies. Once he again he received the Pope's consent to keep the church tithe gathered from Polish lands for himself, loaned more money and asked for help almost everyone: the Pope, Hungary, Bohemia, the Teutonic Order and even tried to make a deal with the Tatars. By a special bull dated November 10th 1354 the Pope summoned the Poles, the Bohemians and the Hungarians to a Crusade against Lithuania. The Margrave of Brandenburg also promised to join it. Moreover, in his letter to the Grand Master of the Teutonic Order Casimir mentioned seven Tatar princes coming to fight for him with their own troops. Such cooperation between the West and the East was perilous for Lithuania.

After making respective preparations Casimir III and his troops moved out in 1355 and took Volodymyr-Volynskyi. In the meantime, the Order made a sudden attack on Mazovia, which compelled the Polish king to return and defend his allies and vassals. It is not hard to guess that this attack was a result of Lithuanian diplomatic activity. The document produced by Alhierd and Kiejstut (rediscovered and published in the 19th century) that allowed merchants from the Order's city of Thorn (Toruń) (rediscovered and published in the 19th century) to freely travel to Lutsk through Drahichyn, Melnik and Brest to trade.

Although the Order did not break the Treaty of Kalisz by attacking Mazovia, since these lands did not directly belong to the Kingdom of Poland, Casimir III complained about this to the Pope and his letter to the Grand Master the supreme pontiff apprehended him for the alliance with Lithuania. The unfolding of following event showed that this Lithuanian-Teutonic alliance was nothing but a single temporary initiative. Shortly before its arrangement Alhierd and Kiejstut raided Prussia twice in 1354. Samogitia was not a concern of this agreement and that is why the Order attacked it in 1355.

Meanwhile in the Balkans the Ottoman Turks expanded their foothold on the shores of the Bosphorus in 1354. Taking an advantage from the earthquake that had devastated the Byzantine city of Gallipoli (located 12km far from the castle of Tzympe — the first Turkish foothold in the region). The Turks occupied the city abandoned by the Greeks and settled

there their colonists. The Ottoman Empire started its conquest of Europe. The emergence of a near Turkish settlement near Constantinople resulted in a massive panic in the Byzantine capital and made many its residents flee to Italy.

1354 saw another round of Muscovite-Lithuanian contest for the control over the Metropolitan of Kyiv and the whole East Slavonic Orthodox Church. The Patriarch of Constantinople made his choice in favor of a Muscovite candidate Alexius Plescheev and sanctioned the relocation of his residence from Kyiv to Vladimir on the Klyazma River. However, after the arrival of Roman, the candidate for this position supported by Alhierd and his wife's relative, the patriarch consecrated him not only as the Metropolitan of Kyiv, but of Lithuania as well and granted him the primacy over the clergy of Volhynia.

In 1356, the Patriarchal Synod in Constantinople defined the boundaries between these two metropolitan archdioceses. Alexius remained the Metropolitan of Kyiv and all Rus', while Metropolitan Roman of Lithuania, who resided in Navahrudak, was the spiritual head in the lands of Polatsk and Turaŭ as well as in Galicia-Volhynia.

By 1356, the Lithuanians had already retaken Volodymyr-Volynskiy from the Poles. Casimir III had to put off his plans concerning conquest of Volhynia and began fortifying his positions in Galicia. For this he agreed to pay tribute gathered from these lands to the Tatars (the Golden Horde was still considered a formal suzerain of Galicia-Volhynia). In the same year, Casimir thought that it would be a better idea to make peace with the Grand Duchy of Lithuania under the conditions set in 1352, according to which the disputed lands will be divided the following way: Galicia went to Poland and Volhynia — to Lithuania. The Teutonic Order could not lose such an opportunity. Its command reported to the Pope that the King of Poland, his protégé, made deals with the Lithuanians and the Tatars. In his letter to King Casimir the Pope scolded him for the alliances with "the enemies of the faith".

The fight for the lands of Galicia-Volhynia stopped for the whole next decade. Casimir III returned to it in 1366. This decade had a pivotal role for the Lithuanian duumvirate in turning the Grand Duchy from strong to mighty.

The Muscovian-Tatar Defence Is Breached (1356-1362)

The duumvirs' persistence in strengthening their country (first and foremost, its military power) began to give results. Favorable international political situation also made its contribution.

1356, the year when the peace between Poland and Lithuania was signed, became a milestone in the history of the Grand Duchy of Lithuania. The Lithuanian advance in Rus' had begun and several years after the Tatar-Muscovian front was breached in the east and the south.

This year was a year to remember for all of Europe. On February 10th Emperor Charles IV ratified the Golden Bull, which fixed the political structure of the Holy Roman Empire of the German nation and remained legit until the 19th century. During the Hundred Years War the English beat the French once again in the Battle of Poitiers on September 19th 1356 and even captured their king. In the meantime, the city of Lübeck hosted the meeting of representatives from the Hanseatic cities that officially adopted a number of constituent documents and defined the structure of this truly unique merchant organisation.

Meanwhile in the same year in the Grand Duchy of Lithuania Liubart returned Volodymyr-Volynskyi for himself, Alhierd led a military campaign to Bryansk and achieved a new foothold in Rzhev on the Volga, whereas his nephew Dzmitry (son of Karyjat) nicknamed Babrok married a daughter of the Prince of Moscow and the synod of the Orthodox patriarchs assembled in Constantinople and outlined the boundaries of the metropolitans of Kyiv and Lithuania.

Since 1357, the Golden Horde had been undergoing a period of what is called “the Great Troubles” — many years of struggle for power, which 25 khans change in 24 years. There used to be two or more claimants of this title and the princes of North-Eastern Rus’ grew tired of travelling to one after another to get their yarligs that would legitimise their rule.

The advance of Lithuania to the east intensified in 1359, breached Muscovian-Tatar defence, and turned into an incredibly forceful onslaught that made the Grand Duchy of Lithuania literally a regional superpower in a matter of few years, the largest and the strongest in Eastern Europe. Fortunate for it, Muscovy was temporarily out of international political game. Grand Prince Ivan Ivanovich passed away and his son Dmitry (later known as Dmitry Donskoy) was only nine years old and inherited only a third part of his father’s realm. The Khan would not give him the yarlig for the Grand Principality of Vladimir due to his young age.

In four years between 1359 and 1362, Lithuania incorporated vast territories in the east and the south. Apart from lands that are considered ethnically Belarusian (that is the lands of Mstislaw (1359) and Bryansk (1360) these territorial acquisitions included the Land of Rzhev (1356–1359) in the east of Smalensk Land and huge piece of modern Ukraine that included the lands of Kyiv (1361), Chernihiv-Severia (1362) and a huge part of Podolia (1362). The territory of the Grand Duchy of Lithuania increased twofold in a single swift rush.

Besides staying politically active in the east, the Lithuanians were no less active in the west, though mostly by the means of diplomacy instead of military ones. Lithuania achieved momentum in the east and threw everything it could to gain as much as possible and therefore the situation on its western borders had to remain calm.

In order to avoid war in the west the duumvirs made a move which effectiveness stood the test of time during the reign of their predecessors — the declaration of conversion to Catholicism. Coronation supposed to be the next here. Thus, the Grand Duchy of Lithuania would become the Kingdom of Lithuania and Ruthenia and a part of Catholic Western Europe. While doing nothing save declarations, Alhierd and Kiejstut fueled the competi-

tion for the right organize their baptism between the King of Poland and the Holy Roman Emperor (who was also the King of Bohemia). Perhaps, it was the duumvirs who inspired this rivalry.

While the negotiations were conducted there were no armed conflicts not only with Poland and its ally Hungary, but also with the Teutonic Order, whose benefactor was the Holy Roman Emperor. It seems, though, that this truce did not concern Samogitia. In 1357 and 1358, it sustained Crusader raids. These attacks as an evidence of its political independence from Lithuania.

In his letter to the Pope dated 1357 Casimir III described his efforts in the Christianisation of the Lithuanians and asked to give the new faithful under the spiritual care of a Polish archbishop. In April 1358, Emperor Charles IV wrote a letter to the Lithuanian grand dukes and princes in which he urged them to convert and to stand together against any enemies. The duumvirs responded in July and sent their envoys led by a Gediminid prince (probably it was Liubart) to Nuremberg, where the Diet of the Holy Roman Empire took place. The Emperor in his turn sent a foreign mission with high-ranking representatives to Lithuania that discussed the visit of Alhierd Gediminid to the city of Wrocław in the Kingdom of Bohemia. It was planned that the visit to take place on Christmas and would have eventually to Alhierd's baptism.

Alhierd, on the other hand, did not plan to go anywhere; the conditions of his conversion to Catholicism that he announced to the foreign diplomats were inherently unacceptable for the Emperor. To be more precise, the Grand Duke demanded a fair share from the territory of the Teutonic Order with sea access. The Order had to move from Prussia and Livonia to the steppes in Rus' borderlands to fight Tatar infidels.

A Teutonic chronicle contains a fundamental statement of Alhierd concerning Ruthenia. Historians regard it as a summarisation of the political programme or the foreign political doctrine of the Grand Duchy of Lithuania in East Slavonic lands. After the preamble which stated the absence of legal ground for the rule over Ruthenia by the Teutonic Order: "omnis Russia ad Letwinos deberet simpliciter pertinere" (all Ruthenia must wholly belong to the Lithuanians).

The Holy Roman Emperor was out of the game, but the Polish king continued to partake. Casimir III seemed to have outplayed the Lithuanians once again; his policy of "friendship" conducted towards them ended with the escalation of the war between the Grand Duchy and the Order, thus increasing Casimir's chances to seize Galicia-Volhynia.

Conversion to Catholicism was disadvantageous for Alhierd and Kiejstut for several reasons. First of all, the Orthodoxy was the dominant religion in their country and its followers, to put it gently, were not enthusiastic about turning their back on their ancestors' faith. Then they remained independent rulers of their own realm without any other ruler standing above them. On the opposite, the kings of the West were at least formally the subjects of the Pope or the Holy Roman Emperor and there was the same situation with the Tatar khan and Russian principalities. In addition to that, the declaration of conversion to Christianity itself had not been devoid of potential as a diplomatic trick and could be

made use of, for instance, in the war against the Order (the question of Christianising the Lithuanians was raised again in 1373). This resulted in playing games with the Pope, the Emperor and the King and Alhierd's notorious ultimatum described by a renowned Polish historian as "a case of political sabotage".

King Casimir III continued to persuade Lithuanians in his goodwill towards them as if nothing had happened. At last, he achieved the consent concerning Polish-Lithuanian borders in Galicia-Volhynia (1359) and arranged a marriage between his favourite grandson and Alhierd's daughter.

But suddenly in 1360, he ordered his Mazovian vassals to begin building a castle in a strategically crucial point — Rajgród in Wizna Land not far from Hrodna and near the borders of the Teutonic Order. However, the Crusaders considered this territory their own. The Poles were also supported by the Prince of Hrodna, son of Alhierd. After it became clear that protests and attempts to appeal to the agreement with the King of Poland signed in Kalisz in 1343 are in vain, the Marschall ruined the castle and warned the Mazovians that he would not hesitate to use force against Lithuanian intruders as well.

Now Casimir made a real diversion! Fearful at the perspective of Polish-Lithuanian-alliance, the Order's command redeployed its main forces from the Samogitian to the Lithuanian frontline. The Order's expansion escalated like never before and brought the Lithuanians several victories heard of in the whole Europe.

This was exactly the time when Lithuania had just begun to establish its presence in Rus'! The war in the west made its forces to regroup in order to defend its western borders. The Order' decisively advanced on unprecedentedly large scale from two sides — Prussia and Livonia. For several its troops stood at the walls of the duumvirs' very capitals — Vilnia and Troki.

The Lithuanians did not back down and responded with raids to the Crusaders' lands, even though they were comparatively infrequent. Besides Kiejstut Alhierd also actively partook in organising defences and was streaking around the Grand Duchy like a hurricane.

In 1361, Kiejstut, son of Hiedymin, was captured. During a campaign in Prussia, in which Alhierd also took part, the Crusader knight hit him out of the saddle by spear, but right after they delicately picked him off the ground and waited for a more high-ranking Crusader to officially imprison the Lithuanian monarch. Although these knights were officers, their rank was not high enough to do this.

Duke Albert of Saxe-Lauenburg took Kiejstut to Marienburg, where many people gathered to see such a wonder. This is when his detailed description that survived until nowadays in a later edition had been made.

Kiejstut spent around eight months in captivity. He managed to escape thanks to the help from a servant assigned to him, who was a baptised native. After climbing through a hole in the wall, he rappelled down, while the servant found him horses and garment of a Teutonic knight — a white cloak with a black cross on it. On his way to escape Kiejstut met

an actual Teutonic knight. They “exchanged brotherly greetings and although the knight did not know him, he would later recall who the runaway actually was.”

Trying to avoid chase, Kiejstut left his horses and made his way through swamps (probably to throw dogs off scent), swam across the River Drwęca and reached Mazovia, where the ruler’s wife was his sister. And he did all of that being a 50-year old man (many of his contemporaries did not live that long). From Mazovia he went to Lithuania for some reason on foot (why would his brother-in-law not give him horses?), where he met a diplomatic mission, that twice travelled to Marienburg, perhaps with the ransom.

Kiejstut, son of Hiedymin, escaped from captivity in November 1361, in-between March and April of the next year the Crusader had another glorious victory. They pillaged Kořna Castle — one of the main defensive bulwarks of Lithuania. The thoroughness preparation and precise planning cannot but impress. Long before the beginning of this military campaign, a group of specially selected artisan spies sneaked into the castle and measured the height and the thickness of its walls and even the depth of their foundation. In accordance with obtained numbers, several siege engines, including siege towers, were built. The exact height of the walls was especially important during the latter’s construction so that the attackers would be able to easily leap from it to walls when the tower would reach them. They were transported by ships on the Neman together with the parts of a complicated floating bridge.

The Order gathered a great army made of its own knights as well as foreign knight from such lands as Germany, Italy and England. They moved slow and calm without attention to the Lithuanians. After reaching their destination they spent three days assembling the bridge and the siege engines. The army of the duumvirs that arrived there soon was large, build it could not stand against such formidable force the Crusaders had gathered. The Lithuanians were simply pushed back from the castle and surrounded with field fortification such as earth walls and a moat. Although Grand Duke Alhierd was also there, Kiejstut represented the Lithuanians at the negotiations with the grand master, which shows his exceptional position in the state. The agreement was not achieved and the Crusaders began storming the castle with everything they had. Using their two siege towers and making a breach in the wall, they captured and ruined the castle. Only a few of its defenders survived and only 36 prisoners were mentioned.

In a calm manner the Crusaders attended a mass (these events took place during Easter) and thanked God for their victory. Then they ended the destruction of the castle and began their slow return to Prussia, burning the bridge behind themselves.

Some modern historians could not understand why the duumvirs did not stop their advance in Rus’. Some of them accused Alhierd and Kiejstut shortsightedness and deemed such policy misguided. One of them stated that such immense expansion in Rus’ they dispelled their forces, while the Teutonic Order benefited from that. He wrote that the Lithuanian policy resulted in a deadlock and it had been impossible to cope with two tasks, which had been the defence in the west and the offence in the east. Yet they coped and who are historians not to know this! Another one was impressed by the how “unrealistic” Alhierd’s

policy had been concerning there had been war on two fronts, while yet another, knowing that the escalation of the war with the Order did not hinder Lithuanian expansion in Rus', characterised it as a "peculiar paradox".

I reckon this was not a paradox, but a demonstration of the duumvirs' wisdom, for they understood the situation like nobody else and made adequate decisions. They perceived the Order's expansion as an incurable, yet not deadly disease and did not invent anything new here. The effective set of tactics to constrain the Order's onslaught had been already developed by their father Hiedymin. He built several stone castles, improved the old ones and created an accurate intelligence and reconnaissance system as well as the system of responding to the Crusaders' attacks. At the same time he began the large-scale of his realm in Rus'.

⁶ *"The Shield of Hiedymin" — this is the name I suggest for the line comprised of old city fortresses in Vawkavysk, Slonim, Hrodna and Navahrudak and new Gothic castles founded by Hiedymin in Lida, Medniki, Vilnia, Koūna that protected the Grand Duchy of Lithuania from the Crusaders.*

The Crusaders did not possess enough forces to capture the whole of Lithuania. To do damage was possible, but not the complete destruction. The guest knights would leave as they would come, while the Order could not assemble an army big enough to capture Lithuanian cities and castles that were parts of the so-called Shield of Hiedymin⁶, not to mention keeping control over them when the whole local population is hostile.

In comparison, Lithuania acquired new lands in Rus' mostly without bloodshed: its rulers joined the Grand Duchy seeking protection from the Tatars. Their potential contributed to the increase of the grand duchy's military power and eventually the duumvirs could allow themselves fighting on two fronts. Indeed, their state was becoming great.

The following events showed that the duumvir brothers were right: until Alhierd passed away and after his death the intensive, attacks made by the Order did not bring them any notable success. As one historian noticed, decades were passing, while the Crusaders were still trying to capture these castles and this region. In the meantime, the Lithuanians did their best to respond adequately.

In April 1363, a year after the destruction of Koūna castle, the grand master had to sack it again after its quick restoration. Five years later the Crusaders tried to capture it once again. To quote a chronicler, the castle "had been inconspicuously rebuilt for the second time". Meanwhile Liubart and Kiejstut took from the Poles everything that their king had conquered during the campaign of 1366, i.e. only three years after his death.

While trying to keep the Crusaders as busy as possible and ignoring tactical misfortunes in the west, Lithuania rushed to the east. The Crusaders' siege of Koūna Castle that took place in the spring of 1362 was successful, but so were two incredibly daring campaigns in the Tatar steppes led by Alhierd during the end of summer and September of the same year. As the result of the first campaign, he subjugated to his power a large piece of Ukrainian territories. It included most of the lands of Chernihiv-Severia (the cities of Chernihiv, Novhorod-Siverskyi, Trubchevsk, Putivl' and Kursk) and Pereiaslav. A year earlier or in the very end of 1361, the Land of Kyiv became a part of the Grand Duchy of Lithuania.

The second campaign ended in the Battle of Blue Waters (late March — early October 1362). Ukrainian historians esteem this event as no less than the return of most of Ukrainian from the sphere of nomadic influence back to Europe. This Lithuanian victory also paved the way for the demonopolisation of trade between the regions of the Baltic and the Black seas and the extensive colonisation of the steppes by farmers as well the settling of Ukrainian nomads, the emergence of Cossackdom and the Khanate of Crimea, not to mention such “trivial” processes as the liberation of Central Ukraine from Tatar grip. The territorial extension of the Grand Duchy of Lithuania reached the estuaries of the Dnieper and the Dniester in the south and the riverbeds of the Vorskla and the Tikhaya Sosna in the south-east.

At the Blue Waters (near a nowadays village called Torhovitsya which stands on the bank of the Synyukha Kirovohrad Oblast, Ukraine) Alhierd faced not the whole might of the Golden Horde, but only the armies of three of its chiefs, who managed to gain independence during the crisis in the Golden Horde. The favorable political circumstances and meticulous preparation (no doubt that during the Blue Waters campaign no one in the Lithuanian army knew where were they going) led to the first victory over the Tatars on their own territory.

According to latter descriptions of the battle, the Lithuanians achieved victory thanks and effective tactics. At the beginning, Alhierd’s troops formed a line consisting of several ranks that stood behind each other with a certain amount space in-between them. Thus, they left some space for maneuvers, particularly moving away from the approaching clouds of Tatar arrows (the Tatars used to fire in volleys).

Then the Lithuanians *лицвіны* were not tricked by the Tatar feigned retreat tactic: they did not rush straight into pursuit and kept the formation. After all, the Lithuanians had specially trained mounted crossbowmen, whose aim was counter Tatar heavy cavalry.

The purpose of all these tactics was leaving Tatar warriors without any arrows left and compelling them to a full frontal charge. There the Lithuanian relied on personal combat skills of their boyars (i.e. knights) honed in endless battles against the Crusaders. This plan of Alhierd worked.

Lithuania, a Regional Empire

The situation in the northern and the north-western borders of the Grand Duchy of Lithuania disturbed the duumvirs. The Order’s onslaught from two sides simultaneously intensified. Once in 1363 a group of knights from Livonia went to plunder Samogitia.

There they met their Prussian counterparts by spotting rising smoke and going to the place from where it was rising. They greeted each other, had a handful of conversation and continued raiding together.

In 1365, something unprecedented happened: Butaut - Kiejstut's son and Hiedymin's grandson defected to the Teutonic Order. He could not find consent his father when the latter was leading a military campaign and thus he and a group of boyars fled to Prussia. The ceremony of christening of the highborn pagan took place in Königsberg and was attended by many foreign noblemen. Thus, the Teutonic Order demonstrated the progress it did in spreading Christianity in these lands. In the same year Henry, a recently baptised Catholic, took part in a raid to his homeland, though some of his boyars returned and uncovered the Crusaders' plans.

The defection of Butaüt-Henry was nothing but treason, not a political immigration as in the latter case with Vitaüt. By the way, according to the chronicle "prince Alexander" (the Christian name of Vitaüt) took part in a military campaign against the Order in 1365. Probably, this is the first written account of Kiejstut's young son and the future grand duke's participation in a military campaign.

The visit of the Polish king to Marienburg in 1365 was not a coincidence either. Casimir III arrived to the Order's capital with an official visit to "get acquainted with the country's well-being". He inspected everything: fortifications, supply warehouses, armories and probably had several conversations with the Order's command. As it turned out later, he planned to start a new war with Lithuanian in the next year and was as always looking for substantial support — money and allies.

Meanwhile the Turkish invasion in Europe was unfolding. Sultan Murad (1359 — 1389) conquered Thrace and moved his capital from Asia Minor to Adrionople in 1365. The Byzantine Empire was now an empire only in memories, while in reality it was surrounded up to Constantinople and the lands around it.

In 1366, Casimir III began another war with Lithuania for the last in his life. He invaded the domains of Liubart and Prince Yuri of Belz, son of Narymunt. Proper preparation paid off. The increase of the Teutonic Order's military activity was not coincidental. They organised several military campaigns against the Lithuanians (probably, this is why Casimir travelled to Marienburg) and began to build a new castle on a bank of the Neman. Eventually, Kiejstut went there in order to undermine their plans.

Casimir's campaign was a success. According to the treaty of 1366, he received a significant part of Volhynia. From the Lithuanian side the treaty was signed by Grand Duke Alhierd "and his brothers". Liubart retained only Luck and a piece of land nearby Volodymyr-Volynskyi under his rule. The given consent for territorial concessions and the signing of the agreement by the Grand Duke himself (earlier such issues were handled without him) show how much the Lithuanians needed to stabilise the situation on the western border of the grand duchy.

The duumvirs understood that they must not mitigate the onset in Rus', while the Tatars were dealing with "the Great Troubles" and Muscovy had not regained its former power. The Order may rage in the northwest, the Polish king may take most of Volhynia apart from Galicia (he would be dealt with later), but the onslaught to the east and the south must continue at all cost. There Rus' lies open for the ranks of Lithuanian soldiers to tread on, its vast land spread under the hooves of Lithuanian horses!

As the history had shown, the duumvirs' calculations were accurate and they used this short period of time between 1359 and 1366, less than a decade, and the best way possible.

The Principality of Moscow slowly returned its position in North-Eastern Rus'. Prince Dmitri was growing up surrounded by competent advisors and helpers. Shattered into three parts his realm became whole again and its ruler was again the Grand Prince of Vladimir. While the Horde remained fragmented, Muscovy was becoming the major rival of Lithuania in North-Eastern Rus'. Direct Lithuanian-Muscovian confrontation was imminent and it began in 1368.

The Principality of Moscow regained its former power and began to subjugate its lesser neighbors and to fight for the strategically important foothold located east from Smalensk. The Lithuanian duumvirs had to demonstrate that they are capable of defending their new-found vassals in North-Eastern Rus' and its most trusted ally in this region — the Principality of Tver.

In 1368, Muscovy conquered the strategically important city of Rzhev on the Volga River. Previously this city had belonged to Lithuania. The time of reckoning had come. In November 1368 a great Lithuanian army reinforced by druzhinas from Smalensk and Tver appeared on the Muscovian borders. It was led by both of duumvirs as well as "all Lithuanian princes". In the later source its author mentions young Vitaūt: "and Vitaūt, son of Kiejstut, was then young and not glorious." Several months before that Kiejstut made an impetuous attack on Mazovia, the vassal state of Poland, ravaged a large part of its territory and took many prisoners, before the local duke could even gather his troops.

As always, Álhierd's struck upon his enemy was sudden. He was expected to arrive at the northwest from Rzhev, but he came from the southeast. The hastily rallied from surrounding lands contingency of defenders were easily overrun. Then Álhierd demonstrated what would await those of his vassals who would dare to break their oath by executing two petty local princes of Starodub and Obolensk.

Young Prince Dmitry Ivanovich of Moscow burned most of his capital and hid behind the newly built stone walls of the kremlin. Álhierd and his troops stood at the gates of Moscow for three days, its soldiers severely devastated the principality and took many prisoners. The local chronicler compared the Lithuanian attack with Tatar forays and even described the former as the worse one.

In general, Álhierd organised three military campaigns directed to Muscovy. The second took place in 1370 and this time Kiejstut did not take part. On 5 November King Casimir III passed away and before his successor Louis of Hungary fully came to power

Liubart and Kiejstut returned the lands surrounding Volodymyr-Volynskiy, Cholm and Belz during a single campaign. Earlier in February of the same year Alhierd and Keisut led a massive attack on Prussia and faced the Crusader in a harsh battle near Rudawa, where the latter gathered all their forces.

The duumvirs' war on two fronts was well-planned. They concentrate their forces on either western or on eastern direction when it was appropriate. It was said that a medieval monarch spent more time on horseback than on his throne and these were not an exception.

During another campaign, Alhierd had been standing near Moscow for eight years before he and Prince Dmitri made peace. Shortly after the Patriarch of Constantinople sent to the Grand Duke his famous letter, which describes the impressive outreach of Lithuanian political influence in the early 1370s. Alhierd accused the Metropolitan of Kyiv, a protégé of Moscow, in encouraging local princes to break their oath to the Grand Duke of Lithuania "by rendering the kissing of the cross invalid" and named several cities including Velikiye Luki, Mtsensk, Kaluga, Viazma etc.

The situation seemed to be ordinary: as long as Moscow was weak, lesser Rus' princes in the region recognised Lithuania as their liege, but when Moscow began powerful again they started to pledge loyalty to its prince trying to escape ruthless reckoning. Lithuania seemed to be far away, while Muscovy was here, nearby. Here it is possible to recall another appropriate word concerning medieval statehood: "The monarch's authority spread as far as his army could go."

The third military campaign led by Alhierd had already stopped being a surprise to the Muscovites. The troops stood against each other divided by a ravine ready for battle. However, during the negotiations that began shortly after Alhierd accomplished his objective — to preserve the independence of the Principality of Tver.

In light of known accounts, including those made by Russian chroniclers, a number of historians' estimations of Alhierd's Muscovian campaign as unresultful and failed. Then it looks like some kind of paradox: Alhierd who "failed" ravages the Principality of Moscow, while its "successful" ruler Dmitry Ivanovich would not dare to leave the walls of the Moscow Kremlin. By these campaigns the Grand Duke of Lithuania accomplished all goals he had set and the complete elimination of the Principality of Moscow was not one of them. According to a description given in a later Belarusian-Lithuanian chronicle, "The he mounted his horse, took a lance and his hand and rode to the city putting the lance against its wall and he was riding backward he exclaimed: «The Grand Prince of Moscow! Remember that a Lithuanian lance stood nigh Moscow»!"

All was quiet on the western front. The Order's onslaught on Lithuania from both Prussia and Livonia escalated. The duumvirs' response was tough. The Crusaders' chronicles hold evidence of the efficiency of Lithuanian defence. For instance, there is an interesting description of the Order's failed attack on the outskirts of Hrodna dated 1375. This was one of numerous small pillaging raids. There was a group consisting of 30 men led by

someone “in the Order’s accoutrements named Lupus Leo”. Lithuanian scouts traced the group’s movement and the voivode of Hrodna used secret forest paths intercepted the raiders while they were returning and ambushed them. It is peculiar that according to the chronicle the Lithuanian warriors charged yelling “Ruthenian warcries”, where the Ruthenians are the Orthodox Belarusians (who else could be living in Hrodna back then?!). It is pity, though, that the chronicler did not bother to at recite these war cries at least approximately. The raider’s leader was captured, while the rest of his warband was either killed or as well imprisoned and only their guide escaped to bring grim news to Prussia.

In 1373, the question of the conversion of the Lithuanian duumvirate to Catholicism was raised once more. Pope Gregory XI (papacy 1370–1378) sent another message to Alhierd and Kiejstut were urged to convert to the Latin faith and again this message had no impact.

For the Lithuanians things were going good. In 1376, they repelled a massive attack of the Teutonic Order, during which they approached Vilnia and Troki, whereas the Lithuanians themselves suddenly disturbed peace in Poland. Kiejstut, his brother Liubart, his son Vitaüt, his nephews Jahajla, son of Alhierd, and Yuri, son of Narymunt made an assault on the Land of Sandomierz and even moved close to the Polish capital city of Krakow. The aim of this attack was to reinforce Lithuanian control over Galicia-Volhynia. Louis, king of Hungary and now Poland could not leave such intrusion unanswered. An opportunity for him to take revenge came in the next year

In May 1377 Grand Duke Alhierd died. These news spread among both local and foreign chroniclers. As reported by a chronicler from Livonia, he was buried in accordance with pagan rites: “According to Lithuanian fashion, during his funeral there was a solemn procession with burning of 18 war horses and other personal belongings”.

As Lithuanian customs and the old agreement between the duumvirs prescribed, their titles were to be inherited by their beloved sons — Jahajla, son of Alhierd, and Vitaüt, son of Kiejstut. Therefore, old Kiejstut arrived to Vilnia and declared young Jahajla the Grand Duke of Lithuania. It seemed that the brothers’ plans were made a reality even after one of them had died: the supreme power was inherited without internal struggles perilous for the state and the system of duumvirate continues to exist.

Unfortunately, something went wrong. Kiejstut lived only five years more than his brother and was strangled to death in Kreva Castle in 1382.

Conclusion

Brothers Álhierd and Kiejstut ruled the country for thirty-two years — for a quite long time. There were no conflicts between and no matter how hard historians tried to find them they failed to do so.

While searching for political concerns that led to the duumvirs' mutual loyalty (which were undoubtedly real) such as realising the necessity of standing together to keep the political state of their country stable, one must pay tribute to their personalities. They were close and faithful friend bound by brotherhood.

Raised to become statesmen from childhood, they were well-prepared and determined to rule a country. Take, for instance, Álhierd's moderation and abstinence from alcohol or Kiejstut's fortitude, who led an army on a military campaign soon after his daring escape from the long captivity. Let us also recall the description of Álhierd's exceeding mind given in a chronicle the high esteem Kiejstut was held at among the knights of the Teutonic Order for his courage in battle and truly royal majesty.

If not the most, than the half of their lives the brothers spent on horseback or on the road, whether it was going to war against the enemies of their grand duchy (Kiejstut in the west and Álhierd in the east) or going from one end of their vast realm to another to help each other in an especially important military campaign.

They continued the work of their father, Grand Duke Hiedymin, and gradually and consistently implemented his “defence in the west, offence in the east” doctrine without deviating from it even in most hard times. The result was extraordinary: the realm' territory doubled! Apart from Smalensk, all ethnically Belarusian had been united under their rule. The Grand Duchy of Lithuania became the regional superpower. I assume that the policies of the Lithuanian rulers such as vassalising Russian principalities including Muscovy itself or supporting it weaker neighbors in their fight against the stronger rulers, as it was during the Muscovian campaigns of Álhierd, can be regarded as imperialistic.

The duumvir brothers wanted very much their country to avoid a political crisis after their death. They were afraid of repeating their father's mistakes. Thus, Álhierd and Kiejstut made many efforts in advance to prepare their two sons, Jahajla and Vitaüt respectively, to be their successors. They believed that a duumvirate based on brotherly love and loyalty would last and therefore raised their successors “to be great friends.”

Their hopes were in vain, for political power is attractive and tempting, yet cruel and deceitful. Such traits invoke even more respect for Álhierd and Kiejstut and more interest in their lives and the history of their reign. Indeed, they were true giants, in body and spirit.

Змест

Уступ	6
Вялікіх людзей відно здалёк	9
З гнязда Гедыміна	12
Выхаванне будучых манархаў	13
Вера як справа прыватная і дзяржаўная	17
Навакольны свет, неспакойны і страшнаваты	23
Еўропа ў шоку. «Чорная смерць»	24
Жыццё працягваецца	27
Скон Галіцка-Валынскага княства	32
Навука дзяржаўнага кіравання	35
Мядзведжая дапамога Пскову	39
Пераняць стырно са слабых рук	43
Першыя трыумфы дуумвіраў (1345–1348 г.)	48
Жалезным кулаком пад дых. Бітва ля ракі Стрэве, 1348 г.	53
Вяртанне стратаў	56
Па запавету Гедыміна — абарона на захадзе, наступ на ўсходзе	65
Прарыў татарска-маскоўскай заслоны (1356–1362 г.)	70
Літва — рэгіянальная імперыя	77
Падагульненне	81

Contents

Introduction	85
Great People can be seen From Afar	87
Hiedymin's Kin	89
The Upbringing of the Future Monarchs	90
Faith as a Matter of Political and Personal Life	93
The Surrounding World, Tumultous and Scary	97
Europe in Shock. The Black Death	97
Life Still Thrives	99
The Downfall of the Principality of Galicia and Volhynia	104
The Art of Statecraft	106
A Disservice to Pskov	108
Seizing the Helm off the Weak Hands	111
The Duumvirs' Early Triumphs (1345–1348)	115
Iron Fist to the Gut. 1348. The Battle of River Stréva	118
Losses Regained	119
By Hiedymin's Testament: "Defence in the West, Offence in the East"	126
The Muscovian-Tatar Defence Is Breached (1356–1362)	129
Lithuania, a Regional Empire	135
Conclusion	140

**Краўцэвіч Аляксандар
Канстанцінавіч,**

археалаг, гісторык-
медыевіст, доктар гістарычных
навук, сябра Саюзу Беларускіх
Пісьменнікаў.
Даследуе сярэднявечную
і новачасную гісторыю
Беларусі.

**Aleś (Aliaksandr)
K. Kraucevič,**

archeologist, medievalist
historian, the doctor of
historical sciences and
the member of the Belarusian
Union of Writers.
Studies the medieval
and modern history of Belarus.

Нарадзіўся 13.09.1958 г. у вёсцы Лупачы Мастоўскага раёна на Гарадзеншчыне. Закончыў гістфак БДУ (1981 г.), аспірантуру Інстытута археалогіі АН СССР, г. Масква (1984 г.), дактарантуру БДУ (1999 г.). У 1996–1997 г. праходзіў навуковую стажыроўку ў Ягелонскім універсітэце ў Кракаве. Ад 1999 г. выкладае ў беларускіх і польскіх ВНУ. Ад 2005 г. сябра Саюзу Беларускіх Пісьменнікаў.

Напісаў 16 навуковых і навукова-папулярных кніг: «Майстар — наш продак» (Менск: Народная асвета, 1990); «Гарады і замкі Беларускага Панямоння 14–18 стст.: Планіроўка, культурны слой» (Менск: Навука і тэхніка, 1991); «Стары Мір» (Менск: Навука і тэхніка, 1993, у сааўтарстве з Г.М.Якшук); «Тэўтонскі ордэн ад Ерусаліма да Грунвальда» (Менск: Навука і тэхніка, 1993); «Гродзенскі замак» (Менск: Юнацтва, 1993); «Матэрыяльная культура Міра і Мірскага замка» (Менск: Навука і тэхніка, 1994, у сааўтарстве з Н.І.Здановіч і А.А.Трусавым); «Вялікі князь Вітаўт» (Менск: Юнацтва, 1998); «Стварэнне Вялікага Княства Літоўскага» (Менск: Беларуская навука, 1998, другое выданне: Жэшаў 2000, польскае выданне: Powstanie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Białystok, 2003; чацвёртае выданне, на беларускай мове: Беласток, 2008); «Міндаўг. Пачатак гаспадарства» (Менск: Мастацкая літаратура, 2005); «Рыцары і дойліды Гародні» (Уроцлаў, 2009: увайшлі тры ранейшыя, наноў адрэдагаваныя: «Гарадзенскі замак», «Вялікі князь Вітаўт», «Майстар — наш продак»); «Белорусы: нация Пограничья» (Вільнюс: ЕГУ, 2011, у сааўтарстве з А.Смалянчуком і С.Токцем); «Гедымін (1316–1341) Каралеўства Літвы і Русі = Hiedymin. (1316–1346). Kingdom of Lithuania and Rutenia: narys» (Менск: Татарнікава С.Ю., 2012); «Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага. Ад пачатку гаспадарства да Каралеўства Літвы і Русі (1248–1341 г.) (Гародня-Уроцлаў, 2013); «Краіна Пагранічча: выбраныя творы» (Смаленск: Інбелкульт, 2014); «Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага. 1248–1377 г.» (Гародня-Уроцлаў, 2015); «Сінія воды: гістарычны нарыс» (Менск: А.М.Вараксін, 2017).

Born on September 13 1958 in the village of Lupačy of Masty District in Hrodna Region. Graduated from the historical faculty of the Belarusian State University (1981), postgraduate studies in the Institute of Archeology of the Academy of Sciences of the Soviet Union in Moscow (1984) and doctoral studies in BSU (1999). In 1996–1997 underwent training in the Jagiellonian University of Kraków. Since 1999 lectures in Belarusian and Polish higher educational institutions. A member of the Belarusian Union of Writers since 2005.

Has written 16 academic and popular science books: «The Master — Our Ancestor» (Minsk: National Education, 1990); «Cities and Castles of Belarusian Paniamonne in 14th — 18th centuries: the Layout and the Cultural Layer» (Minsk: Science and Technics, 1991); «Old Mir» (Minsk: Science and Technics, 1993, in co-authorship with H.M. Jakšuk); «The Teutonic Order: from Jerusalem to Grunwald» (Minsk: Science and Technics, 1993); «Hrodna Castle» (Minsk: Youth, 1993); «The Material Culture of Mir and Mir Castle» (Minsk: Science and Technic, 1994, in co-authorship with N.I. Zdanovič and A.A. Trusaŭ); «Grand Duke Vitaŭt» (Minsk: Youth, 1998); «The Creation of the Grand Duchy of Lithuania» (Minsk: Belarusian Science, 1998, second edition: Rzeszów 2000, Polish: Powstanie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Białystok, 2003; fourth edition: Białystok, 2008); «Mindauh. The Beginning of the State» (Minsk: Mastackaja Litaratura, 2005); «The Knights and the Architects of Hrodna» (Wrocław, 2009: includes new editions of the following: «Hrodna Castle», «Grand Duke Vitaŭt», «The Master — Our Ancestor»); «The Belarusians, a Nation of Borderlands» (Vilnius: EHU, 2011, in co-authorship with A. Smaliančuk and S. Tokć); «Hiedymin. (1316 — 1346). Kingdom of Lithuania and Rutenia: An Essay» (Minsk: Tarnikava S.Y., 2012); «History of the Grand Duchy of Lithuania. From the State's Origins to the Kingdom of Lithuania and Ruthenia (1248–1341) (Hrodna-Wrocław, 2013); «The Borderland Country: selected works» (Smolensk: Inbelcult, 2014); «The History of the Grand Duchy of Lithuania. 1248–1377» (Hrodna-Wrocław, 2015); «The Blue Waters: A Historical Essay» (Minsk: A.M.Varaksin, 2017).

**Гардзіёнак
Ігар Леанідавіч**

Мастак-графік,
старшыня секцыі “Графіка”
Беларускага Саюза Мастакоў,
дацэнт кафедры малюнку
Беларускай дзяржаўнай
акадэміі мастацтваў.

**Ihar
L. Hardzizonak**

Graphic artist, head of the graphic
section of the Belarusian Union
of Artists, senior lecturer
of the Department of Drawing,
Painting and Sculpture of the
Belarusian State Academy of Arts.

Нарадзіўся ў 1971 г. ў в. Кублішчына Вушацкага раена, Віцебскай вобласці. З 1982 па 1989 г. вучыўся ў Рэспубліканскай школе-інтэрнаце па музыцы і выяўленчаму мастацтву ім. Ахрэмчыка ў Менску. У 1989–1995 г. студэнт аддзялення графікі Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. З 1997 г. — сябра Беларускага Саюза Мастакоў. З 2004 г. працуе ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Выкладае дысцыпліны «Акадэмічны малюнак», «Спец-малюнак» і «Акадэмічны жывапіс». У 2011–2017 гг. загадчык кафедры малюнка, жывапісу, скульптуры. З 2018 г. дацэнт кафедры малюнка. З 1992 г. — удзел у міжнародных і рэспубліканскіх калектыўных і персанальных выставах і пленэрах у Беларусі, Польшчы, Расеі, Германіі, Гішпаніі, Сербіі, Славеніі, Славакіі, Японіі.

Узнагароды:

Дыплом II ступені на лепшае выданне года конкурса «Мастацтва кнігі», 2000 г. Менск, Беларусь

Дыплом «Залаты дубль», конкурс «Мастак і кніга», 2001 г. Менск, Беларусь

Дыплом I ступені на лепшае выданне года конкурса «Мастацтва кнігі», 2001 г. Менск, Беларусь

Дыплом «Чароўны матылек», конкурс «Мастак і кніга», 2003 г. Менск, Беларусь

Гран-Пры «Тоеснасць», конкурс «Мастак і кніга», 2005 г. Менск, Беларусь

Дыплом II ступені на лепшае выданне сярод краін СНД на Ўсерасійскай кніжнай выставе, 2007 г. Масква, Расея

Дыплом пераможцы і ганаровы знак-сімвал «Залаты фаліант» у намінацыі «Літ-фармат» на Нацыянальным конкурсе «Мастацтва кнігі — 2013», (Мінск, 2013);

Дыплом I ступені за лепшае выданне года конкурсу «Мастацтва кнігі-2016» (Мінск, 2016)

Born in 1971 in the village of Kubliščyna, Vušačy District, Viciebsk Region. In 1982-1989, studied at the Achremčyk National Boarding School of Music and Fine Arts in Minsk. In 1989–1995, a student of the Department of Graphic of the Belarusian State Academy of Arts. Since 1997, a member of the Belarusian Union of Artists. Since 2004 works in the Belarusian State Academy of Arts. Lectures courses in Academic Painting and Special Drawing. In 2011–2017 was the head of the Department of Drawing, Painting and Sculpture. From 2018 the senior lecturer of the Department of Drawing. Since 1992 takes part in international and collective exhibitions and plen-airs in Belarus, Poland, Russia, Germany, Spain, Serbia, Slovenia, Slovakia and Japan.

Awards:

Diploma of the 2nd degree at the contest «The Art of Book», 2000, Minsk, Belarus

«Golden Double» diploma at the contest «Artist and Book», 2001, Minsk, Belarus

Diploma of the 1st degree at the contest «Book Art», 2001, Minsk, Belarus

«Magic Moth» diploma at the contest «Artist and Book», 2003, Minsk, Belarus

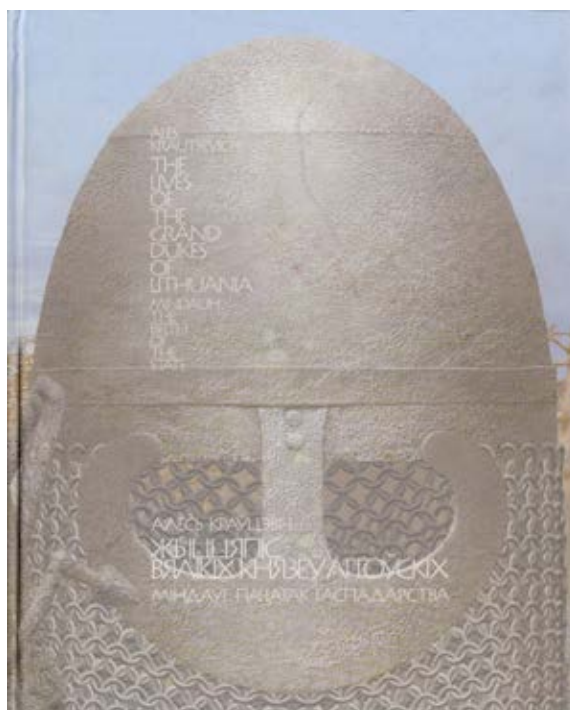
Grand Prix «Identity» at the contest «Book Art», 2005, Minsk, Belarus

Diploma of the 2nd degree at the for the best edition among the CIS countries at the All-Russian Book Exhibition, 2007, Moscow, Russia

The victor's diploma and the honorary «Golden Folio» in the nomination «Literary Format» at the national contest «Book Art — 2013», (Minsk, 2013);

Diploma of the 1st degree for the best edition of the year at the contest «Book Art-2016» (Minsk, 2016)

Серія
«Жыццяпіс вялікіх князёў літоўскіх»
пачалася ў 2005 г. кнігай
«*Міндаўг. Пачатак гаспадарства*».

The series
«**Lives of the Grand Dukes of Lithuania**»
started in 2005 with the book
Mindaugh. The Beginning of the State.

Другой была кніга
*«Гедымін (1316–1341)
Каралеўства Літвы і Русі.*

*Hiedymīn. (1316—1346).
Kingdom of Lithuania and Ruthenia*
was the second book in this series.

Гэта трэцяя, прысвечаная гаспадаранню **Альгерда і Кестута**.

Тэкст на беларускай і ангельскай мовах.
Ілюстратар — вядомы мастак-графік *Ігар Гардзіёнак*.

This third book of the series is dedicated to the reign of **Alhierd and Kiejstut**.

In Belarusian and English.
Illustrations made by a well-known graphic artist *Ihar Hardzijonak*

Краўцэвіч А.
К78 Дзяржава волатаў. Альгерд і Кейстут — гаспадары Вялікага Княства Літоўскага (1345–1377 г.) = Realm of Giants. Alhierd and Kiejstut — the Rulers of the Grand Duchy of Lithuania (1345–1377) : нарыс /Алесь Краўцэвіч ; пад аг. рэд. Міхася Скоблы ; маст. Ігар Гардзіёнак. — Мінск : «Медыял», 2020. — 146 с. : іл. (Жыццяпісы вялікіх князёў літоўскіх = the Lives of the Grand Dukes of Lithuania).

ISBN 978-985-7229-30-7

У нарысе з серыі «Жыццяпісы вялікіх князёў літоўскіх» апавядаецца пра больш чым трыццацігадовае супольнае кіраванне ў Літве Альгерда і Кейстута Гедымінавічаў. Аўтар — прафесійны гісторык, доктар гістарычных навук. Гісторыя вялікага сяброўства і братэрскай вернасці ў літаратурнай апрацоўцы, але на падставе гістарычных крыніцаў. Для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі.

This essay from the «Lives of the Grand Dukes of Lithuania» Series tells a story of more than thirty years-long joint reign of Alhierd and Kiejstut, sons of Hiedymin, in Lithuania. The author is a professional historian and the doctor of historical sciences. The story of friendship and of brotherly loyalty in literary form and based on historical sources. For everyone who is interested in the History of Belarus.

УДК 821.161.3-4

ББК 84(4Бел)-44

К78

Літаратурна-мастацкае выданне

Жыццяпісы вялікіх князёў літоўскіх
Lives of the Grand Dukes of Lithuania

Краўцэвіч Алесь (Аляксандр Канстанцінавіч)

ДЗЯРЖАВА ВОЛАТАЎ

Альгерд і Кейстут —

гаспадары Вялікага Княства Літоўскага (1345–1377 г.)

REALM OF GIANTS

Alhierd and Kiejstut — the Rulers of the Grand Duchy of Lithuania (1345–1377)

Нарыс

На беларускай і англійскай мовах

Адказы за выданне І. Віркоўскі. Рэдактар М. Скобла.
Тэхнічны рэдактар А. Глекаў. Камп'ютарная вёрстка А. Глекава

Падпісана да друку 08.05.2020 г.

Фармат 60x90 ¹/_s. Папера мелаваная. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 19. Ул.-выд. арк. 19,95. Наклад 2000 экз. Заказ № 369.

Таварыства з абмежаванай адказнасцю «Медыял».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/208 ад 07.03.2014
вул. Караля, 9-118, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/36 ад 13.01.2014.
Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136 г. Мінск, Рэспубліка Беларусь.

КАРАЛУСТА
ШТРЕЦЫ

Балтийское
Море

Морвенбург
ЛИБОНСКИ
ОРАДЪН

Мемель
Медзика
Полецк
Уайта
Валкавы

Варшав
Нова Ямне
Браслав

САМЕЛ
Кенигсберг

1348

Касоборг
ЗАХОДНАЯ ПАМОРЬ
СЛАВЯНСКАЯ ПАМОРЬ

Данциг
Морвенбург
Хельма
Торунь

Дампштайн
Полонь

Варшава
Варшава

Варшава
Варшава

Варшава
Познань

Калиш
Гродзиск

Варшава

Варшава

Варшава

Пардувица

Вроцлав
Аране

Варшава

Краків

Перемисль

Бердичев
Львов

Вена

Брауцлава

Ковшув

Ужгород
Мукачево

Берегово

Хуст

Галич

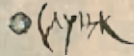
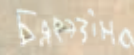
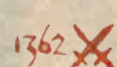
Каменица

Шибеница

МАНА
СЛАВЯНСКАЯ
ЗЕМЛЯ

Вялікае Княства Літоўскае (1345-1377 г.)

- Межы Вялікага Княства Літоўскага
- Асноўныя населяныя пункты
- Асноўныя рэкі
- Месца і дата асноўных бітваў

1362 X

